די גאָלדגרעבער

א קאָמעדיע אין פיר אקטען, פינף בילדער.

Copyright by Olga Rabinowitz (Sholom Aleichem)

שלום עליכם

(צום ערשטען מאל פארעפענטליכט, לויט שלום-עליכם׳ס נאכגעבליבענעם כתב-יד).

(אויפפיהרען, אדער איבערזעצען אויף אנדערע שפראכען, אהן ערלויבניש פון פרוי אלגא ראבינאוויטש (שלום-עליכם), איז פארבאטען).

פארבאמערקונג צו דער געשיכטע פון „די גאָלדגרעבער"

פון

י. ד. בערקאָוויטש

די פאָרגעלעגטע קאָמעדיע האָט שלום-עליכם אָנגעשריבען אין יאָהר 1907, אין זשענעווע, אונטער׳ן טיטעל „דער אוצר", און זי צוגעשיקט צו מיר קיין ניו יאָרק, איך זאָל זי באַזאָרגען אין פון די אידישע טעאַטערס. איך האָב די קאָמעדיע געליעגט די דעמאָלטיגע ניו יאָרקער טעאַטער-דירעקטאָרען יעקב אַדלער, קעסלער און באָריס טהאָמאַשעווסקי (פאַר די ערשטע צוויי—צו מאָל), נאָר צו קיין רעזולטאַטען האָט עס ניט געבראַכט. איינער ניט געוואָלט נאָכקומען שלום-עליכם׳ס באַדינגונגען, אַ צווייר האָט ניט געפונען אין דער קאָמעדיע גענוג אינטערעס פאַר זיין ליקום, און אַ דריטער האָט פאָרגעשלאָגען צו נעמען די פּיעסע „מאַטעריאַל" פאַר אַן אַפּערעטע מיט קופּלעטען און טענץ. ביי פאַרהאַנדלונגען האָט מיר אַדלער דערצעהלט, אַז ביי דוד פּינסקין געפינט זיך אַ פּיעסע אויך אונטער׳ן זעלבען נאָמען „דער אוצר". כ׳האָב וועגען דעם געשריבען שלום עליכם׳ן, און דאָס—ווי אויך פאַרעפענטליכונג פון פּינסקי׳ס „אוצר" גלייך נאָך דעם אינ׳ם פערבונדער „פריינד"—האָט איהם באַוואויגען צו ענדערן דעם נאָמען דער קאָמעדיע אויף „די גאָלדגרעבער". דערביי האָט שוין שלום-די גאַנצע פּיעסע עטוואָס באַאַרבייט, דערהויפּט איבערגעלייטערט דיאַלאָג, אַזוי אַז ס׳זיינען אַרויסגעקומען צוויי וואַריאַנטען: איינער׳ן נאָמען „דער אוצר" און אַ צווייטער — „די גאָלדגרעבער". דער זעלבער צייט האָט שלום-עליכם אָנגעשריבען אויך אַ דריטען, ווערטען, וואַריאַנט פון זיין פּיעסע, אין וועלכען ער האָט, צוליב׳ן געענדערט די סצענעס און אויך אומגעביטען די רעאַלע נעמען די פּערסאָנאַזשען אויף סימבאָלישע: אַנשטאָט מאָזגאָוואָיער—עפּעל", אַנשטאָט וואָלאַצלאַווסקי — „פּריץ", אַנשטאָט לאַקירדע—קורס", א. א. וו. דעם דאָזיגען קיצור האָט ער געהאַט בדעה צו איבן אינ׳ם ניו יאָרקער „טאָגעבלאַט", וואו ער איז דעמאָלט געווען ביטאַרבייטער, נאָר די צייטונג האָט זיך אָפּגעזאָגט אַנצונעהמען אַ גאַבויש ווערק. — פון אַלע דריי וואַריאַנטען, וואָס זיינען ביז אין ערגעץ ניט געדרוקט געווען, ווערט דאָ געגעבען דער צוויי- וועלכער איז דער פולסטער און איז אויך געווען פאַררעכענט ביי -עליכם׳ען אַלס דער בעסטער, לויט דער אויסאַרבייטונג. די אי- ביגע וואַריאַנטען וועלען פאַרעפענטליכט ווערען אין בוכפאָרם, ווען וועט זיין די מעגליכקייט צו פאַרענדיגען די פולע אויסגאַבע פון שלום-עליכם׳ס ווערק.

א פּאָר ווערטער צום נאמען פון דער קאָמעדיע.

מיט צוואַנציג יאהר צוריק האָב איך אַרויסגעלאָזט א קליין דיכטונגען אין פּראָזע מיטן נאמען „א ב י נ ט ע ל ל ו מ ע ן" (באַרדיטשעוו, דרוק שעפּטעל, 1888). צווישען רע קליינע סקיצען און געדאַנקען געפינט זיך דאָרטען אויך א ה׳לע מיטן נאמען „א ן א ו צ ר", וואו עס ווערט דער- לט, ווי אַזוי א גאַנץ שטעדטעל מיט אידען זוכען יאָהרענלאַנג ערן שטאָדט באַגראַבען אַן אוצר, נאָר זיי קאָנען איהם נישט גען, דערפאַר ווייל זיי קאָנען זיך ניט אויסגלייכען, און בירושה בען זיי פון ,זייערע עלטערען, אַז נאָר דעמאָלט וועלען זיי געפינען אוצר, ווען עס וועט ווערען שלום ושלוה אין שטעדטעל... דאָס דטעל אָבער הערט נישט אויף צו קריעגען זיך און מע זוכט, און זוכט דעם אוצר, און דער אוצר געהט אַלץ טיעפער און טיעפער דער ערד אַריין . . . אָט דאָס, אונגעפעהר, איז געווען דער הויפּט-נק פון דער סקיצע, וועלכען איך האָב פאַרברייטערט און איבער-אַכט אין א פיעראַקטיגע קאָמעדיע און געגעבען א נאָמען „דער צר".

אצט אבער, ביים אַרויסגעבען מיין קאָמעדיע, בין איך געוואָהר וואָרען, אַז מיין קאָלעגאַ דוד פּינסקי אין אַמעריקע האָט אויך געשריבען און די טעג אָנגעהויבען צו פאַרעפענטליכען א דראַמאַ מיטן זעלבען נאָמען „דער אוצר". הגם דער אינהאַלט פון פּינסקי׳ס דראַמאַ איז מיר נאָך אומבאַקאַנט, און נישט געקוקט דערויף, וואָס מיין קאָמעדיע איז שוין אַביסעל באוואוסט אונטערן נאָמען „דער אוצר" (זי איז פאָרגעלעזען פון מיר אין גענף, פּאַריז, בערן און אַנדערע שטעדט), נישט געקוקט דערויף, וואָס עס איז שוין געווען אויף מיין קאָמעדיע געדרוקט אַ רעצענזיע אונטער דעם זעלבען נאָמען. האָב איך גענומען אין אַנבעטראַכט די שריפטשטעלערישע עטיק און געפונען, אַז ס׳איז ניט שען און אונבעקוועם, אַז צוויי שרייבער זאָלען אין איין צייט פאַרעפענטליכען אַ ווערק אונטער איין און דעם זעלבען נאָמען, און איך האָב משנה שם געווען מיין קאָמעדיע און אַנשטאָט „דער אוצר" א נאָמען געגעבען „די גאָלדגרעבער", בכדי די ליצני הדור, וואָס וועלען השק האָבען צו „קיבעצען" די אידישע „אוצרות", זאָלען „קיבעצען" דעם אינהאַלט, נאָר ניט דעם נאָמען.

גענף (שווייץ), 8 מאַי, 1908.

שלום-עליכם.

די פּערזאָנען:

לוי מאָזגאָוואָיער, א שעהנער איד א בעל-הבית, פאררעכענט פאַר אַ לאַנד-חכם, אַ יאָהר 50.

בת-שבע, זיין ווייב, א כשר׳ע אידינע, אויך אין די יאָהרען.

אסתר, זייער טאָכטער, א יפת-תואר, א יאָהר 19.

בעני בען (געוועזענער בענדעטזאָהן), בת-שבע׳ס שוועסטער׳ס זוהן, אַ בחור פון א יאָהר 30. געקומען צו גאַסט פון אמעריקע.

אידעל טאָרבע, אן אלמן פון א יאָהר עטליכע און דרייסיג. א ד״ת׳י און א שטיקעל פּראַצענטניק. **רעדט מיט א דין קול.**

איציס, זיין זוהנדעל, א בר-מצוה-בחור׳ל וואָס לערנט נאָך עבו.

מענדעל באָרד אפרים לאַקירדע ניסעל דערבאַרמיגער	קרעמער.
יענטע העני אסנה	קרעמערינס.

האָלאָוועשקע, א גאָראָדאָוואָי, א משומד, אן אויסגעדינטער סאָלדאַט מיט א מעדאַל. זעהר א סעמיטיש אויסזעהן. **רעדט** געמישט, האַלב אידיש, האַלב רוסיש.

וואָלאַצלאַווסקי, א פּוילען. האַנדעלט מיט **אידען. רעדט אי-דיש,** פּויליש און לשון-קודש.

אברהמעלע מעלאַמעד, א איד א מלמד.

עלקע, אן אלמנה מיט נייען מאָס רייד.

זעלדע, א קעכין ביי די מאָזגאָוואָיערס.

רב, א זקן.

חזן, א הויכער איד מיט א פאַרבונדען האלז.

שמש, א קליין אידעל, א וויינענדיגס.

אידען, ווייבער, קינדער.

אָרט: א אידיש שטעדטעל אין פּוילען.

צייט: אָנהויב אַכציגער יאָהרען.

ע ר ש ט ע ר   א ק ט.

(א מאַרק-פּלאַץ.—קלייטען, טישלאַך.—די קלייטען זענען פאַר-האַנגען אויניגע מיט רויטע מאַטעריע, ביי אַנדערע הענגט א בינטעל היי, א טרוקען פישעל אויף א פאָדעם, א היטעל.—ביי די קלייטען זיצען די קרעמערינס; ווער עס אַרבייט א זאָק, ווער עס שמועסט זיך דורך מיט דער שכנה שטילערהייט.—ביי די טישלאך מיט עסענוואַרג און נאַשעריען זיצען אפּגעריסענע מאַרק-ווייבער פאַרזאָרגט. מע קוקט ארויס אויף א קונה.— אַביסעל אויף אַ זייט, ביי א קליין **טישעל, זיצט דער חלפן,** אידעל טאָרבע, מיט א גרויסע סיראָטענע קעשעני, פאַרטיעפט אין דער אַרבייט; ער צעהלט געלד. די שפיצפינגער זענען **ביי איהם שוואַרץ, ווי איינגעטונקען אין טינט. אויפ׳ן טישעל**

ביי איהם שטעהען קופקעלאך מיט פארשידענע מטבעות—פון א קאפיקע ביז א צוואנציגער זילבער.—אין סאמע פראנט שטעהט לוי מאזגאוואיער מיט א פארשוויצטען שטערן, פארקאטשעט די ארבעל און דרש'ענט. ארום איהם שטעהען די קרעמער: באַרד, לאקירדע, דערבארמיגער. אידעל טארבע ליוגט צו און אויער, הערט זיך צו פון דערווייטען, טהוט בשעת מעשה זיין ארבייט—צעהלט געלד.—אלע זענען אויפגעבראכט, קאכען זיך. ס'איז א הייסער זומערטאג און א תענית (שבעה עשר בתמוז).

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : בקצור, אידען, ס'איז מיט אונז ניט פריילאך.

ב א ר ד : נאך א מין ניט פריילאך! (זיפצט).

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : דער אויבערשטער זאל שומר ומציל זיין! (ברעכט די הענט).

ל א ק י ר ד ע : פון וואנען ווייסט מען דאס? מיר האבען נאך א גרויסען גאט... (קיינער ענטפערט ניט לאקירדען. מע קוקט אויף לוי מאזגאוואיער).

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : ווארום ווי באלד די שטאדט געהט איבער צו קאזנא, זענען מיר אין דער ערד. ראשית חכמה הייסט מען אראפטראגען די הייזער...

ב א ר ד : די הייזער...

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : דער אויבערשטער זאל שומר ומרחם זיין!...

ל א ק י ר ד ע : שוין? אזוי גיך טאקי? (קיינער הערט איהם ניט).

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : איך ווייס ניט, ווי איהר, אידען. פאר מיר איז דאס די גרעסטע גזירה, ווארום מיר האבען בירושה פון'ם עלטערזיידען, אז מיר זאלען אונזער שטוב ניט טשעפען, מחמת אונזער שטוב איז א גליקליכע שטוב. און דעם זיידענס א ווארט איז ביי אונז קודש. איהר האט זיך צוגעקוקט צו מיין שטוב? די דרויסענדיגע וואנט, וואס צום הויף צו, האט זיך שטארק פאדאוועט, שוין צוויי מאל אונטערגעשפארט מיט אבאפאלקעס. נאר איבערבויען — דאס ניט. דער זיידע האט נישט געהייסען... וואס דארפט איהר מעהר? מיר האבען א בעכער, אויך בירושה פון'ם זיידען, א געוויינטליכער זילבערנער בעכער, וואס נאר פסח מאך איך אויף איהם קידוש און הבדלה— אנו, גיט מיר א מיליון, איך זאל אייך אוועקגעבען אט דעם בעכער!

ל א ק י ר ד ע : און ווי וואלט זיין, למשל, ווען איך געב אייך אנדערהאלבען מיליאן?

ב א ר ד (צו לאקירדען): וואס זענט איהר פאר אן איינגעגעסענער איד, וואס איהר האט ליעב זאגען אויף צו־להכעים?

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : כשמו כן הוא — ניט אומזיסט הייסט ער לאקירדע...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : האט איהר אייך איין מאל אוועק. והשנית, וועט קאזנא הייסען, מע זאל אונז אראפטראגען די קלייטען, די הילצערנע קלייטען, און שטעלען אויף זייער ארט געמויערטע קלייטען, — און מיר וועלען דערווייל געשלאגען ווערען פון פרנסה.

ב א ר ד : פרנסה...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : אמת, מיר זיצען אזוי אויך אפ אמאל דריי טאג און קוקען ניט אן קיין קונה אין די אויגען, ובפרט נאך זומערצייט...

ב א ר ד : זומערצייט...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : נאר גארנישט. ווי זאגט מען: כל זמן סע שלעפט זיך, שלעפט זיך עס...

ב א ר ד : שלעפט זיך עס...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : היינט נעמט, אשטייגער, טשינש. מיט אונזער פריץ איז מחיה: האסט דו צו צאהלען, צאהלסט דו, אניט — בעטסט דו זיך אפ אויף שפעטער. פאר נויט שמירט איהר אונטער וולאצלאווסקין מיט א שטיקעל געפילטע פיש, שענקט ער אייך א פאטש אין פלייצע און הייסט זיך זינגען מה־יפית...

ב א ר ד : זינגען מה־יפית...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : און ווי באלד קאזנא, אזוי ווערט איבער אונז דער גאנצער פריץ האלאוושקע...

ב א ר ד : האלאוושקע...

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : ימח שמו וזכרו!

ל א ק י ר ד ע : פון וואנען איז געדרונגען, אז...

ב א ר ד (שלאגט איהם איבער): למאי זאלט איהר האבען א טבע קריכען יענעם אין די ביינער אריין?

ל א ק י ר ד ע : איך פרעג, פון וואנען ווייסט מען דאס, אז די שטאדט געהט איבער צו קאזנא?

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : האב איך דאך אייך געזאגט שוין איין מאל, אז אזוי ווי אונזער גראפטשוק האט זיך פארהוליעט אין זאגראניצע, פארשפיעלט אין קארטען דארטען ערגיץ אין מאנטיקארל, ער האט שוין גע'פטר'ט דאס גאנצע ביסעל ארעמקייט, וואס דער אלטער גראף האט איהם איבערגעלאזט, ער האט שוין דעם וואלד אויך פארשפיעלט, אזוי אז ס'איז איהם נישט געבליבען מעהר קיין מבוא, בלתי צו פארקויפען די שטאדט מיט האק און פאק צו קאזנא...

ב א ר ד (צו לאקירדען): זענט איהר שוין צופרידען?

ל א ק י ר ד ע : דערווייל איז דאך עס נישט מעהר ווי א פשט; איז ממה־נפשך: וויל איך—לערען איך מיר אזוי דעם פשט; וויל איך — זאג איך מיר פארקערט.

ב א ר ד : פארשטעהט זיך, אז פארקערט. ביי אייך קומט דאך תמיד אוים פארקערט.

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : א לוטוואק, א צלם־קאפ...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : טאקי געדעכט. ביי די לוטוואקעס קומט אוים פרייטאג־צו־נאכטס, ווען די גאנצע וועלט עסט חלות, מאכען זיי המוציא איבער קארנברויט... (צו לאקירדען) ווי איז דער דין, למשל, אז איך וועל אייך זאגען, אז איך האב עס געהערט פון האלאוושקען אליין? (נעהמט זיך ביים נאז, מאכט צו די אויגען).

ל א ק י ר ד ע : פון וואנען ווייסט עס האלאוושקע? (אלע קוקען אוינס אויף דאס אנדערע און אויף לאקירדען, ווי אויף אן אנשיקעניש).

ב א ר ד : טפו זאל דאס ווערען! א איד זאל דאך ליעב האבען אזוי אריינקריכען יענעם אין די קישקעס אריין! (צו מאזגאוואיער). הקיצור, איז דאך טאקי עפעס מיט אייך זעהר מיאוס. וואס טהוט מען, אשטייגער?

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : סיידען דער אויבערשטער זאל טהון עפים א נס, דעם גראף זאל אוועקגעהן א גוטע קארט!

מ א ז ג א ו ו א י ע ר (צעלאכט זיך): קומט אוים, היינט עס, נאך אייער שכל, אז מיר דארפען גאט בעטען פאר'ן גראף, ס'זאל איהם געהן אין די קארטען? לאמיר בעסער בעטען ביים רבונו־של־עולם, אז עס האלט שוין יא ביי א נס, זאלען מיר בעסער געפינען דעם אוצר, וואס נאפאליאן האט דא באהאלטען, דאס איז, דאכט מיר, א סך גרינגער ביי גאט!

ב א ר ד : און מעהר יושר אודאי!

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : דער אויבערשטער איז א כל יכול, אז ער וויל, קאן ער. (זיפצט). מיר האבען זיך שוין אנדערשט לאנג מיאש געוועזן דערפון.

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : מיאש געוועזן? עס געוועזן ווער... איהר זאלט וויסען וואס איך האב היינטיגע נאכט געזעהן אין חלום, וואלט איהר נישט געזאגט, מיאש געוועזן.

ב א ר ד, ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : דהיינו וואס? דער־צעהלט, וועלען מיר אייך פותר חלום זיין. (אלע דריי שטעלען די אויערען; אידעל טארבע הערט זיך צו).

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : איהר ווייסט דאך, אז בטבע בין איך א מענטש וואס קאטארע איך גלויב נישט אין חלומות. איך האלט נישט פון קיין פוסטע בבא־מעשות, ווייבערשע פזמונות...

ב א ר ד : ווייבערשע פזמונות...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : ביי מיר איז נאר דאס, וואס איך זעה מיט די אויגען, אדער איך טאפ אן מיט די הענט. למשל, ס'איז דא שוטים, וואס האבען מורא, אז מע געהט איבער מיט לייזיגע עמער, אדער אז עס לויפט זיי דורך א שווארצע קאץ, אדער אז עס געהט זיי איבער דעם וועג א גלח...

ב א ר ד : א גלח...

מ א ז ג א ו ו א י ע ר : איך לאך פון דעם. צעהן מאל לייזיגע עמער, הונדערט שווארצע קעץ, טויזענד גלחים לאז מיר איבערגעהן דעם וועג צעהן מאל הין און צוריק — בלאטע!

ב א ר ד : בלאטע!

מ א ז ג א ו ו א י ע ר (נעמט זיך ביים באַרד, רעדט מיט א ניגון): ווי זשע איז אבער דער דין, אז שוין באלד איין און צוואנציג יאהר, אז מיין טאטע זאל האבען א ליכטיגען גן־עדן איז טויד, איז ער נאך איין מאל אפילו נישט געקומען צו מיר אין חלום. נאר היינטיגע נאכט — וועט איהר הערען א מעשה — נאכדעם ווי איך האב מיך אנגעזאט מיט יסורים פון דעם

ײַעשקעם בשורה ימח שמו, אַז דער פּריץ האַלט ביי פאַרקויפען די שטאָדט צו קאַזנאַ, בין איך אַנשלאָפען געוואָרען מיט א ...ערען שלאָף, הער איך פלוצים דעם טאַטענס קול, ווי ער זאָגט צו מיר: „לוי מיין זוהן, זאָלסט נישט איבערטראַכטען ...פיעל, איהר וועט אין גיכען אויפגערעכט ווערען...“ (אַלע קוקען זיך איבער).

באָרד (נתפעל): אין גיכען אויפגערעכט ווערען?

דערבאַרמיגער: הלואי, רבונו של עולם! שוין צייט...

מאַזגאָוואָיער: וואַרט אויס, איהר זענט נאָך נישט פאַרטיג. נאָכדעם מאַכט ער צו מיר ווייטער: „איהר וועט אַלע געהאָלפען ווערען און דו וועסט נתעשר ווערען...“

באָרד: נתעשר ווערען? טאַקי מיט די ווערטער?

מאַזגאָוואָיער: טאַקי מיט דעם לשון: „נתעשר ווערען... און אַז דו וועסט נתעשר ווערען, זאָלסט דו מיך צאָמען, שטעלען א נייע שטיבעל אויף מיין קבר“... ווי איהר זעהט מיך א אידען, מיט די ווערטער!...

באָרד: א מאָדנער חלום!

דערבאַרמיגער: הפלא ופלא!

לאַקירדע: וואָס זשע איז דערפון געדרונגען?

באָרד (צו לאַקירדען): דערפון איז געדרונגען, אַז איהר זענט אַן איינגעגעסענער איד א לוטוואַק און גלויבט נישט קיינעם, נאָר זיך אַליין.

מאַזגאָוואָיער: זעהר גערעכט. אפילו זיך אַליין גלויבט ער אויך ניט. ליטוואַקעס — גאָר אַן אַנדער פאָלק... הקיצור, וואו זשע האַלט איך? ביים חלום. דאָס פאַרשטעהט איהר מסתמא גאַנץ גוט, אַז איך בין אויסגעגאַנגען, געוואָלט הערען וואָס וועט ער מיר זאָגען ווייטער. נאָר ווי אויף צו להכעיס, האָב איך שוין מעהר ניט געקאָנט אַנשלאָפען ווערען. איך בין געלעגען אין איין ציטערניש און אַלץ געלערענט דעם ...ט פון די ווערטער: „איהר וועט געהאָלפען ווערן... דו וועסט נתעשר ווערען...“ וואָס זאָל דאָס באַדייטען? ס'איז עפּיס נישט גלאַט.

באָרד: נישט גלאַט...

מאַזגאָוואָיער: דערווייל איז מיר געקומען אויפ'ן זינען דאָס, וואָס ער עליו השלום פלעגט אונז דערצעהלען, אַז ער האָט דאָס אַליין געהערט פון זיין טאַטען, אַז זיין טאַטע האָט דאָס געהערט פון זיין טאַטענס טאַטען...

באָרד: פון זיין טאַטענס טאַטען...

מאַזגאָוואָיער: אַז דער זיידע האָט באַדאַרפט שטאַרבען, ער איז געווען א זקן, האָט ער צונויפגערופען אַלע קינדער און האָט זיך אָנגערופען צו זיי בזה הלשון:

באָרד: בזה הלשון...

מאַזגאָוואָיער: „איהר זאָלט וויסען, קינדער מיינע, זאָגט ער, אַז איך שטאַרב אַוועק“...

באָרד: אַז איך שטאַרב אַוועק...

מאַזגאָוואָיער: „מע רופט מיך, זאָגט ער, אַהינצו...“

באָרד: אַהינצוצו...

מאַזגאָוואָיער (צו באָרד): טאָמער וואָלט איהר אויפגעהערט מיר נאָכזאָגען ווי א פּאַפּאַגאַי?

באָרד: ווי א פּאַפּאַגאַי... (פאַרכאַפּט זיך).

מאַזגאָוואָיער (קוקט אויף איהם א ווײַלע, דערנאָך האַלט ווייטער): הקיצור, וואו זשע האַלט איך? ביי מיין טאַטענס טאַטען, ווי ער רעדט מיט די קינדער פאַר'ן טוידט... געדענקט זשע, זאָגט ער צו זיי, קינדער מיינע, איהר זאָלט זיך פיהרען לייטיש, אונטערהאַלטען איינס דאָס אַנדערע און היטען יענעמס כבוד, ווי אייער אייגענעם כבוד, וועט אייך דער אייבערשטער, זאָגט ער, באַגליקען, איהר וועט זוכה זיין, זאָגט ער, צו געפינען דעם אוצר, וואָס דער גרויסער נאַפּאָליאָן האָט דאָ באַהאַלטען, זאָגט ער, בעת ער איז געגאַנגען איינצונעהמען מאָסקווע“.

באָרד: איינצונעהמען מאָסקווע...

מאַזגאָוואָיער: און מעהר האָט ער נישט אויסגערעדט קיין וואָרט ביז דער לעצטער מינוט...

באָרד: ביז דער לעצטער מינוט...

לאַקירדע (צו מאַזגאָוואָיער): האָט קיין פאַראיבעל נִיט, איך וויל נישט רעדען קיין לשון־הרע אויף אייער זיידען, אָדער עלטערזיידען. איך וואָלט נאָר וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהם געאַרט, ער זאָל שוין געווען זאָגען די קינדער דעם אָרט, וואו דער אוצר ליגט באַהאַלטען?

באָרד: א חכם א איד! מסתמא האָט ער אַליין ניט געוואוסט.

דערבאַרמיגער: יענער דור האָט נאָך נישט זוכה געווען...

מאַזגאָוואָיער: הקיצור, וואָס זאָלט איהר קלערען, ווי באַלד דער זיידע עליו השלום איז געשטאָרבען, האָבען די קינדער נאָר אָפּגעוואַרט שלושים, און אַז ס'איז איבערגעגאַנגען שלושים, האָט מען זיך גענעבען א נעם צום אוצר, דאָס הייסט, מע האָט זיך גענומען איהם זוכען געשמאַק, מיט חשק, אין אַלע ווינקעלאַך פון שטאָדט, און מעהר אַלס אומעדום — אויפן בית־עולם, באַרג־אַראָפּ צום טייך צו.

באָרד: באַרג אַראָפּ צום טייך צו...

לאַקירדע: וואָס עפּעס אויפן בית־עולם?

מאַזגאָוואָיער: ווייל דאָרטען, אַזוי דערצעהלען אַלטע אידען, האָט דער גרויסער נאַפּאָליאָן גערוהט מיט זיין גאַנצען היל, בעת ער איז אַריבער דעם ניעמאַן.

באָרד: דעם ניעמאַן.

מאַזגאָוואָיער: אַלטע אידען דערצעהלען, אַז מע ווייסט אפילו דעם אָרט, וואו נאַפּאָליאָן איז געשטאַנען און געקוקט אויפן ניעמאַן. אויף דעם אָרט איז אַמאָל געשטאַנען א שטיבעל. אַז דער אַלטער גראַף קסאַווערי האָט געלעבט, האָט מען דאָס שטיבעל אָפּגעהיט ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג. איצט איז ניטאָ קיין זכר פון'ם שטיבעל. קיינער ווייסט ניט וואו ס'איז אַהינגעקומען.

באָרד: אַהינגעקומען...

מאַזגאָוואָיער: א סברה, אַז ס'איז אין איין נאַכט פאַרשוואונדען געוואָרען.

באָרד: פאַרשוואונדען געוואָרען...

מאַזגאָוואָיער: און ס'איז א סברה, אַז דאָרט, וואו אַמאָל איז געשטאַנען דאָס שטיבעל, ליגט באַהאַלטען דער אוצר, נישט מעהר און נישט ווינציגער ווי דרייצעהן פעסלאַך מיט גאָלדענע רענדלאַך.

באָרד: גאָלדענע רענדלאַך. (זיפצט).

דערבאַרמיגער (ברעכט די הענט): דרייצעהן פעסלאַך גאָלדענע רענדלאַך!...

לאַקירדע: ווער האָט זיי געצעהלט?

באָרד: אַן אַקציע מיט דעם דאָזיגען אידען! (צו מאַזגאָוואָיער). האָבען אייער זיידענ'ס קינדער, הייסט עס, געזוכט אומזיסט?

מאַזגאָוואָיער: נישט נאָר זיי האָבען געזוכט, אַלע האָבען געזוכט. די גאַנצע שטאָדט האָט געזוכט. א סברה, אַז דער אַלטער גראַף קסאַווערי האָט אַליין אויך חשק געהאַט צו די דרייצעהן פעסלאַך מיט גאָלדענע רענדלאַך. נאָר ער האָט נישט געוואוסט וואו...

באָרד: נישט געוואוסט וואו...

מאַזגאָוואָיער: קיינער האָט נישט געוואוסט וואו, און קיינער וועט נישט וויסען וואו, און אַז מע וועט וויסען וואו, וועט דעמאָלט קומען אפשר די צייט פון משיח...

באָרד: די צייט פון משיח...

לאַקירדע: משיח?

דערבאַרמיגער: משיח!... (אַלע פאַרזאָרגען זיך. אידעל טאָרבע הערט זיך איין מיט איין אויער. די ווייבער וואַרפען אַוועק זייער שמועס און הערען זיך צו, ווי די מאַנסבילען רעדען, כאַפּען אונטער דאָס לעצטע וואָרט „משיח“).

ערשטע מאַרק־אידענע (צו דער צווייטער): הער נאָר, דאָרט האַלט מען שוין ביי משיח'ן.

צווייטע מאַרק־אידענע: הלואי, לאָז קומען משיח, אבי פּטור ווערען פון די צרות. נישט טראָגען אויפ'ן קאָפּ וואו נעמט מען פאַר'ן פּריץ און פאַר דירה־געלט און פאַר'ן גאָראָדאָוואָי...

דריטע מאַרק־אידענע: און די קינדער אויף ברויט.

פערטע מאַרק־אידענע: ברויט יאָ ברויט, די קישקע וועט מוחל זיין. אָט איז היינט א תענית, איז מען פּטור פון עסען. זעהט איהר, שכר־למוד, וועה איז מיר, שכר־למוד פאַר די קינדער!...

(פון דער ווייטען שניידט זיך א שען מײדעל, אויסגעפּוצט אין

א היטעלע, א זאָנטיקעל, הענטשקעלאך. די ווייבער באַטראַכטען זי פון קאָפּ ביז פיס).

י ע נ ט ע (צו בת־שבע מאָזגאָוואָיער): גאָט ליב אייך מיט אייער גאַסט. אייער טאָכטער געהט. (שטיל, צו הענזי'ן). זי האָט זיך עס אביסעל אויסגעסטראָצעלט לכבוד שבעה־עשר בתמוז...

ה ע נ י (צו יענטען, שטיל): א מויד, ווי א צימעס. טאַטע־מאַמע ווערען פארכליאַנעט פון היטץ, און זי שפּאַצירט, ווי א גראַפיני... (הויך, צו בת־שבע'ן). אייער אסתר'ל, קיין עין־הרע, וואַקסט...

א ס נ ה (צו הענזי'ן, שטיל): ווי א פּורים־קוילעטש... (הויך, צו בת־שבע'ן). צייט אייך, בת־שבע'ניו, א טראַכט טהון מכח...

ב ת ־ ש ב ע : א שידוך? אזא שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח, ווי גיך מיר וועלען איהר געבען א חתן... לאָזען זיך זאָרגען די, וואָס האבען מעהר דערוואַקסענע טעכטער... (די ווייבער קוקען זיך איבער, רעדען צווישען זיך שטיל. עס קומט צו אסתר. דער פאָטער דערזעהט זי, קומט ער צו צו זיין קראָם).

א ס ת ר.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו דער טאָכטער): וואָס טהוסטו דאָ פּלוצים אין אזא היץ?

א ס ת ר : איך האָב אייך געבראַכט א בריעף. טרעפט פון וואַנען?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר, ב ת־ש ב ע : פון וואַנען?

א ס ת ר : פון אַמעריקע.

ב ת־ש ב ע (א פּליעסק מיט די הענט): א דונער איז מיר! פון מיין בענין?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו דער טאָכטער): א דונער איז איהר פון א י ה ר בענין! אַניט וואָלט איך געמיינט, אז עמיצער נעהמט צו ביי איהר דעם פּלעמעניק! וואָס שרייבט ער, דער תכשיט, פון אַמעריקע? א שאָק מיט יאָהרען ניט געוועזן פון איהם קיין בריוועל. די ערשטע צייט פלעגט ער אמאָל אריינשרייבען עטליכע ווערטער, אז ער „מאַכט א לעבען“... א מענטש זאָל גאָר „מאַכען“ א לעבען? א פּרא אדם!... (צו דער טאָכטער). נו, לייען איהר שוין איבער דאס בריוועל. (וויל אַליין אויך הערען וואָס מע שרייבט, טהוט אָן די ברילען, ער זאָל בעסער הערען).

א ס ת ר (זעצט זיך אַוועק נעבען דער מוטער אויף א ביינקעלע, לייענט דעם בריעף, ווערהרענד די מוטער האָט צונויפגעלעגט די הענט ווי צו א תפילה, און דער פאטער קוקט דורך די ברילען ארויף האַלב שמייכלענדיג, האַלט זיך ביים באָרד): „צו מיין ליבען אָנקעל לוי מאָזגאָוואָיער און צו מיין ליבער טאַנטע בת־שבע מאָזגאָוואָיער, לעבט וואָהל. ערשטענס מעלד איך אייך, אז איך בין אַללרייט...“

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : וואָס איז ער?

א ס ת ר (לייענט): „אַללרייט...“

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (דרעהט זיך אויס צו די איבעריגע קרעמער, אויף אַ קול): אידען! איהר ווילט האָבען הנאה? קומט אהער, וועט איהר האָרכען א לשון מיט א ישפּראַך! (די קרעמער קומען זיך צונויף איינציגווייז. די ווייבער הערען זיך צו פון דערווייטען. אסתר ווייסט ניט וואָס צו טהון. דער פאָטער ווינקט צו איהר). וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן? לייען, לייען.

א ס ת ר (לייענט): „אז איך בין אַללרייט. איך ארבייט שוין מעהר ניט ביי יענעם. איך בין שוין אַליין א באָס. איך פאַרמאָג מיין אייגענס א פאַרם מיט עטליכע הונדערט אייקער לאַנד, מיט א הייזקע פון זעקס רומס, מיט א גאָרטען פון אַלער־ליי פּירות: עפּעל און בארען און טשערים און פּיטשעס און גרייפּס...“

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (לאַכט ברייטליך): וואָס זאָגט איהר אויף דעם תרגום אונקלוס?

ב אָ ר ד : עפּים טערקיש...

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : טאַטערש! א מענטש קאָן עס ניט פארשטעהן...

ל אַ ק י ר ד ע : ווייל מיר קענען ניט. מיר זאָלען קענען, וואָלטען מיר פאַרשטעהן...

ב אָ ר ד : אפילו דאָ דאַרף לאַקירדע אויך זאָגען פּאַ־פּעריק יענעם אויף צוזעצעניש!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו דער טאָכטער): וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן? לייען, לייען.

א ס ת ר (לייענט): „און פערד האָב איך אייגענע, און אָקסען, און וועגענס, און שליטענס, און א קערעדוש וואָס איך פאָהר ארויס אַלע זונטאָג אויפ'ן שפּאַציר, און ברויט אין די זעק, און געלד אין קעש...“

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו די קרעמער): דאָס מיינט די אין קעשעני... עס וואָלט אָבער אַלסדינג געוועזן גוט, ווען ס'זאָל זיין אַן אמת. דער חסרון איז, וואָס כל היוצא מפיו איז שקר וכזב...

ב אָ ר ד : אויפ'ן הימעל א יאַריד, אין פּאַלעש א בר־מצוה *).

א ס ת ר (לייענט ווייטער): „און עווריטינג מיט מיינע אייגענע הענט... און איך האָב קיין חרטה, וואָס איך האָב מיך אַוועקגעלאָזט אהער אין דהיז קאָנטרי, וואו יעדער קאָן מאַכן א לעבען, אבי ער פוילט זיך ניט און וויל אַרבייטען. איין זאַך נאָר, וואָס איך בין א סינגעלמאַן, איינער אַליין, איך וויל נעמען הייראַטען און קאָן מיר ניט צוקלויבען א פרוי, איך וויל א פרוי א היימישע, פון מיין סטייט, וואו איך בין געבוירען. איך רעכען, אויב מיינע ביזנעס וועלען מיר ערלויבען, וועל איך קומען צו אייך צו גאַסט, און אין איין וועגס זיין אויף קבר־אָבות ביי מיינע עלטערען. און גריסט אייער טאָכטער אסתר. ווען איך בין אַוועק פון אייך, איז זי נאָך געוועזן א בייבי, ניט אַלט נעהמען קיין יאָהר אפילו, איצט קעהר זי שוין זיין א גרויסע. איך שיק אייך דאָ מיין פּיקטשור און בעט אייך אייערע פּיקטשורס...“

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : וואָס? וואָס?

א ס ת ר : ער מיינט דאָס בילד. אָט איז דאָס. (נעמט ארויס פון קאָנווערט אַ פּאָרטרעט, ווייזט דאָס דעם פאָטער און מוטער. פון זייערע הענט געהט דאָס בילד צו די קרעמער און צו זייערע ווייבער. יעדער באַטראַכט דאָס מיט אַן אַנדער מינע. בת־שבע ווישט די אויגען פאַר פרייד.)

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו בת־שבען): ציג! וואָס וויינסט דו? דאַנקען גאָט כאָטש דערפאַר. איך האָב מיך דערויף אייך ניט גערעכט... (צו די קרעמער). פון קינדוויז אָן געוועזן א נאַר ניט, אַן אויסוואורף, לערנען נישט געוואָלט, כאָטש אפילו נעהמען האָט נישקשה פון א קעפּעל... זיך אויפגעהאַלטען ביי מיר, א יתום נעבאַך... ער האָט זיך געריסען צו א מלאכה שטענדיג. האָב איך צו א בעל־מלאכה נישט געוואָלט איהם אָפּגעבען. ביי אונז אין דער משפּחה איז נאָך נישט געוועזן קיין בעל־מלאכה, נישט קיין משומד... (קוקט אויפן בילד, שפּיגעלט זיך). זעהט אויס א מענטש... מעשה סוחר... (ווייזט דאָס בילד צו די איבעריגע קרעמער).

ב אָ ר ד : מעשה סוחר...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : פון קינדער ווערען לייט...

ב אָ ר ד : פון קינדער ווערען לייט...

ל אַ ק י ר ד ע (קוקט אויפן בילד): זעהט אויס ווי א לאַמעדיאַנט, ווי א קאַטערינשטשיק... נישט קיין באָרד און נישט קיין וואָנסים...

ב אָ ר ד : קאָן דאָס זיין, אז ביי לאַקירדען זאָל דאָס אָנלויפען גלאַט? (צו לוי מאָזגאָוואָיער). ווייסט איהר, וואָס איך וואָלט אייך געזאָגט?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : דהיינו, למשל? (נעמט זיך ביים באָרד, מאַכט צו די אויגען).

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר (האַלט צו מענדעל באָרד פאַר א האַנט, צו מאָזגאָוואָיער): איך וועל אייך טרעפען, וואָס ער וויל אייך זאָגען. סאיז מיר איינגעפאַלען די זעלביגע מחשבה בשעת איהר האָט געלייענט דאָס בריוועל...

ב אָ ר ד (כאַפּט אויס די ווערטער ביי דערבאַרמיגער פון מויל): סאיז פאַר אייער טאָכטער ווי אָנגעמאָסטען!

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : א זיווג מן השמים!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צום ווייב): בת־שבע, ה... הערסט?...

ב ת ־ ש ב ע : אזא שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח!.. (צו אסתר'ן). וואָס שעמסט דו זיך אזוי, טאָכטער? סאַ אידישע זאַך...

ל אַ ק י ר ד ע : שאַט! איהר האָט זיך גענאַרט. ... לייזט קיין געלט ניט, — אָן געהט א קונה... (דאָס וואָרט „קונה“ ווירקט ווי אַ באָמבע. אַלע טהוען זיך א וואָרף צו די קראָם. עס קומט אָן וולאָצלאַווסקי.)

*) Въ огородѣ бузина, а въ Кіевѣ дядько — для русскаго переводчика.

װ ו ל אַ צ ל אַ װ ו ס ק י (אָנגעטהאָן אַ קורצען װײסען באַ-
לאַבאָן אויף אַ לאַנגען שוואַרצען ראָק, אַ ברײטען דאַשעק איבער די
אויגען, אַ גרויסער פּאַראַסאָל פון געלע פּאַרוסינע אין די הענט. —
גלויבט שטעהן מיט איין האַנט אין דער זייט, דעם קאָפּ אַרויף, באַ-
טראַכט דעם גאַנצען מאַרק. — אַלע אויגען קוקען אויף איהם.)

ב אָ ר ד (פון דער װײטען, צום פּריץ) : דזין דאָברע,
װעלמאָזשנע פּאַני!

ל אַ ק י ר ד ע : װאָס קויפט דער פּריץ?

ד ע ר ב אַ ר מ י ג ע ר : (בייגט זיך צום פּריץ פון דער-
װײטען) : שוין אַ לאַנגע צייט ניט געזעהען דעם פּריץ!

מ אָ ז ג אָ װ אָ י ע ר (שטופּט אָפּ די איבעריגע קרעמער) :
איהר זעהט דען ניט, אַז דער אָדון געהט צו מיר? (צום פּריץ,
װײזט איהם אויף זיין קראָם). פּראָשען! פּראָשען! (צו בת-שבע).
בהמה, װאָס זיצט דו? שטעה אויף, בעט איהם אין חנות
אַריין, טאָמער װעט ער עפּעס קניה'ן! (בת-שבע שטעהט אויף,
באַגעגענט דעם פּריץ מיט אַ ליכטיג שמייכעלע. אויך די מאַרק-װײבער
שטעהען אויף, װײזען דעם פּריץ אויף די שטעלעכלאַך, רעכענען
איהם אויס װאָס זיי האָבען.)

1-ט ע מ אַ ר ק-א י ד ע נ ע : פּאָריצאָני, צוקער-
נע באַרדזאָ סליטשנע, סטיינגעס, סירעװע פּאָדעם, פּאַני,
... ע זייף, קעבעבע מיט לאַקריץ!...

2-ט ע מ אַ ר ק-א י ד י נ ע : בהעלותך, פּאַני!
אינדיק-זומען, מיליוטען מיט סעקוטען. באַרדזאָ פּשיעמנע צום
... יסט!...

3-ט ע מ אַ ר ק-א י ד י נ ע : דאָברע עגמת-נפש,
... אַני, אידישער גלות, סיפּקע צרות, אומזיסטע יסורים!...

װ ו ל אָ צ ל אַ װ ו ס ק י (אין גוטען מוט) : פּסיאַ קרעװ,
... אַלכאַמאָװעסי! ניץ נע פּאָטשעבנע, פּיינע בעריע באַלאַבוס-
... ! (װײזט מיט'ן שירעם אויפ'ן חלפן). דאָ טענאָ לײדאַקו!
... עהט צו אידלען). יאַק סיאַ מאַש פּאַן יודקאָ, לחיים קאַפּאַרעם?

ט אָ ר ב ע (כאַפּט אַראָפּ דאָס היטעל פאַר'ן פּריץ, קוקט מיט
... לות אויף די קרעמער) : דזין דאָברע, פּאַני! װאָס הערט זיך
... ס, פּאַני? (טרעט איהם אָפּ זיין בינקעל, ליהט בײ אײנער פון
... י מאַרק-װײבער אַן איבערגעקערט קעסטעל פאַר זיך.)

װ ו ל אָ צ ל אַ װ ו ס ק י (צו אידעל טאָרבע) : סיאַדאַי,
... דקאָ, בענדעמאָ שמועסען חאַלאָוימעס. (זעצען זיך אַװעק אײנס
... געגען דאָס אַנדערע, רעדען שטיל.)

ב אָ ר ד (צו לױ מאָזגאָװאָיער) : איהר זענט דאָך עפּעס
... איד אַ קאָפּמענש, װאָס, רעכענט איהר, קאָן דער אָדון דבר'ען
... יטן חלפן?

ד ע ר ב אַ ר מ י ג ע ר : אודאי מכח אַ הלװאה'לע, פון
... אָס דבר'ט אַן אָדון מיט אַ יהודי?

ל אַ ק י ר ד ע : פון װאַנען איז געדרונגען?

ב אָ ר ד : אַ! לאַקירדע איז דאָ מיט זיינעם!

מ אָ ז ג אָ װ אָ י ע ר : און איך װעל אייך זאָגען, אַז
... יהר זענט אַלע בהמות. דאָס רעדט ער מיט איהם מכח דעם,
... אָס איך האָב אייך דערצעהלט... (צום חלפן, פון דערװײטען).
... אידעל סערדצע! אנו, טהוט נאָר אַ טאָפּ דעם אָדון הקטן
... געגען דעם אָדון הגדול, װעגען דער מעשה, װאָס דער משומד
... אָט מיט מיר נעכטען גע'דבר'ט...

ט אָ ר ב ע (צו מאָזגאָװאָיער, פון דער װײטען) : יהודי
... אַ, דער אָדון איז מבין כל דבור...

װ ו ל אָ צ ל אַ װ ו ס ק י (צום חלפן) : װאָס װיל פון דיר
... אַן אפּיקוירעס? (װײזט אויף מאָזגאָװאָיער; דערזעהט אסתרן,
... יכט זיך אויס, דרעהט זיך די װאָנסעם). יאַקאַ לאַדנאַ צורקאַ
... טענאָ מאַיאָפּעם! (װינקט מיט די אויגען צו אסתרן.)

א ס ת ר (קאָן נישט איבערטראָגען װאָלאָצלאַװוסקים קוקען,
... כט זיך אויף אַװעקצוגעהן) : מאַמע, איך געה אַהיים.

ב ת-ש ב ע : געה, טאָכטער, און זאָג זעלדען, זי זאָל
... באַלצען דאָס פּערטעל עוף און צושטעלען אַ ייבעל פאַר'ן
... טען אויף אָפּצופּאַסטען זיך פונם תענית. (אסתר געהט אַהיים.
... װײבער באַגלײטען זי מיט די אויגען).

(אסתר אָפּ).

... י ע נ ט ע (צו הענין) : טרעט-אַרויס, װי אַ גאָלדענע
... יינ...

ה ע נ י (צו יענטען) : דעם גראַף בראַניצקעס טאָכטער...

א ס נ ה (צו ביידע) : מיינט, אַז קיין שענערס פון איהר
... שוין אויף דער װעלט נישטאָ! (צו בת-שבען). הערט איהר,
... איך װעל אייך זאָגען, בת-שבעניו, איהר האָט מיט אייער
טאָכטער גאָרנישט װאָס צו דאגה'ן; אַ שעהן מיידעל, זאָגט מען,
איז אַ האַלבער נדן.

ב ת-ש ב ע : אַזאַ שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח...
(עס באַװײזט זיך פון דער װײטען אברהמעלע מלמד, פיהרט איציקען
פאַר אַ האַנט. איציק װײנט).

מ ע ל אַ מ ע ד, א י צ י ק.

ב אָ ר ד (צו די איבעריגע קרעמער) : זעהט נאָר, װאָס
געהט עפּעס פּלוצים אהער אברהמעלע דער מלמד מיט'ן חלפנ'ס
קדיש?

ד ע ר ב אַ ר מ י ג ע ר : מסתמא האָט זיך אידעל'ס בן
פאַרזינדיגט, פאַרשטיפט אַ מעשה אין חדר, פיהרט ער איהם
צושטעלען אַ ביינקעלע צום טאַטען.

ל אַ ק י ר ד ע : פון װאַנען איז געדרונגען?

ב אָ ר ד (צו לאַקירדען) : זאָגט נאָר, לאַקירדע, װען װעט
איהר אַמאָל אויפהערען פרעגען קשיות און איינעסען זיך אין
די גרגרת?

מ ע ל אַ מ ע ד (פיהרט צו איציקען גלייך צום חלפנ'ס
טישעל, װעהרענד דער חלפן איז פאַרטיעפט אין אַ שטילען שמועס
מיט'ן פּריץ) : איך האָב אייך געבראַכט צו פיהרען אייער קליי-
נעם. עס קאָן זיין, אַז ער איז שולדיג, עס קאָן זיין, אַז ניין.
איך האָב איהם דערװייל, איך בעט איבער אייער כבוד, אריינ-
געצימבעלט...

ט אָ ר ב ע (פאַלט אָן אויפן מלמד) : װאָס דולט איהר אַ
ספּאָדיק? איהר זעהט דאָך, אַז מע רעדט מיט אַ פּריץ! (מע-
לאַמעד טרעט אָפּ. עס רינגלען איהם אַרום די קרעמער.)

ב אָ ר ד : װאָס איז די מעשה, רב אברהמעל, װאָס װיינט
ער, דער קליינער?

ד ע ר ב אַ ר מ י ג ע ר : דער יונגאַטש האָט, אַפּנים,
אָפּגעטהאָן אַ רעכט שפּיצעל?

מ ע ל אַ מ ע ד : איך װעל אייך זאָגען, אידען, עס קאָן
זיין, אַז ער איז שולדיג, און עס קאָן זיין, אַז ניין. די מעשה
איז אַזוי געװען די מעשה: שבעה עשר בתמוז איז בײ מיר אַ
מנהג, איך לאָז די קינדער ביז האַלבען טאָג פריי, זיי זאָלען זיך
שפּאַצירען, און נאָך האַלבען טאָג זעצען מיר זיך לערנען, אי-
בער'חזר'ען די סדרה פון דער װאָך. איך זעה עפּעס, מיינע
תלמידים שושקען זיך... איך האָב פיינט סודות איך... פרעג איך
זיי: קינדער, װאָס איז? זאָגען זיי: גאָרנישט, אַ רענדעל...
פרעג איך זיי: װאָס פאַר רענדלאַך? זאָגען זיי: אַ גאָלדען
רענדעל האָט ער געפונען — און װײזען מיר אויפן קליינעם.
איך טהו מיך אַ נעם צום קליינעם: איציק, װאו האָסט דו
גענומען אַ רענדעל, איציק? — זאָגט ער: געפונען... זאָג איך:
װאו?... זאָגט ער: אויפ'ן אַלטען בית-עולם. זאָג איך: איציק,
דו ליגסט, איציק, דיין טאַטע איז אַ חלפן, זאָג איך, דו האָסט
דאָס גע'גנב'עט בײ דיין טאַטען... האָב איך איהם קודם, איך
בעט איבער אייער כבוד, אָפּגעשמיסען און געבראַכט צו פיהרען
צו זיין טאַטען, הערען װאָס זיין טאַטע װעט זאָגען...

מ אָ ז ג אָ װ אָ י ע ר (צו די איבעריגע קרעמער) : געפעלט
אייך די מעשה? (כאַפּט דעם מלמד מיט'ן יונגעל, פיהרט זיי צו-
צום חלפן). רב אידעל! װאַהפּט אַװעק דעם אָדון און הערט בע-
סער אַ שענס פון אייער זוהן!

ט אָ ר ב ע (דערשראָקען) : הא? װאָס איז דען? (צום
מלמד). װאָס האָט ער געטהאָן?

מ ע ל אַ מ ע ד : גאָרנישט. די מעשה איז אַזוי געװען
די מעשה: שבעה עשר בתמוז איז בײ מיר אַ מנהג — איך
לאָז די קינדער פריי ביז האַלבען טאָג, זיי זאָלען זיך שפּאַצירען,
און נאָך האַלבען טאָג זעצען מיר זיך לערנען, איבערחזרן די
סדרה פון דער װאָך. איך טהו אַ קוק, מיינע תלמידים עפּעס
שושקען זיך. איך האָב פיינט סודות איך... רוף איך מיך אָפּ
צו זיי: קינדער, װאָס איז?... זאָגען זיי: גאָרנישט, אַ רענדעל...
זאָג איך צו זיי: װאָס פאַר רענדלאַך?... זאָגען זיי: אַ גאָלדען
רענדעל האָט ער געפונען, און װײזען מיר אָן אויף אייער קליי-
נעם, אויף איציקען הייסט עס. איך טהו מיך אַ נעם צום קליי-
נעם: איציק, װאו האָסטו גענומען אַ רענדעל, איציק?... זאָגט
ער: געפונען... װאו?... אויפ'ן אַלטען בית-עולם. זאָג איך:
איציק, דו ליגסט, זאָג איך, דו האָסט, זאָג איך, אַ טאַטען אַ
חלפן, זאָג איך, דו האָסט דאָס בײ איהם גע'גנב'עט, זאָג איך,
און האָב איהם קודם, איך בעט איבער אייער כבוד, אריינגע-
בראָקט שענע עטליכע שמיצלאַך און געבראַכט איהם צו פיה-
רען צו אייך מיטן רענדעל — אָט איז דאָס רענדעל! (גיט

דעם חלפן א גאָלדענע מטבע. אַלע שטעלען זיך אַרום חלפן, ווילען זעהען דאָס רענדעל. דער חלפן באַטראַכט דאָס רענדעל, וועגט דאָס אויף דער האַנט, קלינגט אין טישעל, רייבט מיט'ן נאָגעל, פּרופט אויף די ציינער.)

ט אָ ר ב ע : ניין, דאָס רענדעל איז ניט מיין רענדעל. איך האָב שוין לאַנג אַזעלכעס ניט געהאַט און ניט געזעהען אפילו. דאָס איז נעבאך אַן אמת רענדעל, א נאַפּאָליאָן פון די נאַפּאָליאָנס, וואָס פלעגט אַמאָל זיין.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (הויבט אויף די הענט) : אידען! איהר הערט? (צום ווייב, פון דערווייטען). בת־שבע, וואו ביזט דו? ס'איז מיר נישט גוט! מיין איך, ס'איז מיר גוט! ס'איז אונז גוט! ס'איז אונז אַלעמען גוט!

ב ת - ש ב ע (לויפט צו צום מאַן, נאָך איהר די איבעריגע ווייבער) : גאָט איז מיט דיר, לוי, וואָס איז דיר?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : גאָרנישט, גאָרנישט... אידען! מזל טוב, מיר זענען אויפגערעכט געוואָרען! מיר זענען געהאָלפען! ס'איז דער חלום! ס'איז מיין חלום! (לויפט אַרום הין און צוריק). איך פאַרשטעה שוין! איך ווייס שוין וואו דער אוצר ליגט! ער איז אויפ'ן בית־עולם, אויפ'ן אַלטען בית־עולם. דאָרט ליגט מיין טאַטע עליו השלום, און מיין טאַטענס טאַטע! דאָרט האָט איהם, אַפנים, נאַפּאָליאָן באַ־האַלטען, ס'איז קלאָר ווי דער טאָג! דרייצעהן פעסלאך גאָלדענע רענדלאך!... אידען, וואָס שטעהט איהר? וואָס טראַכט איהר? לאָמיר געהן! לאָמיר לויפען! לאָמיר נעמען אָט דעם יונגעל און לאָמיר געהן אויפ'ן אַלטען בית־עולם זוכען דעם אוצר!... (כאַפּט איציקען פאַר אַ האַנט. דער גאַנצער עולם איז עקזאַלטירט. אַלע פּנימער זענען טויט. די ווייבער ברעכען די הענט. עס הערען זיך קולות : „אוצר!... אַן אוצר!... דער אוצר!...")

ט אָ ר ב ע (געשטאַנען ביז אַהער ווי געפּלעפּט, טהוט מיט אַמאָל זיך א כאַפּ, אַ שאַר־צונויף דאָס גאַנצע געלט צו זיך אין דער סיראַטענער קעשענע, טהוט זיך האַסטיג אַ לאָז צו לוי מאָזגאָוואָיער, רייסט אַרויס איציקען פון זיינע הענט, איז אויסער זיך) : יהודי! פּאַוואָלי! פּאַוואָלי מיט די ידים! ער כאַפּט! ער לויפט! ער וועט לויפען! וואוהין? וואוהין וועט איהר לויפען?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : וואָס הייסט וואוהין? נאָכ'ן אוצר!

ב אָ ר ד : נאָכ'ן אוצר!

ד ע ר ב אָ ר מ י ג ע ר : זוכען דעם אוצר!

ד י ו ו י י ב ע ר : דעם אוצר! דעם אוצר!

ט אָ ר ב ע : וואָסער אוצר? וואָסערע לאָקשען? נאַדיר גאָר אַן אוצר! אַ נעכטיגער טאָג! מאַלע וואָס אַ קינד פּלעש־ט'שעט! אוצר — שמויצער!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : אַזאַ מעשה? אַ קינד פּלעש־טשעט? רב אידעל! די קונצען פאַרשטעהען מיר! (צום עולם). וואָס זאָגט איהר, איך בעט אייך, אויף דעם חכם? ער וויל אונז אַלעמען אָנפּייפען, דער חלפן!

ב אָ ר ד : אָנפּייפען, אָט דער חלפן!

ד ע ר ב אָ ר מ י ג ע ר : טאָמער האָט דער אויבער־שטער רחמנות געהאַט, אונז צוגעשיקט אַן אוצר...

ל אַ ק י ר ד ע : וואָס מע ווייסט נאָך גאָרנישט, אויב עס האָט אַ ממשות...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו לאַקירדען) : פאַרשטעהט זיך! איהר דאַרפט דאָך האַלטען מיטן חלפן! איהר דאַרפט איבער־שפּאַרען די גאַנצע וועלט! (צום חלפן). רב אידעל! עס וועט אייך העלפען, ווי א טוידטען באַנקעס! אידען! וואָס שווייגט איהר? (עס ווערט אַ גרויסער טומעל.)

ט אָ ר ב ע (שטאַרק צעטראָגען און פאַרשוויצט. צו לוי מאָזגאָוואָיער) : אי פע, שעמען מעגט איהר זיך! אַ איד אַ בר־דעת, קיין עין־הרע! אַ קאָפּמענש! מאַכט אַ טאַרעראַם פון אַזאַ נאַרישקייט, פון אַ רענדעל. נו, רענדעל, מילא וואָס זשע איז אַ רענדעל!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : אַ רענדעל, זאָגט איהר? רענד־לאַך, רב אידעל, רענדלאַך, ניט קיין רענדעל! דרייצעהן פעס־לאַך מיט גאָלדענע רענדלאַך! וואָס מיינט איהר? עס וועט אייך אָפּלויפען אָט אַזוי אַ? (צום עולם). אידען! איהר הערט? אַ רענדעל, זאָגט ער!!...

ט אָ ר ב ע (לאָזט אויס זיין האַרץ צו איציקען און צום מלמד) : וואַרט, וואַרט, דו ליימענער גולם, וועסט שוין ביי מיר האָבען רענדלאַך! (צום מלמד). פראַ־אָדם וואָס איהר זענט! וואָס זענט איהר געקומען? ווער האָט געשיקט נאָך אייך? (נעמט איציקען פאַר אַ האַנט, וויל געהן). קום אין דער ערד [illegible] אהיים!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (פאַרשטעלט איהם דעם [illegible]) : אהיים? אָבער גאָר לא! אַז געהן, וועלען מיר שוין געהן [illegible] אינאיינעם! יחדיו! ווייסט איהר דעם פּשט פון יחדיו? דאָס איז אַ בפירוש'ער דין ביי אונז : אַז איינער געפינט א זאַך און דער אַנדערער לאָזט אַרויס דאָס וואָרט „יחדיו" — [illegible] פאַרפאַלען!

ב אָ ר ד : פאַר—פאַלען!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : ובפרט נאָך ביי אַזאַ זאַך [illegible] אַן אוצר. ווי באַלד אַן אוצר — געהער ער צו אַלעמען. אידען! וואָס שווייגט איהר? (דער טומעל ווערט וואָס ווייטער [illegible]. פאַר גרויס אימפּעט האָט מען פאַרגעסען אינם פּריץ. מע האָט [illegible] אָפּגעשטויסען אויף אַ זייט.)

ו ו ל אָ צ ל א ו ו ס ק י (פאַרלירט זיין געדולד, [illegible] אַרויס) : פּסיאַקרעוו, מאַלכאַמאָוועסי! צאָ טו זאַ האַרמידער! [illegible]

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צום עולם) : א חלול השם פאַ[illegible] פּריץ, כלעבען! לאָז דער פּריץ אויך וויסען פון דער [illegible] אידען, לאָזט מיך, איך קאָן פּויליש! (רעדט צום פּריץ האַלב [illegible] אידיש, האַלב אויף פּויליש, ווייזט מיט די הענט). פּאַני! [illegible] כלאָפּעק (ווייזט אויף איציקען) לערנט זיך ביי אָט דעם [illegible] (ווייזט אויפ'ן מלמד). האָט ער געפונען א רענדעל, א [illegible] וואַניץ, פון דעם אוצר, פּאַני, פון דעם סקאַרב, וואָס געפינט זיך ביי אונז אויפ'ן צמענטאַרזש, בית־עולם, פּאַני...

ב אָ ר ד : בית־עולם, פּאַני...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : דאָרט ליגט מיין טאַטע, [illegible] פּאַנ[illegible] און מיין טאַטענס טאַטע — ווּשיסטקע מאָזגאָוואָיערס ליגען דאָרטען.

ב אָ ר ד : אַלע מאָזגאָוואָיערס ליגען דאָרטען...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו באָרד) : ווער בעט אייך, [illegible] זאָלט מיר העלפען רעדען? איך קאָן אַליין. (צום פּריץ). [illegible] ער, הייסט עס, געפונען דאָרטען נאָר וואָס א זלאָטע, [illegible] א רענדעל, א נאַפּאָליאָן פון די נאַפּאָליאָנס, וואָס [illegible] האָט דאָ אַמאָל באַהאַלטען... דער פּריץ דאַרף וויסען [illegible] נאַפּאָליאָן...

ו ו ל אָ צ ל א ו ו ס ק י : נאַפּאָליאָן באָנאָפּאַרטאַ. [illegible] איז געגאַנגען שלאָגען כפּרות מיט'ן מאָסקאַל [illegible] סיאָנצי אָשים סאָט דוואָנאַשטי?...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (אויפגעלעבט, צום עולם) : [illegible] איהר הערט? דער פּריץ ווייסט! מיין טאַטע... (צום פּריץ) [illegible] אָיצעץ, פּאַני, האָט מיר שוין לאַנג געזאָגט... (צום חלפן). [illegible] ווינקט איהר צו מיר? עס וועט אייך ניט העלפען קיין [illegible] דער פּריץ איז ניט אַזאַ פּריץ...

ב אָ ר ד : ניט אַזאַ פּריץ...

ו ו ל אָ צ ל א ו ו ס ק י (מיט כעס) : צאָ טו זאַ [illegible] שאַכער־מאַכער? (א זעץ מיט'ן שירעם איבער'ן [illegible] שעל). פּסיאַ קרעוו, ווּשיסטקאָ סיאַ נאַליעזשע דאָ פּאַנאַ [illegible] שאַלאַכמאָנעסי!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צום עולם) : דער פּריץ זאָגט, [illegible] דער אוצר געהערט גאָר צום גראַף. (דער עולם שטויגט.)

ט אָ ר ב ע (קומט צו זיך, ווענדט זיך צו מאָזגאָוואָיער) : נו? וואָס האָט איהר געפּועלט מיט אייער נעפּילדער? [illegible] פאַרגינען יעקב'ן, וועט איהר עס אָוועקגעבען עשו'ן... [illegible] שפּיעלט!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (נאָך אַ קורצער פּויזע, טהוט זיך [illegible] פּאַטש אין שטערן) : שאַט, אידען! איך בין געפאַלען [illegible] גלייכס. איך הייס לוי מאָזגאָוואָיער! איך קום אַרויס, [illegible] שטעהט איהר מיך, פון די מאָזגאָוואָיערס!

ב אָ ר ד : פון די מאָזגאָוואָיערס...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : איך געפין, אַז ס'איז [illegible] מעלה, וואָס דער פּריץ ווייסט פונ'ם אוצר. מיר דאַרפען [illegible] אַז דער פּריץ זאָל האָבען א חלק אינ'ם אוצר גלייך [illegible] וועט דאָס אונז צונוץ קומען פאַר'ן הויף, וואָרים טאָמער, [illegible] שטעהט איהר מיך, ווערט מען געוואָהר אין הויף און [illegible] אַ ידיעה דעם גראַף, אַז מיר האָבען אַן אוצר, דרייצעהן [illegible] לאַך מיט גאָלדענע רענדלאַך, קאָן ער האָבען אַן אַפּעטיט [illegible] רענדלאַך. ער דאַרף זיי נעבאַך זעהר נייטיג אין [illegible] צו דער שפּיעל...

באַרד: צו דער שפּיעל...

מאַזגאַוואַיער (צום פּריץ): פּאַני! איך לייג פאַר, פּאַני, אַז דער פּריץ זאָל האָבען אַ חלק, זיין אַ שותף, פּאַני, צום אוצר, גלייך מיט אונז אַלע, פּאַני!

וואָלאַצלאַווסקי (ביידזי רענט אונטער די זייטען): חצי שלי, חצי שלך?

מאַזגאַוואַיער: חלק כחלק, פּאַני, יאַק באָגאַ קאָכאַם! (צום עולם). פאָלגט מיך, אידען, לאָמיר שלאָגען מיטן פּריץ בלאַט! זייט מסכים און זאָגט: זגאָדאַ! שרייטע זשע, אידען: זגאָדאַ!

אַלע: זגאָדאַ! זגאָדאַ!...

מאַזגאַוואַיער: הערט זשע, אידישע קינדער, און דער פּריץ, פּאַני, לאָז אויך הערען. גאָט האָט אונז צוגעשיקט אַ גליק, אַן אוצר, פּאַני, וואָס טרעפט איין מאָל אין טויזענד יאָהר, דאַרפען מיר זיך קודם געבען דאָס הייליגע וואָרט, אַז מיר זענען אַלע אָט אָ דאָ אָ גלייכע שותפים. מסתמא איז דאָס אונזער גליק, שטשענסטיע, נאַש מזל, פּאַני...

באַרד: נאַש מזל, פּאַני...

מאַזגאַוואַיער (צו באַרד): ווער בעט אייך, אַ הר זאָלט אונטערשטופּען דעם וואָגען? (צום עולם, פאַרקאַטשעט די אַרבעל). אָדער, שאַט, ווייסט איהר גאָר וואָס? לאָמיר געהן אַלע צום רב, טאַקי באַלד! (צום פּריץ). דאָ פּאַנאַ ראַבינאַ, פּאַני. מיר האָבען אַ רב, פּאַני, אַן אוצר, ניט קיין רב.

באַרד: אַן אוצר, ניט קיין רב...

וואָלאַצלאַווסקי: דאָבזשע, זשידע, פּאָידזיעמאָ דאָ פּאַנאַ ראַבינאַ.

מאַזגאַוואַיער: אידען, איהר הערט? סאַ גאָלדענער פּריץ דאָס איז! ער איז מרוצה זיך פאַרלאָזען אויף אונזער רב! ס'אַן אוצר, ניט קיין פּריץ!

באַרד: אַן אוצר, ניט קיין פּריץ!

מאַזגאַוואַיער (מיט גרויסקייט, אין דער ראָלע פון אַ גענעראַל־קאָמאַנדיר): געדענקט זשע, קינדער, אחדות! אחדות! און בסוד, האַלט'ס מויל, וואָרים ס'איז אַן אוצר! אַ, אוצר איז, פאַרשטעהט איהר מיך, אַן איידעלע מאַטעריע! אַ, אוצר האָט מורא פאַר אַ גוט אויג!...

באַרד: פאַר אַ גוט אויג!...

מאַזגאַוואַיער: און מעהר פון אַלץ דאַרף מען זיך היטען פאַר אונזער גאָראָדאָוואָי, ימח שמו וזכרו! וואָרים טאָמער ווערט חלילה געוואָהר אָט די פּיאַווקע האָלאָוועשקע, קומען זאָל אויף איהם אַ חלירע, רבונו של עולם!

באַרד: אַ חלירע, רבונו של עולם!

(אין דער מינוט וואַקסט אויס ווי פון אונטער דער ערד האָלאָוועשקע).

האָלאָוועשקע (אין זיין אוניפאָרם אַלס פּאָליציסט, מיט'ן שווערד איבער די אויסגעבויגענע פּלייצעס. — דאָס היטעל מיט דער קאָקאַרדע אויף די שוואַרצע געגרייזעלטע האָר זיצט ווי אַן אוהת. — אויף דער ברוסט אַ צלם. — זיינע עכט אידישע אויגען קוקען אויפ'ן גאַנצען עולם. — דער עולם קוקט אויף איהם. — אַלע זעהען איהם, אַחוץ לוי מאַזגאַוואַיער און אַחוץ מענדעל באַרד).

מאַזגאַוואַיער (צו וואָלאַצלאַווסקין): אָט דער האָלאָוועשקע, פּאַני, זיין זאָל ער פאַר אייך די כפּרה, פּאַני!

באַרד: די כפּרה, פּאַני!

(האָלאָוועשקע הערט, ווי מע שעלט איהם. מאַזגאַוואַיער דרעהט אויס דעם קאָפּ צוריק, וואו דער עולם קוקט, דערזעהט דעם גאָראָדאָוואָי, כאַפּט אַראָפּ פאַר איהם דאָס היטעל, פאַרנייגט זיך צו איהם גאַנץ העפליך. האָלאָוועשקע ענטפערט איהם אָפּ מיטן זעלבען אופן. לאַנגזאַם פאַלט דער פאָרהאַנג.)

ענדע ערשטען אקט.

צווייטער אקט.

(ביי לוי מאַזגאַוואַיער, אַ פּשוט'ע בעל־הבתי'שע שטוב. — בעל־הבתיש מעבעל: אַ גרויסער טיש, אַ גרינע קאַנאַפּע, אַן אַלט־מאָדישער שפּיגעל, אַ שוואַרצוואַלדער וואַנטזייגער מיט שווערע געוויכטען און מיט אַן אומרוה. — אויף די ווענט בילדער: משה מאָנטיפיורי, רמב"ם, אברבנאל, אַ געשניצטער מזרח. — צוויי טירען, איינע אָנפאַס, אין דרויסען אַרויס; די צווייטע — אין אינווייניגסטע. — בת־שבע אָנגעטהאָן שבת'דיג, ווי אַ מחותנת'טע, דאָס זיידענע טיכעל אַרונטער די אויערען, עס באַמבלען זיך צוויי לאַנגע זילבערנע אויערינגלעך. זי גרויפ צו ליכט, לאָמפּען, דעקט צום טיש. — אין אַ ווינקעלע זיצט אסתר, דאָס פּנים אין די הענט. — פאַרנאַכט, האַלבפינסטער, די זון איז אויסגעלאָשען, קיין פייער ברענט נאָך נישט).

בת־שבע: נו? אסתר'ל? ווען וועסט דו זיך שוין אַנטהון? שוין צייט. עס ווערט נאַכט. אָקערשט ווי מע זעהט ניט, קומען זיך צונויף געסט. קיין סך מענטשען וועלען מסתמא ניט זיין. דער טאַטע האָט אפילו געהאַט בדעה צונויפצורופען די גאַנצע שטאָדט, מאַכען אַ קנסמאָל, ס'זאָל קלינגען. נאָכדעם האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אַז ס'איז ניט כדאַי אויפצורייסען דער וועלט די אויגען. די וועלט איז אונז אַזוי אויך גענוג מקנא אויפ'ן שדוך: אַ קלייניגקייט, אַזאַ גליק — דורך אידלען ווערט געהאָלפען אַ גאַנצע שטאָדט... (פּויזע). אסתר!... וואָס שווייגסט דו, אסתר'ל?... (געהט צו, קוקט זיך איין אין דער פינסטער). אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! דו וויינסט שוין ווידער? האָסט דאָך מיר צוגעזאָגט, קינד מיינס, אַז דו וועסט שוין מעהר קיין יסורים דער מאַמע נישט אַנטהון... (זעצט זיך אַוועק נעבען איהר, זיפצט, לאָזט אַראָפּ די הענט). פאַרוויסט און פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען. צו וואָס לעב איך אויף דער וועלט?...

אסתר (פאַלט צו צו דער מוטער): מאַמע, לאָז מיך אויסוויינען מיין ביטער האַרץ. לאָז מיך געזעגענען זיך מיט מיינע יונגע יאָהרען... (וויינט).

בת־שבע (דריקט זי צו צום האַרצען): נו, נו, נו, גענוג, טאָכטער מיינע, גענוג. גלויב מיר, איך ווייס, איך בין דאָך אַ מאַמע, און אַ מאַמעס האַרץ פיהלט... איך בין אַליין אויך געוועזן אַמאָל אַ מיידעל, און אַז איך בין אַ כלה געוואָרען פאַר דיין טאַטען — איך געדענק עס אַזוי ווי היינט, — האָב איך קאַרג, מיינסטו, געוויינט? וואָרים כאָטש דיין טאַטע „קומט אַרויס פון די מאַזגאַוואַיערס", פון דעסטוועגען, אַזאַ שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח, ווי אַלע האָבען געלאַכט פון דעם שידוך... זיי האָבען געלאַכט, און איך האָב געוויינט. איך ווייס ניט וואָס זיי האָבען געלאַכט, איך ווייס ניט וואָס איך האָב געוויינט...

אסתר: איך ווייס שוין יאָ, וואָס איך וויין. איך וויין אויף דעם אומגליק, וואָס אויף מיר האָט זיך גענומען. אויף דעם אוצר, דעם מלאך המות מיינעם!...

בת־שבע (קוקט זיך אַרום): ששש... רעד ניט אַזוי הויך, טאָמער חלילה דערהערט דער טאַטע... ער איז אַזוי אויך די לעצטע צייט, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד, ריין משוגע; ער עסט ניט, ער טרינקט ניט, עס קומט קיין שלאָף אויף זיינע אויגען. און אַז ער ווערט שוין יאָ אַמאָל אַנשלאָפען, כאַפּט ער זיך אויף אין איין שרעק מיט אַ שמע־ישראל, — וואָס איז? — עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, געחלומ'ט, אַז האָלאָוועשקע דער גאָראָדאָוואָי האָט געבראַכט פּאָליציע און מע האָט באַפאַלען דאָס אַלטע בית־עולם מיט'ן אוצר...

אסתר: הלואי זאָל גאָט געבען, ס'זאָל זיך טרעפען אַזאַ נס, וואָלט איך אַריינגעוואָרפען אין מאיר בעל נס פּושקע...

בת־שבע: גאָט איז מיט דיר, אסתר, וואָס רעדסט דו? אַ גאַנצע שטאָדט מיט מענטשען, אָרעמע בעלי־בתים נעבאַך, קוקען אַרויס אויף דעם איינציגען שטיקעל האָפנונג, אויף דעם אוצר, קומט זי צו געהן און טהוט זיך אַ זאָג... וויין נישט, קינד מיינס, מיט דיין געוויין נעמסט דו מיר אַרויס דאָס געזונד. (אסתר האַלט דעם קאָפּ אין דער מוטער'ס שויס, כלוי־פּעט). גלויב מיר, איך האָב גענוג געאַרבייט פאַר'ן טאַטען, איהם געבעטען, ער זאָל צוזוואַרטען נאָך אַ טאָג, נאָך צוויי, טאָמער קומט ער, דער פלעמעניק מיינער, פון אַמעריקע... ער האָט דאָך איהם אַליין געשריבען, דער טאַטע דיינער, ער זאָל קומען צו פאָהרען, געגעבען איהם אָנצוהערעניש, אַז ער האָט פאַר איהם אַ כלה; דאָס האָט ער טאַקי געמיינט דיך, ניט קיין אַנדערע... און איצט האָט ער פאַרקערעוועט דעם דישעל. טאָרבע און טאָרבע! ער האָט זיך פאַרליבט אין אידעל טאָרבע — וואָס זאָל איך טהון?... ער איז אַזוי פיעל אפשר ניט שולדיג, ווי גוטע לייט, שטעגוטערעס, סטייטש אַזאַ גליק, אַ האַלבער אוצר געהערט צו איהם... דער רב אַליין האָט אַזוי גע'פּסק'ענט, אַז אַ האַלבען אוצר דאַרף נעמען אידעל, און דורך זיין זכות ווערט געהאָלפען אַ גאַנצע שטאָדט... און מעלות זאָגט מען אויף איהם, אויף אידלען, אַ שטילער מענטש... איך ווייס? אפשר... פאָלג מיך, טאָמער איז דאָס אַ באַשערטע זאַך?... אפשר איז דאָס פון גאָט?... אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין... אַ אידישע טאָכטער דאַרף טהון וואָס טאַטע־מאַמע זאָגען...

דו ווייסט נאָך נישט דיין גליק... וואָס ווייסט א מענטש?...

אס ת ר (אויפגעהויבען דעם קאָפּ פון דער מוטערס שויס, ווישט זיך אוים די אויגען, מאכט צורעכט די האָר) : וואס ווייסט א מענטש?... (זיפצט).

ב ת־ש ב ע: געה טהו זיך אָן, טאָכטער, וואש דיר איין דאָס פּנים... פרעמדע מענטשען... קיינער דאַרף ניט וויסען...

א ס ת ר (זאָגט נאָך מאַנאָטאָן) : קיינער דאַרף נישט וויסען . . . קיינער וועט נישט וויסען . . . קיינער... קיינער...

(פון דער אינוויינינגסטער טיר באווייזט זיך זעלדע די קעכין).

ז ע ל ד ע (פארקאַטשעטע אַרבעל, דאָס פּנים אויסגעשמירט מיט פעטען און מיט סאַזשע, שטעהט אויף דער שוועל).

ב ת־ש ב ע: וואס איז, זעלדע?

ז ע ל ד ע (מיט'ן עלענבויגען איבער דער נאָז אַרויף) : איך ווייס ניט, צי פון דער טיר, צי פון'ם פענסטער האָט אריינגעצוי׳ן א ווינטעל און ער האט געכאַפּט א פארקיהלאכטס... פון איין זייט א געשוואָלאכטס, און אין מיטען איז ער געבלעזעלט...

ב ת־ש ב ע (דערשראָקען) : ווער איז?

ז ע ל ד ע: ווער זאָל זיין? דער טאָרט.

ב ת־ש ב ע: וואס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט די נאכט און יענע נאכט!...

ז ע ל ד ע: אָט האסטו דיר! איהר האט דאָך מיר אליין אָנגעזאָגט, אז ס'וועט האלטען ביים ארויסנעמען דעם טאָרט פונ'ם אויווען, זאָל איך אייך קומען זאָגען... (בת שבע שטעהט אויף געהן אין קיך).

(בת־שבע אָפּ).

ז ע ל ד ע (געהט־נאָך נאָך בת־שבע'ן, קערט זיך אום) : אסתר'ל, נשמה'ניו, זאָלסט מיר זיין געזונט, ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז ניט שפּעטער פון נאָך שבת'דיגער וואָך דאַרף מען איהם שוין געפינען?

א ס ת ר: וועמען?

ז ע ל ד ע: וואס הייסט וועמען? דעם אוצר.

א ס ת ר: פון וואנען זאָל איך וויסען?

ז ע ל ד ע: א שעהנע מעשה! ווער דען זאָל וויסען, אז ניט דו?

א ס ת ר: וואָס טהוט זיך עס אייך מעהר נויטיג פון אַלעמען?

ז ע ל ד ע: האָסט פארגעסען, אז איך מאַך אויך חתונה א טאָכטער און האָב נישט מיט וואָס? אז גאָט וועט רחמנות האָבען, מע וועט געפינען דעם אוצר, וועט דאָך מיר אויך עפּים אַריינפאַלען. מע זאָגט, אז אַלע אידען האָבען א חלק אינ'ם אוצר... אפשר ווייסט דו, וויפיל קאָן זיך אָנגעמען אויף מיין חלק? איך בין פיער „איהרע" (צעהלט אויף די פינגער) : מיין עלטערע טאָכטער — איז ניט איינס, מיין בחור—איז ניט צוויי, דאָס אינגערע מיידעל — איז ניט דריי; און וואו בין איך?...

א ס ת ר (הערט ניט) : איהר געדענקט, זעלדע, איהר האָט מיר אמאָל דערצעהלט פון אייערער א יונגערער שוועסטער, וואס זי האָט זיך גע'סם'ט... ווי אזוי, מיט וואס האָט זי זיך גע'סם'ט?

ז ע ל ד ע: וואָס עפּעס פלוצים אין מיטען דרינען? לאָז זי האָבען א ליכטיגען גן־עדן, זי איז שוין איהרס אָפּגעקומען. מיט שוועבעלאך האָט זי זיך גע'סם'ט, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאר קיין שום אידישער שטוב געדאַכט... געקויפט פאר א קאָפּיקע א פּעקעל שוועבעלאך, אָפּגעהאַקט די קעפּלאך, איינגעווייקט אין א גלאָז וואסער און אויסגעטרונקען. פון וואָס, מיינסט דו, איז מען געוואָהר געוואָרען? פונ'ם רויך. עס האָט געזעצט, ווי פון א קוימען... אז מע איז אריינגעקומען אין שטוב און מע האט א...

א ס ת ר: פארוואָס האט זי זיך גע'סם'ט, אייער שוועסטער?

ז ע ל ד ע: מיין ריקעל עליה שלום? פאר צו'להכעים. זי האָט זיך איינגעשפּאַרט, זי וויל ניט קיין קצב; זי וויל ניט געהן צו דער חופּה מיט א קצב'ניאַק, זאָגט זי, מע זאָל איהר אראָפּנעמען, זאגט זי, דעם קאָפּ! נו, און די מאַמע עליה שלום האט דוקא יא געוואָלט דעם קצב, ווארום דער קצב איז געוועזן א איד א נגיד, דאָס הייסט א בעל־הבית, שוין אין די יאָהרען, צוויי מאָל אזוי אַלט, ווי ריקעל, און א מיאוסע בריאה, א געשטורפּעלטער, זאָל ער מיר מוחל זיין, אויב ער לעבט, און אויב ער איז געשטאָרבען, זאָל ער מיך קומען וואַרגען, ער איז געווען

דער שליח, דער מלאך־המות פון מיין שוועסטער, אזא יונג בוימעלע. אוי, האט זי ניט געוואָלט שטאַרבען! אוי, האט זי געשריגען: ראַטעוועט מיך, אידישע קינדער, ראַטעוועט מיך! ראַטעוועט מיך! ראַטעוועט מיך! (עס קומט־אָן בת־שבע מים א בעקען, אויפ'ן בעקען אַן אויסגעבאַקענער טאָרט; דערהערט א געשריי, בלייבט שטעהן).

בת־שבע.

ב ת־ש ב ע: איהר זענט משוגע געוואָרען, זעלדע, וואס גוואַלדעוועט איהר?

ז ע ל ד ע: ווער גוואַלדעוועט? דאָס דערצעהל איך אייער טאָכטער פון מיין שוועסטער ריקעל עליה שלום, ווי אזוי זי האט זיך גע'סמ'ט...

ב ת־ש ב ע (קוקט זי אָן) : אין מיטען דרינען? נישט געפונען קיין בעסערע צייט צו רעדען פון גע'סמ'טע?... געהט בעסער אין קיך, גיט אכטונג צו די פיש, זיי זאָלען ניט כאַפּען דעם אייגענעם פּסק חלילה, וואָס פאַראַכטאָגען פרייטאָג...

ז ע ל ד ע: מזל טוב! טאָמער האָט זיך געמאכט איין מאָל אין א יובל די פיש האָבען געכאַפּט א זאַניטע און נע־שמעקט מיט רויך, וועט מען דאס מיר געדענקען ביז משיח וועט קומען... (מיט'ן עלענבויגען איבער דער נאָז אַרויף).

(זעלדע אָפּ).

ב ת ־ ש ב ע (צינדט אָן אַ לאָמפּ, נעמט זיך שניידען דעם טאָרט) : אז ס'איז אַלסדינג ביי איהם כאַפּענדיג... דיין טאַטען אז עס קומט אָן. ער האט נאָך געוואָלט, ס'זאָל זיין א קנסמאָל מיט א חתונה אינאיינעם... קוים אפּגעבעטען זיך ביי איהם אויף חצי אלול.

א ס ת ר (שטעהט אויף, גלייכט זיך אוים) : מאַמע, די חתונה וועט זיין פריהער, פאַר חצי אלול...

ב ת־ש ב ע (הערט אויף שניידען, קוקט אויף דער טאָכ־טער) : פאַר חצי אלול?

א ס ת ר: פאַר חצי אלול... ס'וועט זיין א חתונה... א גוטע חתונה... א פריילינע... איהר וועט זיך פרייהען.. איצט געה איך מיך אנטהון... (געהט פארביי דער מוטער. איהר רוהיג טרויעריג געזיכט שיינט אָפּ פון דער ליכט. אויף איהרע מוידענע ליפּען א ביטער שמייכעל, די אויגען ברענען. ביי דער טיר בלייבט זי שטעהן א ווײלע, דרעהט אוים דעם קאָפּ צוריק, קוקט אויף דער מוטער מיט צערטליכקייט, מיט בייענקשאַפט, טהוט א בראָך די פינגער, געהט אוועק).

(אסתר אפּ).

ב ת־ש ב ע (לאָזט ארויס דאָס מעסער פון האַנט, בלייבט שטעהן איבערראשט): פארוויסט איז מיין וועלט... פארפינסטערט איז מיין לעבען... וואָס טהו איך, וואָס הויבט מען אָן צו טהון אויף דער וועלט?... איך קאָן נישט צוזעהען דעם צער פון מיין קינד... אזא קינד... א שעפּעלע... די חתונה וועט זיין, זאָגט זי, פריהער... א פריילינע חתונה, זאָגט זי... (ברעכט די הענד). וועה איז מיר! איך זאָל זי, חלילה, ניט פארשפּילען, ניט אין אזא שעה אויסגערעדט זאָל זיין... וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? אן אומגליק האָט זיך אויף מיר גענומען! די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אריינגעלעגט, ס'זאָל זיין א שידוך... מע טאָר, זאָגען זיי, אידלען ניט דער'רגז'ענען... בין איך שולדיג! דאַרף מיין קינד זיין א קרבן, אריינפאַלען צו אידעל דעם חלפּן אין די הענד אריין!... (פּויזע). ווען מיין שוועס־טערס זון זאָל באָטש געווען קומען צו דער צייט, ווי ער האָט געשריבען, וואָלט אפשר אנדערש געווען... אַלסדינג אנדערש... (עס קומט אָן פון דער דרויסען־טיר לוי מאַזגאָוואָיער. זי נעמט זיך צוריק צום טאָרט).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (אנגעטאָן ווי א מחותן, שטאַרק ארום איבערן הדר צעטראָגען, פּאָכט זיך דעם קאָפּ מיטן היטעל) : ננננו, אַן אוצר! פאַר אַלעמען דאַרף מיר דארען דער מח! אַלעמען דאַרף איך טראָגען אויפן קאָפּ!

ב ת־ש ב ע (הערט ניט אויף צו שניידען דעם לעקאָר) : וואס טראָגסט דו צרות מעהר פון אַלעמען? דאַרפסט טאַקי פארזאָרגען די גאַנצע וועלט?....

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר: ווער דען, אז ניט איך? א שטאָדט פון בהמות! פארשטעהען ניט פון דאַנען אהין, ווייסען נאָר עצות געבען און פיהרען רכילות פון איינס צו דאס אנ־דערע... (שטעלט זיך אָפּ). אָט וועסט דו זעהען, לאָז נאָר נאָס געבען, מע זאָל שוין געפינען דעם אוצר, וועט דאָס ווערען א

...נה מיט אַ געשלעג איבער די חלקים ! זיי וועלען קומען ...ן גרייטען — און וועמען דאַרט דער קאָפּ ? מיר ! ווער ...סט אַ שותפות צווישען אידלען און צווישען פּריץ וואָלאַצ־ ...וסקי, זיי זאָלען ביידע לייגען הוצאות אויף זוכען דעם אוצר ? ...! אומעדום איך ! וואו אַ צרה, וואו אַ שלאַק — איז צו ...! איצט האָט מיר גאָט צוגעשיקט אַ נייע מכה — האָלאַ־ ...שקע. הערסט דו, אַז איך וועל פון אָט דעם משומד ניט ...קומען די אַפּאָפּלעקציע, וועט זיין אַ נס מן השמים !

בת־שבע : וואָס איז שוין עפּעס נייס ?

מאַזגאָוואָיער : אָט וועל איך דיר גלהן דערצעה־ ...ן נייס.

בת־שבע : פאַר וואָס ניט ?

מאַזגאָוואָיער : דערפאַר וואָס דו וועסט ניט ...רשטעהן.

בת־שבע : פאַרוואָס זאָל איך ניט פאַרשטעהן ?

מאַזגאָוואָיער : דערפאַר וואָס דו ביזט אַ נקבה, ... אַ נקבה און אַ הוהן האָבען, פאַרשטעהסט דו מיך, איין ...שטאַנד.

בת־שבע : וואָס זאָלען מיר טהון, אַז גאָט האָט ...ן אַזוי באַשאַפען ?

מאַזגאָוואָיער : פאַרשטעהט זיך, צו גאָט קאָן ...ן קיין טענות נישט האָבען. דער אויבערשטער האָט באַשאַ־ ...ן מענטשען, דער אויבערשטער האָט באַשאַפען, להבדיל, ...המות...

בת־שבע : און חיות...

מאַזגאָוואָיער (זאָגט נאָך מאַשינאַל) : און חיות... ... דאַרף צוגרייטען פאַרן משומד עפּיס פאַרבייסען. ער וועט ... באַלד זיין. ער דאַרף מיר, זאָגט ער, זאָגען זעהר אַ געגייטיגע ..., זאָגט ער, אונטער פיער אויגען... איך וויים שוין זיינע ...חות, פאַרברענט זאָל ער ווערען, סאַ בלוטצאַפּער, אַ פּיאַווקע, ... גאַראַדאָוואָי אויף מיין קאָפּ !... (קוקט זיך אַרום). וואו איז ...ען אסתר ?

בת־שבע : דאָס קינד טהוט זיך אָן... צום קנסמאַל, ...אַך און וועה איז איהר.

מאַזגאָוואָיער (שטעלט זיך אָפּ) : וואָס איז דאָס ...ר אַ לשון ?

בת־שבע (קוקט איהם נישט אין די אויגען אַריין, ...ט זיך איהר אַרבייט) : איטליכער רעדט אויף זיין לשון... ...יין קינד, איין אויג אין קאָפּ, קוים דערלעבט אַ נחת, דאַרף ... אַריינפאַלען אין אַזעלכע הענט...

מאַזגאָוואָיער (אָנגעצונדען) : הא ? ס'איז איהר ...ט געפעלען דער חתן ? וואו איז זי ערגיץ ? לאָם איך ...אַרשט מיט איהר זיך דורכשמועסען ! (וויל געהן).

בת־שבע (שטעלט איהם אָפּ): וואוהין איז ? וואָס ...יסט זי ? אַ ציג ! ביי איהר איז רעכט אַלסדינג... ס'איז איך ...ג, אַז אַך און וועה איז איהר.

מאַזגאָוואָיער : אַזוי ? ס'איז דו זאָגסט אַזאַ ...מה ? (געהט אַרום). דיר פּאַסט דאָס טאַקי... דו זאָלסט אבער ...אַבען אַ קלעפּקע אין קאָפּ, וואָלסט דו דאָס ניט געזאָגט... דאָ ...הט ניט, פאַרשטעהסט דו מיך, אין געלד, דאָ געהט ניט אין ...וד ; דאָס איז אַ זאַך, וואָס די גאַנצע שטאָדט הענגט אָפּ ...ן דעם. די גאַנצע שטאָדט איז איצטער ביי אידלען אין די ...ענט, וואָרים אַז אידעל וויל, איז דער אוצר אָן אוצר, און אַז ...ידעל וויל ניט, איז דער אוצר אויס אוצר. (שטעלט זיך אָפּ, ...ים אויפן שטערן). דו פאַרשטעהסט דאָס כאָטש מיט קאָפּ. ... ווער־וואָס ?

בת־שבע : פאַרשטעהן פאַרשטעה איך עס. איך פרעג ...ר, וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז מיין קינד דאַרף זיין ... קרבן פאַר דער שטאָדט ?

מאַזגאָוואָיער : איהר קינד ! (געהט אַרום, די ...נט פאַרלייגט אהינטער). זי איז פּונקט אַזוי מיין קינד, ווי דיין ...נה. (רעדט מיט אַ ניגון). איך בין נאָך אפשר געטריי מיין ...נד אַזוי ווי דו, און פאַרשטעהן פאַרשטעה איך מעהר פון אייך ...ידען. איך אַז איך טהו עפּיס, וויים איך וואָס איך טהו. איך ...ם אַרויס, פאַרשטעהסט דו מיך, פון די מאַזגאָוואָיערס. וואָס ...יי מיר אין קאָפּ, איז נישטאָ ביי אייך אין פּיאַטע.

בת־שבע : וואָס אמת איז אמת : וואָס ביי דיר אין ...אָפּ איז ניטאָ ביי אונז אין פּיאַטע... דו פאַרגעסט אָבער, לוי, ...ז אסתר איז ביי אונז אַ בת־יחידה. איין אויג אין קאָפּ... באַ־

רעכען דיך נאָר — אידעל טאַרבע און אונזער אסתר'ל...

מאַזגאָוואָיער (הויבט אָן אַרומשפּאַנען נאָך האַסטיגער, רעדט מיט פייער) : וואָס מיר בת־יחידה ? ווער מיר אסתר'ל ? מוסר זאָגט זי מיר גאָר, נו... גוטע יאָהרען, אַז לוי מאַזגאָוואָיער דאַרף הערען מוסר פון אַ ווייב און פון אַ טאָכ־טער, זיך לאָזען פיהרען ביי דער נאָז פון ווייבער, נקבות ! (מיט כעס). וואו איז זי ערגיץ, איך וויל זי קלאָהר מאַכען, אַז זי האָט אַזוי פיעל שכל ווי די מאַמע איהרע, און אפשר נאָך מיט אַ לויט ווינציגער ! (לאָזט זיך צו דער טיר).

בת־שבע (שטעלט זיך איהם אויפן וועג) : וואָס ? וואוהין ?... איך זאָג דאָך דיר, אַז זי ווייסט גאָר ניט... זי איז גאָט די נשמה... ביי איהר האָסט דו גע'פּועל'ט... טשעפּע זיך אָפּ...

מאַזגאָוואָיער (רייסט זיך צו דער טיר) : וועמען טשעפּע איך ? איך טשעפּע קיינעם ניט ! איך וויל זי נאָר קלאָר מאַכען, געבען צו פאַרשטעהן מיטן שכל, אַז דו ביזט אַ אידינע און זי איז אַ מיידעל. דו ביזט אַ קוה און זי איז אַ קעלבעל. אַז איהר ווייסט ביידע ניט ווער ס'האָט אייך געשלייערט. לאָז מיך... (געהט צו דער טיר, בת־שבע געהט איהם נאָך).

(לוי מאַזגאָוואָיער, בת־שבע אָפּ. אַ האַלבע מינוט איז די סצענע ליידיג. עס עפענט זיך די דרויסענטיר און עס שטעקט זיך אריין אַ שוואַרצער קאָפּ מיט געגרייזעלטע האָר. אויפן קאָפּ זיצט אַ פּאָלי־ציישקע היטעל מיט אַ קאָקאַרדע. אויף די אויסגעבויגענע פּלייצעס אַ שווערד. — דאָס גאַנצע אויסזעהן איז ווי אַ איד פון גאַס, וואָס מע האָט איהם אַריינגעשטעקט אין פּאָליציי־אוניפאָרם).

האָלאָוועשקע (שטעהט אַ קורצע ווילע אויף דער שוועל, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זעהט נישט קיינעם, געהט צו צום טיש, באַטראַכט די פלעשלעך מיט ווישניק, דעם אנגעשני־טענעם לעקאַך מיטן אייגגעמאַכטס) : שוין לאַנג נישט געגעסען אַ אידיש שטיקעל לעקאַך, טשעסטנאַיע סלאָוואָ... (פאַרזוכט אַ שטי־קעל טאָרט). דיעלאָ ראַסטשודיעסנאַיע ! דאָס מיט אביסעל משקה דאַרף זיין אַי־ליו־לי־מאַלינאַ ! (גיסט זיך אָן אַ גלעזעל ווישניק, באַטראַכט דאָס ביי דער ליכט). ווישניאָווקאַ—אַ אידישער נאַפּיטאָק. לחיים, האָלאָוועשקאַ ! (קערט איבער דאָס גלעזעל, פאַר־קרימט זיך און באַלעקט זיך). דיעלאָ ספּירטואָזנאַיע ! (פאַרבייסט מיט צוקערלעקאַך, כראָמקעט מיט די ציינער). אידישער צוקערלע־קאַך מיט אידישען איינגעמאַכטס — פּראָסטאָ פּרעלעסט ! אַלסדינג איז ביי אידען טעם גן־עדן. לעבען זאָלען די אידען ! מיט אידען איז גאָר אַן אנדער סלוזשבע. פון גוים האָט מען מכות... ביי אידען, פּאָקראַיני מיערי, קען מען זיך פּאָזשיווען, פאַרדינען אַ קערבעל — דיעלאָ דאָכאָדנאַיע !... (נעמט נאָך אַ גלעזעל ווישניק). זאַ וואַשע זדראָוויע, האָלאָוועשקאַ ! (טרינקט אויס און פאַרבייסט). עך־כעכע, פּראָפּאַדאַי מאָיאַ טיעליעגאַ, ווסיע טשעטירע קאָליעסאַ !... ווען איך זאָל צו מיין סלוזשבע ניט זיין גע'שמד'ט — עהעהע ! (עס עפענט זיך די דרויסענטיר, עס קומט אריין וואָלאַצלאַווסקי).

וואָלאַצלאַווסקי (באַטראַכט האָלאָוועשקען. האָלאָ־וועשקע ווישט אָפּ די ליפּען, האַפּט אַראָפּ דאָס היטעל, טהוט דאָס אַ וואָרף אויפ'ן טיש, פאַרנייגט זיך אופן סאָלדאַטישען שטייגער, מיט אַ זעץ אַ שטיוועל אין אַ שטיוועל). דזיען דאָברי, יאַק סיאַ מאַש פּאַן מאַיאָפּעם ?

האָלאָוועשקע : חע־חע ! דעם פּריץ ליגט אין קאָפּ מה־יפית. איך היים האָלאָוועשקע, ניט מה־יפית.

וואָלאַצלאַווסקי : גלופּסטוואָ, פּאַני, דו ביזט אַ מאַיאָפּעס גלייך מיט אַלע, שבת, קוגעל, באַלאַבאָסטע, חע־חע־חע !

האָלאָוועשקע : חע־חע־חע ! לאָז דער פּריץ בעסער פאַרזוכען אַ אידיש ביסעל ווישניק מיט פרישען לע־קאַך — דיעלאָ אַפּעטיטנאַיע ! (גיסט אָן צוויי קעלישקעס). זאַ זדראָוויע פּאַנאַ וואָלאַצלאַווסקיעגאָ ! איך בין אפילו אַ מענטש אַ קאַזיאָנער און אַ רוסישער, נאָר ביי מיר זענען אַלע מענטשען גלייך : וואָס רוסישע, וואָס פּאָליאַקען, וואָס אידען — דיעלאָ בעזראַזליטשנאַיע ! (ציהט איהם אויס דעם קעלישאָק). בודיעם זדראַווסטוואָוואַט !

וואָלאַצלאַווסקי : לחיים, מאַלכאַמאָוועס ! (טרינקט אויס). דו מיינסט, איך וויים ניט, אַזעספּאָנעם, וואָס דו טהוסט דאָ ? זאַפּעוונע צו דער פּאַננאַ אסתרקאַ. אָ ! אַפּעקויו'עס, חע־חע !

ה אָ ל ע ו ו ע ש ק ע : דער פּריץ טרייבט קאַטאָוועס, חע־חע!

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י : יאַק באָגאַ קאָחאַם! איך בין קלאָר אין די זאַכען. אַמאָל בין איך געוועזן אַ גרויסער קאַפּאַרעס־פּרעסער. היינט בין איך שוין אַן אַלטער מאַלכאַמאָוועס.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע : פּוסטיאַקי! דער פּריץ איז נאָך אי־אַי־אָי!

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י : אַמאָל, אַמאָל, ניט היינט. היינט האָב איך אַ באַלעבאָסטע. (זיפצט).

(עס עפענט זיך די אינווייניגסטע טיר און עס קומט אַריין לוי מאַזגאָוואָיער. האַפּט אַראָפּ דאָס היטעל).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו ביידען, רעדט האַלב אידיש, האַלב פּויליש): דזיען דאָברע פּאַנו! ברוך הבא, אַ גאַסט, רב האָלאָוועשקע! האָט איהר שוין גענומען דאָ, ווי איך זעה, צו קאַפּלעך — זעהר קלוג! באַרדזאָ, באַרדזאָ! (צום פּריץ). סלור־זשעם פּאַנאַ? (צום גאָראָדאָוואָי). פּאַני האָלאָוועשקע! אפשר וואָלט איהר זיך מטריח געוועזן אויף אַ ווײַלע אַהין אין צווייטען חדר? דאָרט זיצט מיין פּלונית'טע מיט מיין טאָכטער. איך דאַרף דאָ רעדען אַ פּאָר ווערטער מיט'ן פּריץ.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (כאַפּט זיך אויף מיט אַ טענצעל): אָך, פּאָר וואָס ניט? דיעלאָ כאַזייסקאָיע... (מאָזגאָוואָיער ווייזט איהם וואוהין צו געהן. ער מאַכט צורעכט דעם קאָלנער, דעם מונדיר, דאָס שווערד, האַפּט אַ קוק אין שפּיגעל.)

(האָלאָוועשקע אָב.)

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : הקיצור, פּאַני, איך האָב ספּאַנעם יודקאָ געהאַקט האָלץ אַ גאַנץ פריהמאָרגען. אַ שווערער איד יודקאָ! אָבער איך האָב גע'פּועל'ט ביי איהם! באָ יאַ יעסטעם מאָזגאָוואָיער, פּאַני!

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י : חצי שלי, חצי שלך?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר: אַזוי ווי מיר האָבען גערעדט, פּאַני. איהר ביידע לייגט אַריין געלד, פּאַני, אין געשעפט אַריין, באַרדזאָ וועלקי. אינטערעס, אַן אוצר, פּאַני, מע דאַרף גראָבען, זוכען, טענאָ, וועגאָ, עס קאָסט געלד, פּאַני! און דערפאַר האָט איהר ביידע דעם גרעסטען חלק, פּאַני!... אפשר ווערט דער פּריץ פאַרזוכען אַ שטיקעל פיש, אידישע פיש, געפילטע, ספּערצעם, פּאַני!...

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י : דאָבזשע, דגים פיש ליעפּיע יאַק טיסאָנצע מאַיאָפּעס...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (לויפט צו דער אינווייניגסטער טיר, הויך): בת־שבע! אסתר! הייסט זעלדען, זי זאָל די רגע אַריינ־טראָגען אויף אַ שעהנער טאַץ אַ שטיקעל פיש פאַר'ן פּריץ! מיט חריין! מיט קוילעטש!

(עס הערט זיך בת־שבע'ס קול פון אינווייניג: באַלד! באַלד!)

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : מאָזגאָוואָיער'ס פיש, פּאַני, האָ־בען אַ שם אויף דער וועלט! אויף דער גאַנצער וועלט!...

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י : טאַק־טאַק. זאָג זשע מיר נאָר, פּאַני לוי, דו ביזט דאָך אַ איד אַ קופּעץ. דיין יודקאָ אַז ער וועט געפינען דעם „סקאַרב", וועט ער ניט מאַכען חאַפּעס?...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : חס וחלילה, פּאַני! און וואו בין איך? יודקאָ, פּאַני, האָט חתונה פאַר מיין טאָכטער. דער פּריץ ווייסט, אַז איך וועל דעם פּריץ חס ושלום ניט פאַרפיהרען, פּאַני, באָ יאַ יעסטעם לוי מאָזגאָוואָיער, פּאַני!

(עס קומט זעלדע מיט די פיש, שטעלט אַוועק די טאַץ.)

ז ע ל ד ע .

ז ע ל ד ע : אָט זענען די פיש און אָט איז דער קוילעטש; קיין חריין איז ניטאָ. דאָס הייסט, סאיז דאָ חריין, נאָר סניטאָ ווער סזאָל איהם אָנרייבען. אַ גאַנץ טאָג פון כאור איז מען פאַרטאָרראַמעט מיט'ן קנס־מאָל, באַקען און קאָכען און בראָטען און רייבען, און שייערען, איין מענטש אַליין, מע קאָן זיך ניט צערייסען, און קיין צעהן פּאָר הענט האָב איך אויך ניט...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו זעלדען): נו, געהט, געהט געזונטערהייט!

ז ע ל ד ע : איך געה, איך געה, וואָס דען? איך שטעה?

(אַ רייב מיטן עלענבויגען, אַ קנאַק מיט דער טיר.)

(זעלדע אָב).

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י (נעמט זיך צו די פיש מיט גרויס אַפּעטיט): סלוחיי נאָ, צ׳פּעקוירעס, דאָס וואָס דו זאָגסט, אַז איך טייל זיך מיט פּאַנעם יודקאָ אויף דער האַלב, חצי שלי חצי שלך — דאָס נעם איך אָן. נאָר אַריינלייגען געלד אויף גראָבען און זוכען — דאָס וויל איך ניט, דזינקויע באַרדזאָ!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (טוט אַ שפּרונג אויף): צאָ פּאַן מאָוויע? פּאָרעצאָניו, חלול השם, יאַק באָגאָ קאָחאַם!...

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י (נעמט איהם פאַר אַ האַנט): סיאַ־דאַי, פּאַן לוי. וואָס זאָרגסט דו זיך אַזוי פּאַרן פּאַן יודקאָ? דער דזיאַבלאָ וועט איהם ניט נעמען! דו פאָלג מיך, מאַך אַ שוויינ, וואַרים אַז ניט, רוף איך אַרויס דעם פּאַן גראַביע פון מאַגנטע־קאַרלאָ, נעמט ער צו דעם אוצר מיטן בית־עולם, מיט אייך אַלע, מאַיאָפּעסע, מיט די בעבעכעס!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (באַטראַכט דעם פּריץ, האַלט זיך ביים באָרד, קלעהרט עפּיס): אַזוי?... דער פּריץ, הייסט עס, וויל האָבען אַ גלייכען חלק מיט פּאַן יודקאָ אינם אוצר, פּאַני, נאָר סזאָל איהם קיין געלד נישט קאָסטען?

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י (שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, עסט די פיש): טאַק, טאַק.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : דער פּריץ איז גערעכט, יאַק באָגאָ קאָחאַם. ביי מיר האָט דער פּריץ געפּועלט. איך וועל איבעררעדען מיט פּאַן יודקאָ, פּאַני, אַזוי און אַזוי...

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י (ווישט זיך אָפּ): ניט נאָר איבער־רעדען, נאָר אַרויסגעבען מיר אויף פּאַפּיער, חצי שלי חצי שלך — חע־חע! (דערלאַנגט אַ קיצעל מאָזגאָוואָיערען אין זייט אַריין). און אונטערשרייבען זאָלט איהר מיר ביידע אַרבאַקאַנפּעסע, חע־חע! (שטעהט אויף. מאָזגאָוואָיער שטעהט אויך אויף). וואָס טהוט דאָ ביי דיר אָט דער מאַלכאַמאָוועס? (ווייזט אַהין, וואו האָלאָוועשקע איז אַריינגעגאַנגען).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (טהוט אַ מאַך מיט דער האַנט): אָט אַ דאָ אַ ליגט ער מיר שוין! (ווייזט מיט דער האַנט אויפ'ן האַלז).

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י (ווייזט איהם מיט דער האַנט, ווי אַזוי ער זאָל נעמען האָלעוושקען און אַרויסוואַרפען פון דער טיר).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (פאַרשטאַנען די מימיק): זאָל נאָס שומר ומציל זיין, פּאַני! (רעדט שטיל דעם פּריץ אויפ'ן אויער). אָט דער האָלעוושקע איז די פערטע האַנט פונם קיסר.

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י : יאַק טאָ?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (שטיל אויפ'ן אויער): האָלאָוועשקע דער גאָראָדאָוואָי, פּאַני, קען זיך מיט'ן איספּראַווניק, דער איס־פּראַווניק, פּאַני, קען זיך מיט'ן גובערנאַטאָר, און דער גובער־נאַטאָר, פּאַני, פאָרט צום קיסר...

ו ו ל אָ צ ל אַ ו ו ס ק י (ציהט אויס דאָס פּנים, גלאָצט אויס די אויגען, צענעמט די פינגער): מאַיעש ראַצע!... (גיט מאָזגאָוואָיער'ן די האַנט) דאָווידזיעניאַ, קאָכאַנע לייבסערדאַקו!... חע־חע... זאַפּאַמיענטוי, חצי שלי, חצי שלך... חע־חע!... (מאָזגאָ־וואָיער בויגט זיך, באַגלייט איהם אַרויס).

(וואָלאַצלאַווסקי אָב).

(פון דער אינווענינגסטער טיר קומט האָלאַוועשקע).

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (קוקט זיך אַרום): אַוועקגעגאַנגען דער פּידפּאַנעק? איך קאָן זיי ניט טיערפּען, אָט די כוואַסטר־ניאַקעס. וואָס טהוט ער ביי אייך, נאַפּרימיער?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : פליאַקע מיט די וואָנסעס! ער וויל מיר איינרעדען אַ קינד אין בויך, אַז דער אוצר געהער, זאָגט ער, צום גראַף, דער גראַף, זאָגט ער, איז בעל־הבית אויף דער שטאָדט און אויפן בית־עולם און אויף אונז אַלעמען.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע : ווריאָט קאַק סאָבאַקאַ! די שטאָדט, מיטן בית־עולם מיט אייך אַלעמען געהער ניט צום גראַף, נאָר צו קאַזנאַ.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : נאָך איידער דער גראַף האָט פאַרקויפט די שטאָדט צו קאַזנאַ?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע : נאָך איידער דער גראַף איז געבאָהרען געוואָרען. און אפילו אייער גראַף אַליין געהער אויך צו קאַזנאַ. דיעלאָ קאַזיאָנאָיע!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : אַזוי גאָר?... זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? אפשר וועט איהר נעמען נאָך אַ קאַפּעל, פּאַני האָלאָוועשקע? (וויל איהם אָנגיסען).

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (האַלט צו מיט דער האַנט, לאָזט ניט אָנגיסען, זעצט זיך אַוועק). פּאָקאָרנאָ בלאַגאָדאַריו. איך האָב שוין גענומען דריי קאַפּלאַך. איך האָב מיט אייך צו רעדען פּאַני מאָגאָוואָיער, אַן ערנסטען ראַזגאָוואָר. דיעלאָ סעריאָ־נאָיע. (קוקט זיך אַרום).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (רוקט זיך צו צו איהם): וועלען מיר הערען. האָט קיין מורא ניט, קיין פויגעל הערט אונז ניט.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע : דיעלאָ סליעדוויושטשיע: איהר

ווייסט דאך, אז איך בין א מענטש אן אַטקראַווענע; ביי מיר איז „טשאַ נאַ דושיע טאַ נאַ יאַזיקיע“. איך האָב חרטה אויפן גאַנצען געשעפט; איך אָטקאַזעווע זיך פון מיין אוטשאַסטיע אינם אוצר.

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (אונרוהיג): וואָס הייסט? איך פאַרשטעה ניט פאַר וואָס? וואָס אַרט אייך, אַז מע גיט אייך אַ חלק אינם אוצר? עס קאָסט אייך געלד?

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: סאַוורשענאַ וויערנאַ. געהט אָבער אַריין אין מיין פּאַלאַזשעניע: איך בין אַ מענטש אַ קאַזיאָנע; איך דין ביי קאַזנאַ, בין איך אַבאַוויאַזאַן אַכראַניאַען די אינטערעסען פון קאַזנאַ. אייער אוצר, ליובעזנישעי, געהערט צו קאַזנאַ. איך האָב מורא, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער דערגעהט עס צום איספּראַווניק, פונם איספּראַווניק צום גובערנאַטאָר — ווער וועט אַטוועטשאַיען? האַלאַוועשקאַ! האַלאַוועשקאַ אין קאַזנאַ, קאַזנאַ איז האַלאַוועשקאַ. דיעלאַ אָטוויעטסטווענאַיע!

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר: על כן, וואָס זשע ווילט איהר?

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: גאָרנישט. איך וויל דאַלאָזשען מיין נאַטשאַלסטווע וועגען אוצר.

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (טהוט אַ שפּרונג אונטער): גאָט איז מיט אייך, פּאַני, וואָס רעדט איהר דאָס?

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: אָט דאָס, וואָס איהר הערט. דיעלאַ יאַסנאַיע.

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (קאָן נישט רעדען, וואַרט איבער אַ מינוט, קוקט האַלאַוועשקען אין פּנים אַריין): ווילט איהר, הייסט עס, פּאַני, קוילען? אפּקוילען אַ גאַנצע שטאָדט? זאָגט זשע אַזוי! נעמט אַ מעסער און קוילעט! וואָס האָט איהר באַדאַרפט אַזוי לאַנג ציהען, פאַרשטעלען זיך פאַר אַ גוטען פריינט?... (גייט. ביידע שווייגען. בייט איבער דעם טאָן, רעדט מיט תחנונים). פּאַני האַלאַוועשקע! איך ווייס דאָך וואָס אייך קוועטשט: איהר ווילט אודאי אַ הוספה לע... ס'איז אייך קאַרגליך... (קוקט איהם אין די אויגען). זאָגט... איהר ווייסט דאָך, אַז מיט מיר מאַכט מען אַלסדינג, און גיך, איינס-צוויי-דריי — איך הייס לוי מאַזגאַוואַיער!

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע (ברעקעלט זיך אַ ווײַלע, קוקט אויף די שפּיץ פיס, אויף די נעגעל, הוסט אין קולאַק אַריין): גיט מיר אייער האַנט תקיעת-כּף. דיעלאַ סאַווערשענאַ סעקרעטנאַיע!...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (ציהט איהם אויס די האַנט): אָט האָט איהר אַ תקיעת-כּף פון לוי מאַזגאַוואַיער! מאַזגאַוואַיער, אַז ער שטעקט אויס אַ האַנט — איז קודש! דאָס ווייסט איהר?

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: לאַדנאַ. איך פּריסטופּאַיו קדיעלאַו. ביי מיר איז אויך ווי ביי אייך: ראַז דוואַ טרי. איך וויל ווערען צוריק אַ איד און דאַרף האָבען אייער פּאַמאָטש.

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (אויפגעלעבט, גאָר אַן אַנדער מענטש): אַך! מיטן גרעסטען כבוד! זעהט איהר — דאָס איז שוין פון אייער זייט! אויסגעצייכענט! ווי איהר זעהט מיך אַ אידען! איך האָב אָבער וויפיל מאָל געזאָגט צו מיין ווייב: בת-שבע, זאָג איך, אונזער האַלאַוועשקע, זאָג איך, האָט אין זיך, זאָג איך, אַ אידישע נשמה. וואָרום, זאָג איך, אַ משומד, זאָג איך, וואָס רעדט, זאָג איך, העכער האַלב אידיש, זאָג איך, און וואָס עסט, זאָג איך, שבת קוגעל און פּסח מצה-קניידלאַך — אַזאַ משומד, זאָג איך, איז קיין משומד ניט!

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: דיעלאַ פּאַניאַטנאַיע! עס ציהט מיך צוריק צום קאָריען... מעזשדאַו פראַטשים דאַרפט איהר ווייסען, פּאַני לוי, אַז איך בין ניט קיין טאָ ניבוד, איך בין, איזוואַלטי ווידיעט, אַ טאַטענס אַ קינד. מיין טאַטע איז געווען אַ גראַבאָווישטשיק אויף אַ קלאַדבישטשע. ער האָט געהייסען מענדיק דער באַגרעבער. איהם האָבען געקענט אַלע און אַלע האָבען איהם מורא געהאַט. וואָרום ער איז געווען אַ מוראדיגער סילאַטש! דעם גרעסטען פּאַקאַיניק פלעגט ער געבען אַ נעם אָט אַזוי אַ! (ווייזט מיט די הענט, לוי מאַזגאַוואַיער רוקט זיך אָפּ). ער האָט קיין מורא ניט געהאַט פאַר אַ טוידטען! וואַ ווערעמיאַ כאָליערע איז ער געשלאָפען איינער אַליין מיט צעהן פּאַקאַיניקעס!

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (שאָקעלט מיטן קאָפּ): אַזוי, אַזוי? ער איז געווען, אַפּנים, אַ יונג מיט ביינער! הקיצור, אַקעגען וואָס, הייסט עס, איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר האָט חשק אָננעמען צוריק דעם אידישען גלויבען... איהר האָט זיך פאַרביינקט, הייסט עס, נאָך אידען?...

מהכתיתי, פּיין, זעהר-זעהר פּיין! אָבער טאַקע וואָס פּיין הייסט!

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: איהר מיינט, איך האָב מיך נעשמדט מיט מיין אייגענער זשעלאַניע? מיך האָט מען אָפּגעשמדט אין דער סלוזשבע... מעזשדאַו פראַטשים, דיענען בין איך נישט געגאַנגען אַליין דאָבראַוואָלנאַ. מיך האָט מען אָפּגעגעבען פאַר אַ סאָלדאַט פּראָטיוו זשעלאַניאַ. איך האָב נישט געוואָלט, מיין טאַטע האָט אויך נישט געוואָלט... אַז מע האָט מיר אָנגעטעהאָן דעם סיערע שינעל, האָט מיר מיין טאַטע אָנגעזאָגט עטליכע מאָל: חיים בער! — אַזוי איז מיין אידישער נאָמען — איינס זאָלסטו געדענקען — אַז דו ביזט אַ איד!...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (קוויקט זיך): איך זאָג אייך, הערט איהר, רב חיים בער, אַזוי, דאַכט מיר, איז אייער אידישער נאָמען? איך? איך שווער אייך באמונות, איהר זענט געוואָרען ביי מיר מיט צעהן קעפּ העכער! באַרעכענט אייך, היינטיגע צייטען זאָל נעמען אַ גוי מיט אַ פּרנסה, אַ גאָראָדאָוואָי, בלעבען, און זאָגען, אַז ער וויל ווערען צוריק אַ איד, דאָס הייסט, פאַרשוואַרצט ווערען, ליגען נייען איילען אין דער ערד, אחינו אתה — לאָמיר זיך צעקושען! (כאַפּט איהם אַרום קושען). און לאָמיר נעמען צו ביסלאַך משקה. (גיסט אַן צוויי גלעזלאַך). הערט איהר, רב חיים בער, אַזוי, דאַכט זיך, איז אייער אידישער נאָמען? אַצינד מעג איך שוין אָנטהון דאָס היטעל. לחיים! די גאַנצע שטאָדט וועט אייך זיין צו הילף... מיר אַלע וועלען אייך שטעהן אין אייערע נויטען... דאָס טעלערעל פון הימעל! לחיים! לאָמיר זיין געזונט און לאָמיר טאַקי זיין אידען! (טרינקט אויס און פאַרבייסט).

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: אָט דאָס וויל איך טאַקע. איך מיין, אַז ווי באַלד דער אוצר וועט זיך געפינען, זאָל מען מיר געבען נאַ ראַסכאָדי און מע זאָל מיך אַריבערפּעקלען קיין ארץ-ישראל, און דאָרטען וועל איך מיר ווערען אַ איד און וועל מיר שוין פאַרבלייבען, ווי זאָגט מען, דאַ גראָבאָוואַי דאָסקי...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר: אָמן! גלויבט מיר, רב חיים בער, איהר וועט ביי אונז האָבען אַ לויה, ווי, להבדיל, אַ גוטער איד, ווי אַ בעל-שם! מיט געזאַנג וועלען מיר אייך אַרויסבאַגלייטען, מיט כּלי-זמר!

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: פּאָקאָרנאַ בלאַגאָדאַריו. איך וויל אָבער פריהער חתונה האָבען. דאָס הייסט, פריהער וויל איך ווערען אַ איד און נאָכדעם חתונה האָבען און אַוועקפאָהרען קיין ארץ-ישראל שוין אַ באַווייבטער. דיעלאַ סעמיינאַיע.

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר: מיר וועלען אייך חתונה מאַכען! מיר וועלען אייך געבען אַ אידינע אַן אַלמנה, אָדער אַ גרושה, אַ גערעטענע, אַ כשרע.

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: פּאָקאָרנאַ בלאַגאָדאַריו. איך בין אָבער פּראָטיוו אַן אַלמנה און פּראָטיוו אַ גרושה. איך וואָלט בעסער וועלען אַ מיידעל, און דווקא אַ קראַסאַוויצע. דיעלאַ וואַקוסאַ...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר: אויך געפּועלט! ביי מיר פיהרט איהר אויס אַלסדינג. מיר וועלען אייך געבען אַ מיידעל, מיר וועלען אייך געבען אַ קראַסאַוויצע, ווי איהר זאָגט. מיין קעכין זעלדע קענט איהר? האָט זי אַ מיידעל, גאָלדע הייסט זי, איז זי שען, טאַקי נאָר ווי אַ שטיק גאָלד... זי איז אַפילו שוין כמו ווי אַ כלה, דאָס הייסט, עס בלאָנקעט זיך אַרום איהר אַ חתן, זימעל דעם שוסטערס זוהן, אַפילו אַזוי נישקשה פון אַ בחור, נאָר ווער הערט איהם?

ה אַ ל אַ ו ו ע ש ק ע: פּאָקאָרנאַ בלאַגאָדאַריו. איך האָב שוין פּאָטשטי אַ כלה, דאָס הייסט, איך האָב אַוו ווידאו אַ מיידעל אַ קראַסאָטקע מעזשדאַו פראַטשים!...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר: הערסט? נו, וואָס זשע שווייגט איהר? קומט דאָך אייך מזל טוב! (דריקט איהם די האַנט). לאָז אָט געבען, סזאָל זיין מיט גליק און מיט הצלחה, ווי איהר ווינשט אייך אַליין!... (דרעהט אויס דעם קאָפּ צו דער אינוועניגסטער טיר). בת-שבע! אסתר! (פאַרכאַפּט זיך). טפו! וואָס טהו איך? איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז ס'איז אַ סוד, וואָס נאָר איך און איהר און גאָט... (רייבט אַ האַנט אָן אַ האַנט). הקיצור, אַז איהר האָט מיר שוין יאָ פאַרטרויט אַזאַ הייליגען סוד, וואָלט איהר מיר שוין אין איין וועגס געזאָגט, ווער איז דאָס מיידעל? ווי אַלט איז זי? און צי האָט זי טאַטע-מאַמע?... אָדער אפשר פּאַסט אייך ניט זאָגען, נויט איך אייך נישט. איך בין נישט אַזאַ מענטש, פאַרשטעהט איהר מיך, איך בין פון די מאַזגאַוואַיערס...

האָלאָוועשקע: נאַפּראַטיוו! איך זאָג איך סבאָלשים אודאָוואָלסטוויעם. דאָס מיידעל הייסט אסתר, און איהר פאָטער רופט מען רב לוי מאָזגאָוואָיער, פון די מאָזגאָוואָיערס...

מאָזגאָוואָיער (איבערראַשט ווי פון אַ דונער, כאַפּט זיך אויף און זעצט זיך אַוועק צוריק): איהר האָט, אַפּנים, ניט פון וועמען צו חוזק מאַכען? צי וואָס? וואָ־וואָ־וואָס בין איך אייך, אַ יונגעלע, וואָס איהר טרייבט קאַטאָוועס!

האָלאָוועשקע: קאַטאָוועס? באָזשע אופּאַסי! איך האָב פיינט טרייבען קאַטאָוועס. דיעלאָ סעריאָזנאָיע!...

מאָזגאָוואָיער: אויב אַזוי, פאַרשטעה איך ניט, צי איהר זענט דול? צי איהר זענט משוגע? צי איהר זענט חסר־דעה? צי איהר זענט גלאַט אַזוי פונ׳ם זינען? וואָ־וואָ־וואס רעדט איהר דאָס? איהר הערט וואס איהר רעדט? איהר?!... האָלאָוועשקע דער גאָראָדאָוואָי?!... און מיין טאָכטער?!... די טאָכטער פון לוי מאָזגאָוואָיער?!... כאַ!־כאַ!־כאַ!־כאַ!

האָלאָוועשקע (באַלוידיגט, שטעהט אויף, פאַרשפּילעט דעם מונדיר אויף אַלע קנעפּ): ווילט איהר ניט? — קאַק וואַם אוגאָדנאָ! וואס דאַרף מען אַזוי לאַכען? נאַסילאַו מיל ניע באוּדיעש... איך געה מיר גלייך צו מיין נאַטשאַלסטווע. איך וועל זיי געבען אַ דאָקלאַד וועגען אוצר, טאַק אי טאַק, לאָזען זיי זיך טהון וואָס זיי ווילען. דיעלאָ קאַזיאָנאָיע. (וויל געהן).

מאָזגאָוואָיער (האַלט איהם אָפּ): וואָס כאַפּט איהר זיך? האָט צייט. איך וויל אייך עפּעס זאָגען. איך... איך... איך פאַרשטעה ניט. איך ווייַ־ווייַ־וויים ניט מיט וואָס מע עסט דאָס... איהר האָט מיר דערלאַנגט מיט אַ דובני איבערען קאָפּ!... איהר האָט מיר געגעבען עפּעס אַ פּאָהר אַריין מיט אַ מאָל, אַז איך וויים ניט, וואו איך בין אין דער וועלט!...

האָלאָוועשקע: איך ווייס נישט וואָס איז דאָ צו פאַרשטעהן. דיעלאָ אָביקנאָווענאָיע. מיט וואָס בין איך ערגער פון אָט דעם ראָסטאָוושטשיק טאָרבע? אַ טאַטענס אַ קינד בין איך אַזוי ווי ער. אין שכל וועלען מיר זיך אויך אויסגלייכען. אין יאָהרען — טיעם באָליע. בלייבט איבער נאָר איין זאַקאָוויסאַ: וואָס איך בין געשמדט? — ווער איך דאָך צוריק אַ איד... מעזשדאו פּראָטשים, ווי איהר פאַרשטעהט. זשעלאַיו זדראַווסטוואָוואַט. (לאָזט זיך געהן).

מאָזגאָוואָיער (האַלט איהם צו): וואָס איילט איהר זיך אַזוי? לאָמיר זיך נאָר אַוועקזעצען און באַטראַכטען די זאַך אָרום און אָרום. (זעצען זיך אַוועק). ערשטענס, איז מיין טאָכטער שוין כמעט אַ כלה — ווייסט איהר דאָך.

האָלאָוועשקע: דיעלאָ איזוויעסטנאָיע. דערפאַר בין איך געקומען, ווי אַן אָפּגעבריהטער. איך האָב שוין לאַנג אַן אויג אויף אייער טאָכטער, נאָר זאָגען האָב איך נישט געקאָנט: דיעלאָ דעליקאַטנאָיע... מעזשדו פּראָטשים, איך האָב געהערט, אַז מע רעדט אייך אידעל דעם חלפן, נאָר איך האָב נישט געגלויבט, ביז איך האָב ניט דערהערט, אַז סאיז אַ קנס־מאָל...

מאָזגאָוואָיער (כאַפּט זיך אָן ווי אין אַ שאַרף פון אַ שווערד): נו, זעהט איהר דאָך אַליין, אַז סאיז, אַפּנים, אַזוי באַשערט, אַ פאַרפאַלענע זאַך...

האָלאָוועשקע (קוקט איהם אין די אויגען אַריין): פּאָנאַפּראַסנאָ זאָגט איהר דאָס! אין שטאָדט האַלט מען אייך פאַר׳ן גרעסטען חכם, מעזשדו פּראָטשים רעדט איהר אַזעלכע גלופּאָסטי! ווי קומט דאָס גאָר צו אייך, רב לוי מאָזגאָוואָיער? — אײַ־אײַ־אײַ!...

מאָזגאָוואָיער (אונטערגעקויפט): איך וועל אייך זאָגען, סאיז צו פּלוצים, אומגערעכט. איך האָב ליעב אַ זאַך באַטראַכטען פון אַלע זייטען. די מאָזגאָוואָיערס האָבען פיינט כאַפּ־לאַפּ אויף איין פוס... מיט דעם חלפן, פאַרשטעהט איהר מיך, איז אַ ביטערע מעשה. ביי איהם אין האַנט ליגט די גאַנצע שטאָדט אָט אַזוי אָ. (ווייזט מיט דער האַנט). פאַרגעסט ניט, ער איז דער בעל־הבית פונם אוצר! וויל ער, איז דער אוצר אַן אוצר; וויל ער ניט — איז אויס אוצר!... אדרבה, קלערט איהר עפּעס צו, טאָמער האָט איהר אַ גלייכען געדאַנק? איהר זענט דאָך אויך עפּעס אַ מענטש מיט פאַרשטאַנד...

האָלאָוועשקע (אונטערגעקויפט): דיעלאָ פּאָפּראַווימאָיע. איהר האָט דאָך נאָר מורא, טאָמער פייפט אייך אידעל אַן אינם אוצר? פייפט איהר אָן איהם! דיעלאָ קאָמערטשעסקאָיע!

מאָזגאָוואָיער (עפּענט אויף די אויגען): דהיינו? בדומה למשל נאַפּרימער?

האָלאָוועשקע: נאַפּרימיער? (רעדט מיט אַ ניגון). איהר מאַכט אייך אַ קנס־מאָל. לאָז זיך טאָרבע אויטיעשאיען, אַז אייער טאָכטער איז זיין כלה. מעזדו פּראָטשים, לאָז ער אויסגראָבען דעם אוצר, וועלען מיר זיך מיט איהם טיילען, און אַז מיר וועלען אַריינלייגען דאָס נאַליטשנאָסט אין קעשעני, וועלען מיר מאַכען נאַליעוואָ קרוגאָם — און רוף מיך קנאַקניסעל!... דיעלאָ פּראָסטאָיע...

מאָזגאָוואָיער (קוקט די גאַנצע צייט האָלאָוועשקען אין די אויגען אַריין; דער מוח ביי איהם אַרבייט; כאַפּט זיך אויף): הערט איהר, פּאַני, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איהר זענט ניט נאָר אַ איד אַ משומד, מיר דאַכט, איהר זענט אַ ממזר אויך!

האָלאָוועשקע: פּאָקאָרנאָ בלאַגאָדאַריו!

מאָזגאָוואָיער: איך זאָג עס אָהן אַ שום חניפה. די מאָזגאָוואָיערס האָבען פיינט חניפה. אייער פּלאַן איז מיר אַריין אין נאָז אַריין. וואָס מעהר איך צעקיי איהם, געפין איך אין איהם מעהר טעם, ווי איהר זעהט מיך אַ אידען! איך געפין, אַז איהר זענט אַ מענטש אַ בר־דעת מיט אַ גלייכען קאָפּ... איהר האָט אין זיך, פאַרשטעהט איהר מיך, גוטע איינפאַלען! דאָס זאָגט אייך לוי מאָזגאָוואָיער.

האָלאָוועשקע (שטאַרק אונטערגעקויפט): פּאָקאָרנאָ בלאַגאָדאַריו! פאַרגעסט ניט, אַז איך בין געווען, מעזשדו פּראָטשים, אונטער סעוואַסטאָפּאָל און האָב אַ בלאַגאָדאַרנאָסט פונ׳ם קיסר... (גלייכט זיך אויס, בחורט זיך).

מאָזגאָוואָיער: דאָס זעהט מען באַלד נאָך די ערשטע דריי ווערטער...

האָלאָוועשקע: אייער היינט! (מאָזגאָוואָיער ציהט איהם אויס אַ האַנט). דיעלאָ קאָנטשענאָ?

מאָזגאָוואָיער: אַ וואָרט איז אַ וואָרט. איך הייס לוי מאָזגאָוואָיער.

האָלאָוועשקע: מעזשדו פּראָטשים, עס דאַרף זיין אַ סוד. נאָר איך און איהר...

מאָזגאָוואָיער: און גאָט אַ דריטער...

האָלאָוועשקע (טראַכט אַ ווײַלע): מעזשדו פּראָטשים, סאיז דאָ נאָך אַ זאַקאַוויקע.

מאָזגאָוואָיער: וואָס נאָך?

האָלאָוועשקע: נאַפּרימיער, פון וואַנען בין איך באַוואָרענט, אַז איהר וועט מיר ניט אַרויסשטעלען נאָכדעם אַ גרויסע פייג? דיעלאָ קאָמערטשעסקאָיע...

מאָזגאָוואָיער: ע! האָט קיין פּאַראַיבעל ניט, רב חיים בער, אַזוי, דאַכט זיך, איז אייער אידישער נאָמען? דאָ רעדט איהר שוין ווי אַ גוי... איהר האָט פאַרגעסען, מיט וועמען איהר האָט אַ געשעפט. מיין נאָמען איז לוי מאָזגאָוואָיער.

האָלאָוועשקע: איך ווייס. דיעלאָ פּאָ דיעלאָם אַ סיד פּאָ פּאָרמיע. מאַכט מען אַ געשעפט, דאַרף עס זיין פּאָזאַקאָנו. איך דאַרף האָבען פון אייך אַן אָבעזפּעטשעניע...

מאָזגאָוואָיער: וואָס איז שייך? אדרבה, זאָגט, איך בין גרייט מיט כל הבאַוואָרענישען שבעולם. ביי מיר איז נישטאָ קיין פליגען אין נאָז... ביי מיר וואָס געזאָגט, איז געזאָגט...

האָלאָוועשקע: איהר דאַרפט מיר אַרויסגעבען אויף פּאַפּיר אַ באַוואָרעניש, אַז איהר אָטוועטשאַיעט מיט אייער טשאַסט פונ׳ם אוצר, נאַ אָסנאָוואַניע פּרינאַדלעזשאַשטשיך וואַם פּראַוו פּאָ זאַקאָנו ווסלוטשאַיע יעזשעלי...

מאָזגאָוואָיער: וואָס? וואָס? וואָס? כאַפּט נאָר נישט אַזוי. דאָס איז אַ זאַך, וואָס מע דאַרף עס גוט באַקלערען! (רייבט זיך דעם שטערען). ווייסט איהר גאָר וואָס? קומט אַריין מיט מיר אַהין, וועלען מיר זיך דאָרטען אַוועקזעצען און צעשרייבען זיך. דאָ קאָן מען אונז איבערשלאָגען. עס דאַרפען באַלד אָנקומען געסט... (געהען ביידע אין צווייטען צימער). איך בין אַ מענטש, וואָס איך האָב ליעב יעדער זאַך באַקלעהרען אַקוראַט...

האָלאָוועשקע: דיעלאָ קאָמערטשעסקאָיע...

(מאָזגאָוואָיער, האָלאָוועשקע אָב.)

(עס קומט אָן בת־שבע מיטן איבעריגען געפּעס).

באַת־שבע (שטעלט אויס דאָס געפעס, צינדט־אָן די איבעריגע לאָמפּען). זינט עס האָט זיך באַוויזען דער אוצר, האָט זיך אָנגעהויבען ביי איהם אַ סדרה פון סודות און סודות. מיט איטליכען באַזונדער האָט ער סודות: מיט אידלעך סודות. מיטן פריץ סודות. מיטן משומד אויך סודות... גאָט ווייס אייך וואָס מע קען איהם ארויספּיהרען... און דאָס קינד נעבאַך זיינט, גיסט ווי אַ בערעזענע... (פּאַרטראַכט). דאָס האַרץ איז מיר אַזוי... אַ מאַמעס האַרץ... מיין שוועסטערס זוהן זאָל איצטער קומען, וואָלט איך איהם צעריסען!... (עס קומט אַריין פון קיך זעלדע).

זעלדע.

באַת־שבע: וואָס איז שוין ווידער, זעלדע?

זעלדע: געהט, וועט איהר הערען, וואָס פּעסי דער־צעהלט זיך אָן פונם אוצר. מע האָט געזעהען, זאָגט זי, נעכטיגע נאַכט אַ פּאַרע, אַזאַ מין רויך פון יענעם אָרט, וואו דער אוצר ליגט...

באַת־שבע: אָט דאָס זענט איהר געקומען מיר דער־צעהלען אַצינד בשעת קנס־מאָל? קיין אַנדער ארבייט האָט איהר ניט?

זעלדע: מזל טוב! איך טהו דען ניט מיין ארבייט? איך בין נאָר געקומען זאָגען אייך וואָס מע זאָגט וועגען אוצר...

באַת־שבע: וואָס זענט איהר פאַרקאָכט אינם אוצר מעהר פון אַלע אידען? עס וועט קומען די צייט, וועט מען אייך אַליין זאָגען...

זעלדע: שוועהר צו וואַרטען, אַז מע איז אַ אידינע אַן אַלמנה און מע דאַרף חתונה מאַכען אַ טאָכטער און ס'איז ניטאָ מיט וואָס... (פּויזע). בעל־הבית'טע, איך האָב צו אייך נאָך אַ זאַך.

באַת־שבע: וואָס נאָך פאַר אַ זאַך?

זעלדע: מאַלאַניע די גויע האָט זיך געבעטען, איך זאָל אייך זאָגען. זי טראָגט שוין אַזאַ צייט וואַסער פאַר דער שטאָדט, זאָגט זי, און איהר טראָפּים, זאָגט זי, הייצט אין באָד פאַר די אידענס וועגען... מע האָט זיי קיינמאָל, זאגט זי, ניט געכאַפּט אין קיין גנבה... זיי געהען ביידע נאַקעט און באָרוועס... זי איז איצט אין קיך, מאַלאַניע...

באַת־שבע: נו, וואָס זשע וויל זי? מיינע צרות? ניט איהר אַ גלעזעל בראָנפען. (וויל אָנגיסען אַ גלעזעל ווישניק).

זעלדע: ניין, ניט דאָס מיינט זי. זי בעט, אפשר איז מעגליך, איהר זאָלט פּועל'ן ביים בעל הבית פון איהרעט־וועגען אויך אַ שטיקעל חלק...

באַת־שבע: אַ חלק אין וואָס?

זעלדע: וואָס הייסט אין וואָס? אינם אוצר.

באַת־שבע (קוקט זי אָן): טפו זאָלט איהר ניט ווערען! (געהט אין קיך, זעלדע געהט איהר נאָך). אַ אידענע זאָל ליגען טאָג ווי נאַכט אין קהל'שע זאַכען!...

(בת־שבע, זעלדע אָב).

(פון דער דרויסענטיר קומען זיך צונויף איינציגווייז געסט: מענדעל באָרד, אפרים לאָקירדע, ניסעל דערבאַרמיגער, אברהמ'עלע מעלאָמעד, חזן, שמש, יענטע, העני, אָסנה און נאָך אַ דריי פיער אידען און ווייבער. אַלע אָנגעטהאָן יום־טובדיג).

באָרד, לאָקירדע, דערבאַרמיגער, יענטע, העני, אָסנה, מעלאַמעד, חזן, שמש, אידען, ווייבער.

באָרד (דערזעהט אויפן טיש האָלאָוועשקעס היטעל מיט דער קאָקאַרדע): ווער קאָן זיין דאָס קנעפּעל?

דערבאַרמיגער: זעהט אויס, אַ פּאָליציייסקע היטעל.

מעלאַמעד: די משמעות, אַז דאַרף זיין האָלאָוועשקע.

לאָקירדע: פון וואַנען איז געדרונגען?

באָרד: לאָקירדע דאַרף איבערשפּאַרען!

מעלאַמעד (באַטראַכט דאס היטעל פון אַלע זייטען, מיט גרויס רעשפּעקט): האָלאָוועשקעס היטעל וועל איך דערקענען פאַר דריי מייל אין דער פינסטער. ער איז ביי מיר אַן אָפּטער גאַסט אין חדר.

חזן: וואָס טהוט ער ביי אייך אין חדר?

שמש: ער פאַרהערט די קינדער, ניט אַנדערש.

מעלאַמעד: איך האָב צו איהם גאָרניט; ער איז אַ גוטער גוי...

באָרד: אַז מע גיט איהם, נעמט ער...

יענטע: געבען זאָל איהם גאָט קרענק...

העני: פאַר כל ישראל, טאַטעניו!

אָסנה: אָמן, רבונו של עולם!

באָרד: וואָס קאָן ער טהון דאָ, אַשטייגער, אין מיטען דרינען?

דערבאַרמיגער: אודאי וועגען אוצר?

לאָקירדע: פון וואַנען איז געדרונגען?

מעלאַמעד: די משמעות, אַז מע דינגט זיך פאַרן אוצר.

חזן: האָלאָוועשקע נעמט אומעדום.

שמש: ער נעמט פון טוידט און פון לעבעדיג.

יענטע: נעמען זאָל ער אייך אַ מיתה משונה.

העני: היינטיגע נאַכט, גאָטעניו!

אָסנה: אָמן, רבונו של עולם!

(פון דער אינוויינינגסטער טיר קומען אָן לוי מאָזגאָוואָיער, אַ פאַרשוויצטער, און האָלאָוועשקע, מיט אַ בויגען פּאַפּיר אַריינגעשטעקט אין אַרבעל. דער גאַנצער עולם אידען כאַפּען אַראָפּ די היטלען. אַלע פאַרנייגען זיך צום גאָראָדאָוואָי).

מאָזגאָוואָיער, האָלאָוועשקע.

מאָזגאָוואָיער: ברוך הבא געסט! זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? (קוקט זיך אַרום). וואו איז דער חתן? ניטאָ נאָך? (צום חזן). חזן, איהר זענט שוין דאָ? אפשר וואָלט איהר זיך אָוועקגעזעצט דערוויל שרייבען תנאים? (ווייזט דעם חזן וואו ער זאָל זיך אָוועקזעצען שרייבען. דער שמש שטעלט זיך אָוועק נעבען הזן מיטן טינט־און־פעדער).

האָלאָוועשקע (זוכט אָפּ דאָס היטעל, געזעגענט זיך מיט'ן גאַנצען עולם מיט איין פאַרבויגען זיך): מעזשדו פּראָטשים, דאָסווידאַניאַ! (צו לוי מאָזגאָוואָיער, גיט איהם די האַנט). דאָ פּריאַטנאָוואָ סווידאַניאַ! (געהט צו דער טיר).

מאָזגאָוואָיער (באַגלייט איהם צו דער טיר). געהט געזונט, רב חיים בער!... (דער גאַנצער עולם קוקט זיך איבער). און זייט זיכער, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען. איך קאָן האַלטען אַ סוד. איך הייס, פאַרשטעהט איהר מיך, לוי מאָז־גאָוואָיער!...

(אויף דער טיר באַגעגענט זיך האָלאָוועשקע מיט אידעל טאָרבע. ביידע טרעטען אָפּ איינער דעם אַנדערען דעם וועג. דער געהט ניט אַריין, יענער געהט ניט אַרויס, אַזוי לאַנג, ביז זיי שטופּען זיך דורך ביידע אינאיינעם, דער אַריין, דער אַרויס).

(האָלאָוועשקע אָב).

(אידעל טאָרבע קומט מיט איציקען ביי דער האַנט. — אידעל איז אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אויסגעפּוצט, ווי אַ חתן: אַ נייע קאַ־פּאָטע, נאָר קורצליך אין סטאָן, די אַרבעל שמאָל, די הויזען קורץ און ברייט, אַ בלוי סאַמעטען קאַשקעטעל אויפ'ן קאָפּ, דאָס פּנים איינגעוואַשען, די האָר אָנגעשמירט מיט פעטען, נאָר די שפּיץ פינ־גער זענען שוואַרץ ווי תמיד. — איציק, אויך אָנגעטהאָן שבת'דיג, אויך אויסגעצוואָגען, נאָר די נאָז ניט אין בעסטער אָרדענונג, כאָטש ער איז מיט איהר באַשעפטיגט, ווישט אַלע מאָל מיט ביידע אַרבעל, רעכטס און לינקס.)

אידעל טאָרבע, איציק.

טאָרבע (צו לוי מאָזגאָוואָיער): וואָס האָט געטהאָן ביי אייך אָט דער שלים־מזל האָלאָוועשקע?

מאָזגאָוואָיער (אַ מאַך מיט דער האַנט, זיפצט): פרעגט גאָר נישט! (צום גאַנצען עולם). הערט איהר, אידען, זינט גאָט האַנדעלט מיט פּיאַוועס, האָט ער נאָך אַזאַ פּיאַווקע ניט באַשאַפען, ווי אונזער גאָראָדאָוואָי ימח שמו וזכרו! אַן אַקע בלוט האָט ער ביי מיר אויסגעזאַפּט היינטיגען טאָג! איהר זאָלט וויסען, וואָס פאַר אַ השגה אָט דער משומד האָט, וואָלט איהר זיך געריסען ביי די האָר! ברעכט זיך ניט דעם קאָפּ, וואָרום אַז איהר וועט זיין מיט אַכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען!

באָרד: אַכצעהן קעפּ אויך ניט טרעפען...

מאָזגאָוואָיער: נאָר מיט גאָטס הילף, הערט איהר, איך מעג זיך טאַקי באַריהמען, אָט דער קאָפּ זאָל מיר דינען! (פּאַטשט זיך אין שטערן). איך האָב איהם אָנגעטהאָן אַ ספּאָדיק!

באָרד: אַ ספּאָדיק!

מאָזגאָוואָיער: לאָז נאָר דער אויבערשטער העל־פען, מיר זאָלען זיך שוין דערשלאָגען צום אוצר, וועל איך אייך, אם ירצה השם, דערצעהלען אין פריידען, וועט איהר לאַכען — אוי, וועט איהר לאַכען!

ב אָ ר ד : אוי, וועלען מיר לאַכען!

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : הלואי, רבונו של עולם, אידען זאָלען טאַקע תמיד לאַכען.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : לאַכען איז געזונט. דאָקטוירים הייסען לאַכען.

ב אָ ר ד : דאָקטוירים הייסען לאַכען.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (פיהרט צו אידעל טאָרבע אויבען אָן. איציק געהט איהם נאָך) : זיצט. איך געה רופען די מחותנת׳טע מיט דער כלה. ווייבער מאַכען שיהות.

(מאָזגאָוואָיער אָב).

ב אָ ר ד (צו אידעל טאָרבע) : איהר געהט ניט אָהנעם קליינעם קיין דלת אַמות? (טאָרבע שווייגט).

ד ע ר ב א ר מ י ג ע ר : זיי האָבען מורא פאַר אַ גוט אויג. (טאָרבע שווייגט).

י ע נ ט ע (הויך) : איציק האָט זיך, קיין עין־הרע, שען פאַפּראַוועט!

ה ע נ י (נאָך העכער) : אַפּנים, אַז דער אוצר האָט איהם פאַליובעט!

אַ ס נ ה (גאַנץ הויך) : אַ מזל, קיין עין־הרע! וויפיעל מענטשען עס געהען דורכ׳ן יאָהר אויפ׳ן בית־עולם, געפינט מען צרות. דער האָט פאַרבלאָנזעט איין מאָל אויפ׳ן אַלטען בית־עולם, האָט איהם גאָט באַגליקט אָן אוצר...

ט אָ ר ב ע (קאָן זיך שוין מעהר ניט איינהאַלטען) : טאָג ווי נאַכט הערט מען נאָר: אוצר—אוצר! אוצר—אוצר!

ב אָ ר ד : זיי זיינען זעהר גערעכט; אוצר—אוצר! אוצר—אוצר!

ט אָ ר ב ע (מיט אַ ברייטען טאָן) : איהר זענט טאַקי אַנדערש ניט געוואָהנט געוואָרען נאָר צו אוצרות? איהר זענט אויסגעוואַקסען אויף אוצרות?

ב אָ ר ד : אויסגעוואַקסען אויף אוצרות?

ט אָ ר ב ע (נאָך ברייטער) : וואָס וואָלט איהר געטהאָן, למשל, ווען מיין זוהן פאַרבלאָנזעט ניט, ווי איהר זאָגט, שבעה־עשר בתמוז אויפ׳ן אַלטען בית־עולם און געפינט ניט קיין נאַפּאָליאָן?

ב אָ ר ד : קיין נאַפּאָליאָן?

ט אָ ר ב ע : מסתמא איז זיין גליק אַזוי.

ב אָ ר ד : זיין גליק אַזוי.

ל אַ ק י ר ד ע : ווער נעמט דען אָפּ ביי איהם חלילה?

ט אָ ר ב ע : וואָס זשע וואַרפט איהר מיר אויס אַלע מינוט דעם אוצר? און וואָס ציטערט איהר אַזוי? דאַכט זיך, איהר זעהט, מע שלאָפט ניט, מע גראָבט, מע זוכט, מע נישטערט...

ב אָ ר ד : מע זוכט, מע נישטערט.

ט אָ ר ב ע : מען איז שוין, ברוך השם, ניט ווייט פונ׳ם אוצר...

ב אָ ר ד : ניט ווייט פונ׳ם אוצר...

א י צ י ק (טהוט אַ ברישען ניס) : אַפּטשכי!

ט אָ ר ב ע : איציק, די נאָז!...

ב אָ ר ד : איציק, די נאָז! אָט האָט ער באמת גענאָסען.

י ע נ ט ע : צו געזונד זאָל איהם זיין...

ה ע נ י : צו אריכות ימים...

א ס נ ה : אמן, רבונו של עולם!...

(עס קומען אָן פון דער איננוועניגסטער טיר: לוי מאָזגאָוואָיער, בת־שבע און אסתר. אסתר איז אויסגעפּוצט ווי אַ כלה. אין פּנים קיין טראָפּען בלוט. געהט לאַנגזאַם. די אויגען אַראָפּ. די מוטער באַזעצט זי אויבען־אָן צווישען די ווייבער, אַקעגען חתן. די ווייבער קוקען זיך פילדייטיג איבער).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (מיט פאַרקאַטשעטע אַרבעל, ווי אַ מחותן; צום עולם) : אַצינד, מיינע ליבע געסט, צעזעצט זיך אויף די ערטער. באַלד מסתמא וועט קומען דער רב, וועלען מיר אויסהערען די תנאים. (צום חזן, פון דער ווייטען). איהר זענט שוין באַלד פאַרטיג, חזן?... נאָכדעם וועלען מיר עפּיס נעמען אין מויל אַריין...

ב אָ ר ד : נעמען אין מויל אַריין...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו בת־שבע׳ן) : געב דערווייל איציקען עפּיס אין מויל אַריין, לאָז ער קייען...

ב אָ ר ד : לאָז ער קייען...

(בת־שבע טראָגט אונטער איציקען אַ שטיק לעקאַך. איציק קייעט. **דער עולם זעצט זיך אויס ארום טיש. מאָנסבילען באַזונדער, ווייבער** באַזונדער. עס עפענט זיך די דרויסען־טיר און עס קומט אַריין דער רב, אַ גרויז־גרויער שעהנער מאַן, מיט אַ ברייט שוואַרצען אויבער־מאַנטעל, מיט אַ שניי ווייסען קאָלנער, מיט אַ ברייט שטריימעל פון סויבלען אויפן קאָפּ. — דער גאַנצער עולם שטעהט אויף פאַר איהם, ווי איין מענטש. — מע טרעט איהם אָפּ דעם אויבען־אָן. באַשיידען זעצט ער זיך אַוועק ביי אַן עק טיש. די אויגען שטראַלען. דאָס פּנים לויכט).

ר ב.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צום רב) : רבי, מע וואַרט אויף אייך מיטן קנסמאָל.

ר ב : לאָז גאָט געבען, ס׳זאָל זיין אין אַ גוטער שעה, אַ סימן טוב און אַ מזל טוב אויף כל ישראל, איך זאָל זוכה זיין ביי אייך, און איהר אַלע איינס ביי דאָס אַנדערע, קינדערלאַך, אויף שמחות, נאָר אויף שמחות! וואָרום וואָס מעהר פריילִיכקייט—אַלץ נעהינטער צו גאָט, וואָס מעהר חדוה—אַלץ נעהינטער צו דער שכינה... זייט זשע זיך, קינדערלאַך, משמח מיט אייער פאָטער, וועט איהר אין דעם זכות געפינען דאָס, וואָס איהר זוכט... שוין צייט, שוין לאַנג צייט... עמך ישראל צריכין פרנסה... אידען נעבאַך דאַרפען האָבען ברויט... (דער עולם זיפצט. די ווייבער ווישען די אויגען). פריילִיך זיין, קינדער, בהרחבת הדעת, אין דער גוטער צייט, איז קיין קונץ ניט. אדרבה, ווייזט ארויס פריילִיכקייט דוקא אין דער שלעכטער צייט פונ׳ם גלות, דוקא דעמאָלט, ווען ס׳איז ביטער אויפ׳ן האַרצען, דוקא דעמאָלט, ווען ס׳איז כלו כל הקיצין!... (דער עולם זיפצט, די ווייבער וויינען שטיל). וואָרום דער אויבערשטער האָט הנאה, אַז זיינע קינדער זיינען פריילִיך... אויב איהר זענט פאַרטיג, הייסט לייענען תנאים...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צום חזן) : זייט זשע מוחל, חזן, אַהער מיט די תנאים.

(דער חזן געהט־צו מיט אַן אָנגעשריבענעם בויגען פּאַפּיר. נאָך איהם געהט נאָך דער שמש).

ר ב (שטעהט אויף. עס שטעהט אויף אויך דער גאַנצער עולם. דער רב גיט מאָזגאָוואָיערן זיין פעטשיילע) : נאַ דיר, לוי, די פעטשיילע, זיי מקבל קנין ביי חתן־כלה.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (נעמט ביים רב די פעטשיילע, טראָגט צו פריהער צו אידלען) : רב אידעל! זייט מקבל קנין. (אידעל טאָרבע ריהרט זיך צו צו דער פעטשיילע. מאָזגאָוואָיער טראָגט צו די זעלבע פעטשיילע צו דער טאָכטער). אסתר, זיי מקבל קנין. (אסתר ריהרט זיך צו צו דער פעטשיילע, איהר פּנים איז טוידט־בלאַס).

ר ב : אַצינד לאָז דער חזן לייענען די תנאים. (דער חזן צעָנעמט דעם בויגען פּאַפּיער. דער שמש שטעהט גרייט מיט אַ טעלער אויף צעברעכען איהם. די ווייבער האָבען אָנגעשטעלט פרומע פּנימ׳ער, גרייט אויף צו גיסען טרעהרען. פון קיך קומט אַריין זעלדע די קעכין, בלייבט שטעהן ביי דער טיר אויך מיט אַ פרום פּנים אויף צו האָרכען ווי דער חזן וועט לייענען די תנאים).

ח ז ן (צעשאַקעלט זיך, הויבט־אָן הויך אויף אַ קול) : „המגיד מראשית אחרית..." (עס עפענט זיך די דרויסענטיר און עס באַוויזט זיך אַ יונגער פאַרשוין, אַ פרישער, אַ געזונטער, מיט אַ גלאַט פּנים, מיט צוויי טשעמאָדאַנעס אין ביידע הענט, מיט אַ געלען רייזעטאַש איבער די פּלייצעס. אָנגעטהאָן איז ער אין אַ לאַנגען קעסטעלדיגען אויבעררָאַק, קעסטעלדיגע הויזען, אַ ווייסע וועסטע, אַ קעסטעלדיג רייזעמיצעל אויפ׳ן קאָפּ. זעהט אויס ווי אַן עכטער איינגלענדער. אַלע דרעהען אויס די קעפּ צו דער טיר, באַטראַכטען דעם אַריינגעקומענעם אורח. דער אורח באַטראַכט דעם עולם. — די ערשטע האָט איהם דערקענט בת־שבע, אַז דאָס איז בעני, איהר שוועסטערס זוהן פון אַמעריקע).

ב ע נ י ב ע ן (זוכט מיט די אויגען זיינע אייגענע. לאָזט אָפּ די טשעמאָדאַנעס).

ב ת־ש ב ע (אַ פּלעסק מיט די הענט) : בעני! מיין שוועסטער זלאַטעס זון! (טהוט זיך אַ לאָז צו איהם). אַזאַ שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח! (פאַלט איהם אויפן האַלז, וויינט).

ב ע נ י : טאַנטע! (פון בת־שבע׳ן צו לוי מאָזגאָוואָיער). אַנקעל! (קושען זיך).

א ס ת ר : מאַמע! (פאַלט חלשות. די ווייבער כאַפּען זי אונטער).

ו ו י י ב ע ר : וואַסער! די כלה חלשט! וואַסער!

אַ ל ע (איינס צו דאָס אַנדערע) : וואַסער! וואַסער!

פ אָ ר ה אַ נ ג.

ע נ ד ע צ ו ו י י ט ע ן א ק ט.

זיינען נאָר גערעכט, דאַרפֿען זיי שוין קיין מורא ניט האָבען פאַר א „פיקס־אַפּ“, וואָס קען מעגליך זיין מיט אַן אַנדער ריכטער. דערפאַר טאַקע נעהמען דאָס אַן אַנטייל א ן דער קאַמפּאַניע פאַר מיין ווידערערוועהלונג לאַיערס פון די אַלטע פּאַרטייען: רעפובליקאַנער און דעמאָקראַטען. זיי ווייסען, אַז אויב נאָר זייער צד איז דער גערעכטער, דאַרפֿען זיי קיין מורא ניט האָבען, אַז מען וועט ביי מיר די קאָרטען איבערדרעהען דורך פּאָליטישען איינפלוס, אָדער דורך אַ דיסטריקט־לידער.

צום שלום, וויל איך זאָגען איינם:

כאָטש יעדען מאָל קען איך דאָך ניט זיצען מעהר ווי אין איין געריכט אין די פאַרשיעדענע טיילען פון שטאָדט, אָבער דער פאַקט אַליין, וואָס עס געפֿינט זיך אַ יושר'דיגער און אומפּאַרטייאישער ריכטער, א ריכטער, וואָס איז געגען די אַלע שמד־שטיק און פאַלשקייטען, האָט שוין אַ גוטען איינפלוס אויך אויף די איבעריגע. עס פיהלט זיך אַ טענדענץ ביי די אַנדערע ריכטער, וואָס ווייסען, אַז וויבאַלד די צדדים קענען ציהען די אויפמערקזאַמקייט פון א צווייטען ריכטער צו ניט גערעכטע מעשים פון איינעם, אַז אַזוינער זאָל זיין אַ ביסעל מעהר פאָרזיכטיג און אַ ביסעל מעהר גערעכטער. איך גלויב, אַז מיין אנוועזענהייט אויפ'ן פּאָסטען פון א ריכטער האָט פיעל בייגעשטייערט צו גערעכטיגקייט.

דאָס איז אַ קורצער און אַן איילינגער ענטפער אויף דער פראַגע, וואָס איז געשטעלט געוואָרען אין אָנהויב: „וואָס אזוינס קען א סאָציאַליסטישער ריכטער טהאָן?“. דאָס וואָס עס איז געטהאָן געוואָרען, וואָס עס קען געטהאָן ווערען מוז זיין צום נוצען פון אַרבייטער־קלאַס, וואָס נויטיגט זיך אין איינע ריכטער פּונקט ווי ער נויטיגט זיך אין אייגענע געזעצגעבער. די ריכטער וועלען אויסטייטשען דעם געזעץ און די געזעצגעבער וועלען שאַפען געזעצע צום גונסטען פון דעם אונטערדריקטען און עקספּלואַטירטען אַרבייטער־קלאַס.

די גאָלדגרעבער

א קאָמעדיע אין פיר אַקטען, פינף בילדער.

Copyright by Olga Rabinowitz (Sholom Aleichem)

שלום עליכם

(צום ערשטען מאָל פאַרעפענטליכט, לויט שלום־עליכם'ס נאָכגעבליבענעם כתב־יד).

(אויפפיהרען, אדער איבערזעצען אויף אַנדערע שפּראַכען, אָהן ערלויבניש פון פרוי אָלגאַ ראַבינאָוויטש (שלום־עליכם), איז פאַרבאָטען).

דריטער אַקט

(ביי לוי מאַזגאָוואָיער דאָס זעלבע צימער, נאָר שענער מעבלירט. אַלעס איז ניי, אַלעס גלאַנצט. — אַ בעטעל נאָך נישט פאַרבעט פון דער נאַכט. — ביי אַ שרייבטישעל זיצט אין אַ מאָרגענרעקעל בעני בען, שרייבט אַ בריעף. —)

ב ע נ י (געענדיגט דעם בריעף, שפּאַרט זיך אָן אין שטוהל, די פיס אַרויף אויפ'ן טיש, אויף דעם אַמעריקאַנישען שטייגער, לייענט דעם בריעף):

„[illegible] ריר סעם!

„איך שרייב צו די דיז לעטטער פון אַ עסיילום, פון אַ „הויז פון פּלענטי משוגעים. ניט נאָר פון אַ הויז, פון אַ שטאָדט „פון משוגעים. אַלע, פון קליין ביז גרויס, זענען דאָ פאַרריקט: „זיי זוכען אַן אוצר, דרייצעהן פעסלאַך גאָלד אויף די סעמעטערי, „אויפ'ן אַלטען בית־עולם, און זיינען איבערצייגט, אַז ניט היינט „איז מאָרגען וועלען זיי דאָס געפינען! פרעג מיך ניט, סעם, „וואָס איך טהו בעטווין אַזעלכע משוגעים. איך בין אָללרייט. „אי העוו אַ קוזינע, אסתר איז איהר ניים, מעג די גאַנצע וועלט „אַראָפּ פון זינען נאָר פאַר איהרע אויגען אַליין. אילבעטשיו, „אַז אין גאַנץ אַמעריקאַ פון ניו יאָרק ביז פלאָרידאַ איז ניטאָ „נאָך אַזעלכע אויגען! דערווייל איז זי פאַרלאָבט מיט אַ „דזשענטעלמען אַ אידיאָט. נאָר זיי רוהיג, סעם, לאָז מיין „נאָמען ניט הייסען בעני בען, אויב איך ברענג זי ניט צו פיהרען „אַהיים אַלס מיין געזעצליכע מיסעס אין פאַרלויף פון דריי „וואָכען צייט! געב אַכטונג, סעם, אויף די האָם, גרייט צו „די רומס און ערוואַרטע מיך מיט מיסעס בען ענדע דיז מאָנט. „יור פרענד בעני בען.“

(פאַרהתמעט דעם בריעף. עס הערט זיך פון דער אינוויינענסטער טיר אַ קלאַפּ).

ב ע נ י: קאָמין! (עס קומט אַריין אסתר מיט אַ בעקען מיט מילך מיט געבעקס, שטעלט אַוועק אויפ'ן טיש. — איהר פנים שיינט.—)

א ס ת ר.

ב ע נ י (כאַפּט זיך אויף): האַדוייודו, אסתר? (נעמט זי פאַר אַ האַנט, זעצט זי אַוועק). נאָר־וואָס האָב איך אַוועקגעשריבען אַ לעטער צו מיין פּאַרטנער סעם, ער זאָל אונז ערוואַרטען, מיך און דיך, ניט שפּעטער ווי אין דריי וואָכען אַרום, ביקאָז מיר זענען באַלד גרייט צו דער רייזע.

א ס ת ר (לאַכט): דו זאָגסט דאָס אַזוי פּראָסט, גלייך ווי דו ווייסט דאָס פאַר געווויס...

ב ע נ י: שור! איך בין אין דעם איבערצייגט, ביקאָז איך וויל אַזוי, און קוים וויל איך אַזוי, מוז דאָס אַזוי זיין! נישטאָ אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַ מענטש וויל גרייכען און זאָל ניט קאָנען, — יו ענדערסטענד?

א ס ת ר: גליקליכע דאָרט ביי אייך, גליקליכע מענטשען!... איך קוק אויף דיר און וואונדער מיך: ביזט דו דען ניט מיט מיר פון איין משפּחה, פון איין שטאָדט געבוירען, פאַר וואָס ביזט דו אַנדערש, ניט אַזוי ווי מיר אַלע?

ב ע נ י: וועלל! איך בין דערזעלבער, אָבער איך בין אַנדערש ערצויגען. איך בין אויסגעוואַקסען אויף דעם אַמעריקאַנישען באָדען, זיך אָנגעשמעקט מיט אַמעריקאַנישע לופט. דאָרט אַרבייט יעדער פאַר זיך. דאָרט קוקט מען ניט אַרויס אויף נסים, אויף אוצרות...

א ס ת ר: וואָס זשע, דו גלויבסט ניט בשום אופן, אַז עס קאָן זיך אַמאָל געפינען ערגיץ?...

ב ע נ י: נעוועהר! קיין מאָל ניט! אויב סאיז דאָ ערגיץ אַן אוצר — איז ער ביי אונז, אין אַמעריקע. סאיז דאָ ביי אונז אַ לאַנד, הייסט עס „קלאָנדייק“. אַהינצו פאָהרט מען גראָבען גאָלד פון דער ערד, אַזוי ווי מע גראָבט ביי אייך זאַמד. אַהינצו האָבען זיך אַוועקגעלאָזט מענטשען, פּראָסטע אַרבייטער, אָרעמע לייט, און געקומען אין עטליכע יאָהר צוריק מיליאָנערען!

א ס ת ר: דו ביזט דאָרט געוועזען?

ב ע נ י: נאָ! איך האָב געפונען מיין „קלאָנדייק“ ביי מיר אויף מיין פּלאַץ. איך האָב געטראָפען אַ פאַרם אַ סטעפּ און געמאַכט פון דעם אַ גן־עדן, און אַליין מיט מיינע אייגענע הענט צעאַקערט, געגראָבען ברונענס...

א ס ת ר: ווייסט דו וואָס מע זאָגט אויף דיר? אַז דו האָסט דאָרט געקויפט אַ שטיקעל ערד, און נאָט האָט דיך באַגליקט, דו האָסט געגראָבען אַ ברונען און געפונען אַן אוצר...

ב ע נ י (צעלאַכט זיך): אומעטום זעהען זיי אוצרות. עס חלומ'ען זיך זיי אוצרות. ווילסט וויסען וואָס איז אַן אוצר? אָט איז אַן אוצר. (וויזט איהר אויף זיינע הענט. אסתר קוקט איהם אין די הענט אַריין). אָט מיט די הענט, אָט מיט די צעהן פינגער בין איך מיט אַכצעהן יאָהר צוריק געקומען אַן עלענדער, אַן אָרעמער יתום אין אַ פרעמד לאַנד, אָהן אַ שפּראַך, אָהן לייב און לעבען, און אַליין, מיט אָט די הענט, זיך דורכגעשלאָגען, ניט אַרויסגעקוקט אויף קיין וואונדער פון אויבען און אויף אוצרות פון אונטען, ביקאָז ס'איז נישטאָ קיין וואונדער אויף דער וועלט, נישטאָ קיין אוצרות!

א ס ת ר (פאַרטראַכט): נישטאָ קיין אוצרות?...

ב ע נ י (ענערגיש): נישטאָ! סאיז אַ חלום. אַ נאָנסענס! אַ בלאָף, אַ פאַנטאַזיע — יו ענדערסטענד? איך מוז זיי דאָ אַלע איבערצייגען! איך מוז זיי דאָ אַלע עפענען די אויגען, און לאָז מיין נאָמען ניט הייסען בעני בען, אויב איך וועל דאָס ניט דורכפיהרען!

א ס ת ר: איך קאָן מיר גאָר ניט פאָרשטעלען וואָס וועט זיין מיט זיי... (פאַרזאָרגט). און מיין טאַטע — ער וועט דאָס ניט איבערטראָגען! מיין טאַטע...

ב ע נ י (געהט אַרום): וועלל! מע דאַרף איהם אויסהיילען. מע דאַרף זיי אַלע היילען, ביקאָז זיי זענען קראַנקע מענשען. מע דאַרף זיי עפענען די מוחות, אומקערען זיי צוריק

צו זייערע ביזנעס. יו ענדערסטענד? (שטעלט זיך אַוועק אַקעגען אסתרן). און אַז איך וועל זיי אויסהיילען, און פריהער פון אַלעמען דעם אָנקעל לוי, וועט ער דערזעהען, וואָס פאַר אַ דומהייט און וואָס פאַר אַ אומרעכט ער האָט באַגאַנגען דערמיט, וואָס ער האָט דיך געוואָלט אַוועקגעבען צו אַזאַ נאָטינג ווי דער פאַרקריפּעלטער חלפן, און ער וועט זיין צופרידען, וואָס איך בין געקומען פון אַמעריקע אַהער צו דער ריכטיגער צייט... (זעצט זיך אַוועק, צו אסתרן). בין איך געקומען אין דער ריכטיגער צייט? זאָג.

א ס ת ר: איך האָב גאָר מורא טראַכטען וועגען דעם, וואָס וואָלט געווען, וואו וואָלט איך שוין איצט געווען, ווען דו קומסט ניט יענעם אויפדערנאַכט...

ב ע נ י: דאָס זאָלסט דו ניט זאָגען מעהר. דאָס איז אַ נאָנסענס. שטאַרבען איז קיין קונץ. אַ קונץ איז לעבען און קעמפּפען פאַרן לעבען. דאָס לעבען, אסתר, איז אַ קאַמפּף, אַ שווערער קאַמפּף! (נעמט זי פאַר בײדע הענט). דאָס לעבען איז... (עס עפענט זיך שטיל די דרויסענטיר און עס ערשיינט בת־שבע).

ב ת־ש ב ע

(מיט אַ גרויסען קויש פון מאַרק מיט עסענוואַרג. — דערזעהען, ווי בעני האַלט אסתרן פאַר די הענט, לאָזט זי אַרויס דעם קויש און עס צעפאַלען זיך אויף דער ערד די איינגעקויפטע זאַכען און עס קאַטשען זיך קאַרטאָפלים, ריבען, ציבעלעס און שאָר ירקות).

ב ת־ש ב ע (מאַכט זיך, ווי זי האָט גאָרניט געזעהען): אָט האָב איך אייך געבראַכט, און אָט ליגט עס. (בייגט זיך צו צו דער ערד, קלויבט צונויף).

ב ע נ י (טהוט זיך אַ וואָרף, העלפט צונויפקלויבען): אָט וועל איך אייך העלפען, מוהמעניו. (קלויבט).

ב ת־ש ב ע: אַ דאַנק. למאי זאָלסטו זיך מטריח זיין? (קלויבט)

ב ע נ י: נערוועזמיינד! איך בין יונגער פון אייך. (קלייבט).

ב ת־ש ב ע (צונויפגעקליבען שטעהט־אויף פון דער ערד, מאַכט זיך ווי זי האָט נאָר־וואָס דערזעהען אסתרן): זעה נאָר, דו ביזט אויך דאָ, אסתר'ל? האָסט געבראַכט בעניען טיי? אַזאַ שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח, ווי איך האָב מיר געטראַכט, געהענדיג אַהיים: ווער וועט זיך דערמאָנען געבען מיין פלעמעניק טיי? אַפּנים, אַז אייגענס איז ניט פרעמדס... וואו מיינט איהר, קינדער, בין איך געווען אַ/גאַנץ פריהמאָרגען? געשטאַנען מיט טויזענט ווייבער און געשמועסט. ווייבער האָבען אין זיך נייעס מאָס רעד. יעדע באַזונדער שטעלט מיך אָפּ: גוט מאָרגען, גוט יאָהר... גאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט... איהר האָט אַ גאַסט פון אַמעריקע... אייער שוועסטערס זוהן... וואָס טהוט ער... וואָס מאַכט ער... סאיז אמת, וואָס מע זאָגט, אַז ער האָט דאָרטען געפונען אַן אוצר?...

ב ע נ י (לאַכט): נו? וואָס ענטפערט איהר דערויף, מומע?

ב ת־ש ב ע: מאָהל דיר, איך ווייס שוין וואָס צו ענטפערען. דו מיינסט, איך בין טאַקי אָט דאָס, וואָס דער פעטער זאָגט אויף מיר? (צו אסתר'ן): נעם, טאָכטער, דאָס אַלעס און טראָג עס אָפּ אין קיך אַריין. איך וועל באַלד אויך אונטערקומען. זאָג זעלדען, זי זאָל איינהייצען אין אויווען.

(אסתר אָב)

(בת־שבע נעמט זיך צו בעטען דאָס בעט, זיפצט).

ב ע נ י: אפשר וואָלט איהר זיך צוגעזעצט אַ ווײלע שמועסען אַ פּאָר ווערטער? זינט איך בין דאָ, שוין באַלד אַ וואָך, האָבען מיר נאָך כמעט גאָרנישט גערעדט מיט אייך.

ב ת־ש ב ע: וועגען וואָס, למשל, ווילסט דו מיט מיר רעדען? ווידער אַ מאָל וועגען אוצר? אוי, אָט דער אוצר, אָט דער אוצר! גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד!... (הערט נישט אויף בעטען דאָס בעט). וואָס ווייסט דו, וואָס איך טראָג פאַר צרות!... זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען מיט'ן אוצר, ווייס איך ניט וואָס מיט'ן פעטער איז געוואָרען... עס מאָהלט זיך איהם אויס, אַז די גאַנצע וועלט זענען איהם שונאים, אַז אַלע זענען איהם מקנא אויפן שידוך...

ב ע נ י (לאַכט): מקנא אויפן שידוך?...

ב ת־ש ב ע: וואָס ווייסט דו? וואָס ווייסט דו?... איך בין שטאַרקער פון אייזען, זאָג איך דיר! אַז איך טהו אַ קוק, צרות מיינע גרויסע, אויף דעם חלפן, ווייס איך אַליין ניט, וואָס איך זאָל טהון: צי זאָל איך בעטען גאָט פאַר'ן אוצר, צי חלילה פאַרקערט?

ב ע נ י: מומע! איהר פאַרשפּאָרט גאָט בעטען, ביקאָז עס וועלען גיכער די טויטע אויפשטעהן פון די קברים, איידער איהר וועט געפינען אַן אוצר אויפן בית־עולם...

ב ת־ש ב ע: ששש... רעד ניט אַזעלכע ווערטער! עס קאָן נאָך אָנקומען חלילה דער פעטער!... דו ווייסט דען, ווי ער איז פאַרקאָכט אינם אוצר? דער מענטש איז זיך מפקיר — פרעג צוליב וואָס? צוליב דער שטאָדט. ער איז מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט. צוליב דער שטאָדט האָט ער מפקיר געווען זיין קינד, זי פאַרקויפט צום חלפן... (קוקט זיך אַרום, רעדט שטיל). ער האָט איהם נאָר פאַר'כשופ'ט, אָט דער חלפן, מיטן אוצר... ער וואָלט זי שוין ביז אַהער פאַרשלייערט, ווען ניט אָט דער האַלאָוועשקע, לאַנג לעבען זאָל ער, אויף קיין שלעכט אָרט זאָל ער ניט שטעהן.

ב ע נ י: וואָס איז דאָ האַלאָוועשקע פאַר אַ מחותן?

ב ת־ש ב ע: שוין איין מאָל אַ מחותן! זעין דיך, וועל איך דיר עפּיס דערצעהלען אַ שענס. (זעצט זיך אַוועק). נאָר איינס וועל איך דיך בעטען — קיין פויגעל טאָר ניט וויסען!

ב ע נ י: קאָנספּידיישאָן, מומע, נאַט אייך מיין האַנט.

ב ת־ש ב ע: אפילו אסתר טאָר דערפון נישט וויסען. דו הערסט?

ב ע נ י: אָללרייט!... זייט זיכער, מומע!

ב ת־ש ב ע: אָט דער האַלאָוועשקע איז אַ משומד און רעדט אידיש, דערפאַר האָט מען איהם צוגעשיקט אַהער פאַר אַ גאָראָדאָוואָי, ער זאָל, הייסט עס, אַכטונג געבען אויף די אידען. גיט ער אַכטונג און נעמט פון טוידטע און פון לעבעדיג. נאָר פון זינט עס האָט זיך אַנטפּלעקט דער אוצר, ציהט ער ממש די קליי, טאַקי נאָר ווי אַ נאַיאָמטשיק! דאָ ניט לאַנג איז ער זיך מיישב, סאיז איהם נמאס געוואָרען די שמד, קומט ער צו געהן צום פעטער, און זאָגט איהם אויס אַ סוד, אַז ער וויל ווערען צוריק אַ איד, און הייסט, אַז מע זאָל איהם אויפן חשבון פונם אוצר אַריבערפעקלען קיין ארץ־ישראל, און דאָרט וועט ער זיך, זאָגט ער, מגייר זיין און חתונה האָבען — טרעף פאַר וועמען?

ב ע נ י: וועלל! פאַר'ן מלאך־המות?

ב ת־ש ב ע: וואָס עפּיס פאַר'ן מלאך־המות, נאַרעלע? פאַר וואָס ניט פאַר אסתר'ן?

ב ע נ י: פאַר וועלכער אסתר?

ב ת־ש ב ע: פאַר אונזער אסתר'ן. זי איז איהם געפעלען אין שלייער. ער איז, זאָגט ער, נאָך איהר די כפּרה, די כפּרה מעג ער זיין פאַר איהר מינדסטען נאָגעל.

ב ע נ י (שיסט אויס אַ געלעכטער): נו, און דער אָנקעל וואָס זאָגט? נישט אָנגענומען פאַר'ן קאָרק און נישט געוויזען די טיר?

ב ת־ש ב ע: חס וחלילה! דו פאַרגעסט, ווער האַלאָוועשקע איז? דער פעטער האָט זיך געמוזט מיט איהם צעשרייבען אויף פּאַפּיר, אַז באַלד נאָכן אוצר... דו פאַרשטעהסט?... פון איין זייט אידעל טאָרבע שלאָגט האַלז און נאַקען, מע זאָל שטעלען חופּה, פון דער אַנדערער זייט האַלאָוועשקע סטראַשעט, אַז טאָמער געבען מיר אָפּ אסתר'ן פאַרן חלפן, אַזוי געהט ער גלייך אַוועק און גיט איבער דעם אוצר צו קאַזנאַ...

ב ע נ י (כאַפּט זיך ביי די זייטען, קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער): מומע! איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! אַ באַשרייבונג צו מאַכען פון אייך! אַ טהעאַטער! אַ קאָמעדיע! חאַ־חאַ־חאַ־חאַ־חאַ...

(פון דער דרויסען־טיר קומט אַן לוי מאָזגאָוויער; בת־שבע נעמט זיך צוריק צום בעט און צו די קישענס.)

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר: דיין פלעמעניק האָט זיך עס אַביסעל פונאַנדערגעלאַכט — וואָס איז איהם?

ב ת־ש ב ע (בעט): סאיז איהם, קיין עין־הרע, גוט אויפן האַרצען, לאַכט ער...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר: סיידען אַזוי... אוראי, ווען נאָט העלפט אייגענע אימעניעס אין אַמעריקע, מיט פערדלאַך, מיט הייזער, מיט גערטנער, מיט כל טוב, מעג מען טאַקי לאַכען... מיר לאַכט זיך ניט... דאָ האָט נאָך קיינער אַזוי ניט געלאַכט... דאָ פאַלט מען מיט'ן פּנים צו דער ערד... דאָ געהט מען אויס פאַר אַ שטיקעל ברויט... פון איין זייט אַ פריץ; פון דער אַנדערער זייט אַ האַלאָוועשקע, — ניין, עס לאַכט זיך ניט!... אַ שטיקעל גליק כאָטש, וואָס גאָט האָט זיך ארומגעקוקט אויף אונז.

צו זייערע ביזנעס. יו ענדערסטענד? (שטעלט זיך אַוועק אַקעגען אסתרן). און אַז איך וועל זיי אויסהיילען, און פריהער פון אַלעמען דעם אָנקעל לוי, וועט ער דערזעהען, וואָס פאַר אַ דומ־הייט און וואָס פאַר אַ אומרעכט ער האָט באַגאַנגען דערמיט, וואָס ער האָט דיך געוואָלט אַוועקגעבען צו אַזאַ נאָטינג ווי דער פאַרקריפּעלטער חלפן, און ער וועט זיין צופרידען, וואָס איך בין געקומען פון אַמעריקע אַהער צו דער ריכטיגער צייט... (זעצט זיך אַוועק, צו אסתרן). בין איך געקומען אין דער ריכטיגער צייט? זאָג.

א ס ת ר: איך האָב גאָר מורא טראַכטען וועגען דעם, וואָס וואָלט געווען, וואו וואָלט איך שוין איצט געווען, ווען דו קומסט ניט יענעם אויפדערנאַכט...

ב ע נ י: דאָס זאָלסט דו ניט זאָגען מעהר. דאָס איז אַ נאָנסענס. שטאַרבען איז קיין קונץ. אַ קונץ איז לעבען און קעמפּפען פאַרן לעבען. דאָס לעבען, אסתר, איז אַ קאַמפּף, אַ שווערער קאַמפּף! (נעמט זי פאַר ביידע הענט). דאָס לעבען איז... (עס עפענט זיך שטיל די דרויסענטיר און עס ערשיינט בת־שבע).

ב ת־ש ב ע

(מיט אַ גרויסען קויש פון מאַרק מיט עסענוואַרג. — דערזעהען, ווי בעני האַלט אסתרן פאַר די הענט, לאָזט זי אַרויס דעם קויש און עס צעפאַלען זיך אויף דער ערד די איינגעקויפטע זאַכען און עס קאַטשען זיך קאַרטאָפּליס, ריבען, ציבעלעס און שאָר ירקות).

ב ת־ש ב ע (מאַכט זיך, ווי זי האָט גאָרניט געזעהען): אָט האָב איך אייך געבראַכט, און אָט ליגט עס. (בייגט זיך צו צו דער ערד, קלויבט צונויף).

ב ע נ י (מחוט זיך אַ וואָרף, העלפט צונויפקלויבען): אָט וועל איך אייך העלפען, מוהמעניו. (קלויבט).

ב ת־ש ב ע: אַ דאַנק. למאי זאָלסטו זיך מטריח זיין? (קלויבט).

ב ע נ י: נערוועראַמיינד! איך בין יונגער פון אייך. (קלייבט).

ב ת־ש ב ע (צונויפגעקליבען שטעהט־אויף פון דער ערד, מאַכט זיך ווי זי האָט נאָר־וואָס דערזעהען אסתרן): זעה נאָר, דו ביזט אויך דאָ, אסתר'ל? האָסט געבראַכט בענין טיי? אַזאַ שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח, ווי איך האָב מיר געטראַכט, געהענדיג אַהיים: ווער וועט זיך דערמאָנען געבען מיין פלעמע־ניק טיי? אפּנים, אַז אייגענס איז ניט פרעמדס... וואו מיינט איהר, קינדער, בין איך געווען אַ גאַנץ פריהמאָרגען? געשטאַ־נען מיט טויזענט ווייבער און געשמועסט. ווייבער האָבען אין זיך נייעס מאָס רעד. יעדע באַזונדער שטעלט מיך אָפּ: גוט מאָרגען, גוט יאָהר... גאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט... איהר האָט אַ גאַסט פון אַמעריקע... אייער שוועסטערס זוהן... וואָס טהוט ער... וואָס מאַכט ער... סאיז אמת, וואָס מע זאָגט, אַז ער האָט דאָרטען געפונען אַן אוצר?...

ב ע נ י (לאַכט): נו? וואָס ענטפערט איהר דערויף, מומע?

ב ת־ש ב ע: מאָהל דיר, איך וויים שוין וואָס צו ענט־פערען. דו מיינסט, איך בין טאַקי אָט דאָס, וואָס דער פעטער זאָגט אויף מיר? (צו אסתר'ן): נעם, טאָכטער, דאָס אַלעס און טראָג עס אָפּ אין קיך אריין. איך וועל באַלד אויך אונטערקו־מען. זאָג זעלדען, זי זאָל איינהייצען אין אויווען.

(אסתר אָב)

(בת־שבע נעמט זיך צו בעטען דאָס בעט, זיפצט).

ב ע נ י: אפשר וואָלט איהר זיך צוגעזעצט אַ ווייל'ע שמועסען אַ פּאָר ווערטער? זינט איך בין דאָ, שוין באַלד אַ וואָך, האָבען מיר נאָך כמעט גאָרנישט גערעדט מיט אייך.

ב ת־ש ב ע: וועגען וואָס, למשל, ווילסט דו מיט מיר רעדען? ווידער אַ מאָל וועגען אוצר? אוי, אָט דער אוצר, אָט דער אוצר! גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד!... (הערט נישט אויף בעטען דאָס בעט). וואָס ווייסט דו, וואָס איך טראָג פאַר צרות!... זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען מיט'ן אוצר, וויים איך ניט וואָס מיט'ן פעטער איז געוואָרען... עס מאָהלט זיך איהם אויס, אַז די גאַנצע וועלט זענען איהם שונאים, אַז אַלע זענען איהם מקנא אויפן שידוך...

ב ע נ י (לאַכט): מקנא אויפן שידוך?...

ב ת־ש ב ע: וואָס ווייסט דו? וואָס ווייסט דו?... איך בין שטאַרקער פון אייזען, זאָג איך דיר! אַז איך טהו אַ קוק, צרות מיינע גרויסע, אויף דעם חלפן, ווייס איך אַליין ניט, וואָס איך זאָל טהון: צי זאָל איך בעטען גאָט פאַר'ן אוצר, צי חלילה פאַרקערט?

ב ע נ י: מומע! איהר פאַרשפּאַרט גאָט בעטען, ביקאָז עס וועלען גיכער די טויטע אויפשטעהן פון די קברים, איידער איהר וועט געפינען אַן אוצר אויפן בית־עולם...

ב ת־ש ב ע: ששש... רעד ניט אַזעלכע ווערטער! עס קאָן נאָך אָנקומען חלילה דער פעטער!... דו ווייסט דען, ווי ער איז פאַרקאָכט אינם אוצר? דער מענטש איז זיך מפקיר — פרעג צוליב וואָס? צוליב דער שטאָדט. ער איז מחויב פאַר־זאָרגען די גאַנצע וועלט. צוליב דער שטאָדט האָט ער מפקיר גע־ווען זיין קינד, זי פאַרקויפט צום חלפן... (קוקט זיך אַרום, רעדט שטיל). ער האָט איהם נאָר פאַר'כשופ'ט, אָט דער חלפן, מיטן אוצר... ער וואָלט זי שוין ביז אַהער פאַרשלייערט, ווען ניט אָט דער האַלאַוועשקע, לאַנג לעבען זאָל ער, אויף קיין שלעכט אָרט זאָל ער ניט שטעהן.

ב ע נ י: וואָס איז דאָ האַלאַוועשקע פאַר אַ מחותן?

ב ת־ש ב ע: שוין איין מאָל אַ מחותן! זעץ דיך, וועל איך דיר עפּיס דערצעהלען אַ שענס. (זעצט זיך אַוועק). נאָר איינס וועל איך דיך בעטען — קיין פויגעל טאָר ניט וויסען!

ב ע נ י: קאָנספּירייש'ן, מומע, נאַט אייך מיין האַנט.

ב ת־ש ב ע: אפילו אסתר טאָר דערפון נישט וויסען, דו הערסט?

ב ע נ י: אָלרייט!... זייט זיכער, מומע!

ב ת־ש ב ע: אָט דער האַלאַוועשקע איז אַ משומד און רעדט אידיש, דערפאַר האָט מען איהם צוגעשיקט אַהער פאַר אַ גאַראָדאָוואָי, ער זאָל, הייסט עס, אַכטונג געבען אויף די אידען. גיט ער אַכטונג און נעמט פון טוידט און פון לעבעדיג. נאָר פון זינט עס האָט זיך אַנטפּלעקט דער אוצר, ציהט ער ממש די קליי, טאַקי נאָר ווי אַ נאַיאַמטשיק! דאָ ניט לאַנג איז ער זיך מיישב, סאיז איהם נמאס געוואָרען די שמד, קומט ער צו געהן צום פעטער, און זאָגט איהם אויס אַ סוד, אַז ער וויל ווערען צוריק אַ איד, און הייסט, אַז מע זאָל איהם אויפן חשבון פונם אוצר אַריבערפּעקלען קיין ארץ־ישראל, און דאָרט וועט ער זיך, זאָגט ער, מגייר זיין און חתונה האָבען — טרעף פאַר וועמען?

ב ע נ י: וועלל! פאַר'ן מלאך־המות?

ב ת־ש ב ע: וואָס עפּיס פאַר'ן מלאך־המות, נאַרעלע? פאַר וואָס ניט פאַר אסתר'ן?

ב ע נ י: פאַר וועלכער אסתר?

ב ת־ש ב ע: פאַר אונזער אסתר'ן. זי איז איהם געפע־לען אין שלייער. ער איז, זאָגט ער, נאָך איהר די כפּרה, די כפּרה מעג ער זיין פאַר איהר מינדסטען נאָגעל.

ב ע נ י (שיסט אויס אַ געלעכטער): נו, און דער אָנקעל וואָס זאָגט? נישט אָנגענומען פאַר'ן קאַרק און נישט געוויזען די טיר?

ב ת־ש ב ע: חס וחלילה! דו פאַרגעסט, ווער האַלאַ־וועשקע איז? דער פעטער האָט זיך געמוזט מיט איהם צעשריי־בען אויף פּאַפּיר, אַז באַלד נאָכן אוצר... דו פאַרשטעהסט?... פון איין זייט אידעל טאַרבע שלאָגט האַלז און נאַקען, מע זאָל שטעלען חופה, פון דער אַנדערער זייט האַלאַוועשקע סטראַשעט, אַז טאָמער געבען מיר אָפּ אסתר'ן פאַרן חלפן, אַזוי געהט ער גלייך אַוועק און גיט איבער דעם אוצר צו קאַזנאַ...

ב ע נ י (כאַפּט זיך ביי די זייטען, קאַטשעט זיך פאַר גע־לעכטער): מומע! איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! אַ באַ־שרייבונג צו מאַכען פון אייך! אַ טהעאַטער! אַ קאָמעדיע! חאַ־חאַ־חאַ־חאַ־חאַ...

(פון דער דרויסען־טיר קומט אַן לוי מאַזגאָוויער; בת־שבע נעמט זיך צוריק צום בעט און צו די קישענס.)

מ אַ ז ג אָ ו ו י ע ר.

מ אַ ז ג אָ ו ו י ע ר: דיין פלעמעניק האָט זיך עס אַביסעל פונאַנדערגעלאַכט — וואָס איז איהם?

ב ת־ש ב ע (בעט): סאיז איהם, קיין עין־הרע, גוט אויפן האַרצען, לאַכט ער...

מ אַ ז ג אָ ו ו י ע ר: סיידען אַזוי... אודאי, ווען נאָט העלפט אייגענע אומעניעס אין אַמעריקע, מיט פערדלאַך, מיט הייזער, מיט גערטנער, מיט כל טוב, מעג מען טאַקי לאַכען... מיר לאַכט זיך ניט... דאָ האָט נאָך קיינער אַזוי ניט געלאַכט... דאָ פאַלט מען מיט'ן פּנים צו דער ערד... דאָ געהט מען אויס פאַר אַ שטיקעל ברויט... פון איין זייט אַ פּריץ; פון דער אַנדע־רער זייט אַ האַלאַוועשקע, — ניין, עס לאַכט זיך ניט!... אַ שטי־קעל גליק כאָטש, וואָס גאָט האָט זיך אַרומגעקוקט אויף אונז.

צוגעשיקט אַ שטיקעל האָפענונג, אַט דעם אוצר... (צו בענין). אַ גוט מאָרגען דיר, בעני! דו שלאָפסט ווי אַ פּריץ, ווי אַן אמת'ער פּאַמעשטשיק...אַפּנים, ביי אייך אין אַמעריקע זענען זיך אַלע אַזוי נוהג שלאָפען ביז זייגער דרייצעהן?... ביי אונז ווייסען מיר ניט פון אַזאַ ראַסקאַש. למשל, ווען דו זאָלסט וויסען, וואָס איך האָב היינטיגען פריהמאָרגען מתקן געווען — אַ שרעק! (פּאַכט זיך מיט'ן חיטעל איבער'ן קאָפּ, פּאַרקאַטשעט די אַרבעל).

בת־שבע: ווער קאָן זיך גלייכען צו דיר? דו טראָגסט אויפ'ן קאָפּ די גאַנצע וועלט...

מאַזגאַוואַיער: אַט איז זי דאָ! (צו בת־שבען). וואָס האָסטו געוואָלט? זאָל איך לאָזען אַ שטאָדט הפקר? נישט געהן צו אייזיקען געבען איהם אַ וויסטען סוף פאַר זיין אידעם? (צו בענין). ס'איז דאָ ביי אונז אַ בעל־הבית אייזיק, ער רעכענט זיך אַ נגיד, ער האָט אַן אייגענע שטוב, — איך וואָלט זיך פון דעסטוועגען ווינטשען פאַרמאָגען וואָס ער איז אויף איהר שולדיג, — האָט ער אַראָפּגעבראַכט אַן אידעם פון דער ליטא, אַ קענער, זאָגט מען, אַ ווילדער בעל־תנ"ך! ער שרייבט אין די גאַזעטען שרייבט ער. האָב איך קוים געפּועלט ביי איהם, דאָס הייסט ביי זיין שוועהר, ער זאָל ניט אַריינשרייבען וועגען אוצר, וואָרום מע וועט געוואָהר ווערען פונ'ם אוצר, וועט מען זיך געבען אַ לאָז אַהער, ווי נאָך מצה־וואַסער, פון דער ליטא און פון כל תפוצות ישראל... (בעני וויל איהם עפּיס זאָגען, לאָזט ער איהם ניט). האָב צייט, ביזט נאָך ניט פאַרטיג. פון דאָרט האָב איך געהאַט נאָך אַ לויפעניש, צו אידלען, מכח אברהמעלע מלמד.

בעני: וואָס וויל דער?

מאַזגאַוואַיער: דאָס וואָס אַלע אידען — אַ חלק אינ'ם אוצר. דאָס הייסט, ער וויל אַנדערהאַלבען חלקים. ער האָט אַ טענה: ווען ניט ער, וואָלט אידעל'ס קדיש נישט געפונען דאָס רענדעל אויפ'ן בית־עולם. האָב איך זיי קוים אויסגעגלייכט. איך האָב פיינט מחלוקות. אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. לאָזען אַלע אידען האָבען אַ חלק, ווי אין פּרק שטעהט געשריבען: „כל ישראל יש להם חלק..." דו געדענקסט נאָך אַ אידיש וואָרט, צי ווער — וואָס?

בעני: ביי אונז אין אַמעריקע...

מאַזגאַוואַיער (שלאָגט איהם איבער, צו בת־שבען): ביי זיי אין אַמעריקע!... וואָלסט געמעגט מיינען, אַז ביי זיי אין אַמעריקע איז אַן אַנדער הימעל, מיט אַן אַנדער רבונו־של־עולם... (צו בענין). הערסט דו וואָס איך וועל דיר זאָגען? איך בין נישט קיין בעל־גאוה און קיין באַרימער אודאי ניט. דו האָסט מיך שוין באַדאַרפט אַביסעל דערקענען: איך בין דיר ערב, אַז וואָס אייך מאָהלט זיך אויס דאָרט, אַז איהר ווייסט, האָבען מיר דאָ שוין לאַנג פאַרגעסען. אַ סימן האָסטו דו — לאָז דער אויבערשטער טהון אַ נס, מיר זאָלען שוין געפינען דעם אוצר, וועסט דו זעהען, אַז האַלב אַמעריקע וועלען קומען אַהער צו אונז זוכען אוצרות...

בעני: אָנקעל! איהר האָט אַ מיסטייק.

מאַזגאַוואַיער: אַ וואָס? אַ גוט אויג?

בעני: אַ מיסטייק, אַ טעות... ביי אונז אין אַמעריקע גלויבט מען ניט אין אַזעלכע דומהייטען. ביי אונז איז דאָ אַ וואָרט: „העלפּ יור זעלף"...

מאַזגאַוואַיער: וואָס הייסט דאָס אויף אונזער מענשליכען לשון?

בעני: דאָס הייסט, יעדער פאַר זיך; איטליכער זאָל העלפען זיך אַליין.

מאַזגאַוואַיער (צעלאַכט זיך ברייט. צו בת־שבע'ן): וואָס זאָגסט דו אויף דיין פּלעמעניק? אַ נייעס ביי איהם, געבראַכט אַזש פון אַמעריקע! (צו בענין). נעם עפען אויף דעם פּרק, וועסט דו זעהען, וואָס אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: אם אין אני לי — ווען נישט איך פאַר מיר, מי לי — ווער זשע פאַר מיר?

בעני: וועלל! מסתמא האָבען זיי דאָס טראַנסלייטעט, איבערגעמאַכט פון איינגעלשען...

מאַזגאַוואַיער (אויפגעבראַכט): וואָס? אונזער פּרק האָט גענומען ביי אייער אַמעריקע? מע דאַרף האָבען אַן עזות זאָגען אַזעלכעס אויף אונזער הייליגער גמרא!...

בת־שבע (האָט מורא פאַר אַ סקאַנדאַל): ער זאָגט דען עפּיס חלילה אויף דער גמרא?

מאַזגאַוואַיער (לאָזט אויס צום ווייב): דו ביזט דאָך גאָר אַ אידינע אַ בהמה, וואָס מישט דו זיך אַריין צווישען מאַנסבילען? דיין אָרט איז דאָרטען, צווישען די טעפּ!...

בעני (שטעלט זיך איין): אָנקעל! למאַי באַליידיגט איהר אַזוי די מומע? זי איז דאָך אַ לעדי...

בת־שבע (צו בענין): קינד וואָס דו ביזט! דער פעטער מיינט דען דערמיט עפּיס שלעכטס חלילה? פון נאָך דער חתונה אָן הער איך פון איהם אַזעלכע ווערטער; עלעהיי גוט מאָרגען, סקאָצעל קומט... מיר זענען צום רב וועגען אַ גט קיינמאָל ניט געגאַנגען... פון די רעד וועט קיין אָנבייסען, האָב איך מורא, ניט ווערען. מע דאַרף געהן אַ שמעק טהון, וואָס הערט זיך עפּיס אין קיך ביי זעלדען?... (געהט אין קיך).

(בת־שבע־אָב)

מאַזגאַוואַיער: די מומע דיינע, זאָלסט מיר קיין פאַראיבעל ניט האָבען, איז אַפּילו אַ גאַנץ עהרליכע אידענע, נאָר עס פעהלט איהר אָט דאָ. (ווייזט אויפ'ן שטערען). אַלע ווייבער אַזוי. לאַנגע האָר, קורצער שכל. גאָט האָט זיי שוין אַזוי באַשאַפען, אַ פאַרפאַלענע זאַך...

בעני: איך האָב געוואָלט מיט אייך רעדען, אָנקעל, זעהר אַן ערענסטען אינטערעס...

מאַזגאַוואַיער: טאַקי באמת? איך אויך. זעץ דיך נאָר אַוועק, וועלען מיר שמועסען. (זעצען זיך אַוועק ביידע איינס אַקעגען דאָס אַנדערע).

בעני: וועלל! זאָגט איהר פריהער, איהר זענט עלטער.

מאַזגאַוואַיער: זאָג מיר נאָר, בעני, דו גלויבסט עפּעס אין חלומות?...

בעני: אין חלומות?... (איבערראַשט, וויל עפּיס זאָגען, מאַזגאַוואַיער אונטערברעכט איהם).

מאַזגאַוואַיער: איך אַליין, ווי דו קוקסט מיך אָן, האָב קיינמאָל נישט געגלויבט אין חלומות. איך האַלט נישט פון די נאַרישקייטען, באַבסקי זאַכען, מכשפים, לצים, עין־הרע'ס, גוטאויגען... ביי מיר איז נאָר דאָס, וואָס איך זעה מיטן אויג, אָדער איך טאַפּ־אָן מיט דער האַנט. למשל, סאיז דאָ שוטים, וואָס האָבען מורא, אַז מע געהט זיי איבער מיט ליידיגע עמער, אָדער אַז עס לויפט דורך אַ שוואַרצע קאַץ, אָדער עס געהט זיי איבער דעם וועג אַ גלח. איך לאַך מיך אויס פון די פּוסטע מעשות. צעהן פאָר ליידיגע עמער, הונדערט שוואַרצע קעץ, טויזענט גלחים מעגען מיר איבערגעהן דעם וועג צעהן מאָל הין און צוריק — איז בלאָטע! אָט אַזאַ מענטש בין איך!

בעני: וועלל! אַזוי דאַרף טאַקי זיין...

מאַזגאַוואַיער: אַזוי דאַרף עס זיין און אָט אַזוי איז דאָס טאַקי. וואָס זשע וועסט דו זאָגען, מיין טייער שפּיעלפויגעל, דערויף? שוין באַלד איין און צוואַנציג יאָהר זינט מיין טאַטע זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן איז טוידט, איז ער נאָך איין מאָל נישט געקומען מיר צו חלום. נאָר פון אַ קורצער צייט, פון זינט עס האָט זיך באַוויזען ביי אונז דער אוצר, נאָך מיט אַ נאַכט פריהער, האָט צו מיר מיין טאַטע עליו השלום אָנגעהויבען קומען אַלע נאַכט... האָב צייט, איך ווייס וואָס דו ווילסט מיר זאָגען. גלויב מיר, איך פאַרשטעה אַזוי פיעל ווי דו, און אפשר נאָך אַביסעל מעהר. עס שטעהט ביי אונז אין דער גמרא בפירוש: אין חלום בלא דברים בטלים... דאָס איז אָבער ניט קיין חלום, פאַרשטעהסט דו מיך. איך זעה איהם, דעם טאַטען מיינעם, אָט אַזוי ווי איך זעה דיך, און איך הער זיין קול, איך דערקען זיין שטימע...

בעני: וואָס זשע וויל ער פון אייך?

מאַזגאַוואַיער: גאָרנישט, וואָס זאָל ער וועלען? וואָס קאָן אַ טויטער וועלען? גלאַט אַזוי, ער שמועסט זיך דורך מיט מיר, ער רעדט מיט מיר, אַזוי ווי איך מיט דיר. פון אַלסדינג רעדט ער מיט מיר, אַפּילו פון דיר.

בעני: פון מיר?

מאַזגאַוואַיער: פאַר וואָס ניט? ער פרעגט מיך: וואָס טהוט דאָ דיין ווייבס פּלעמעניק?

בעני: וואָס זשע זאָגט איהר איהם?

מאַזגאַוואַיער: זאָג איך איהם: ער איז געקומען אַהער פון אַמעריקע אויף קבר־אָבות.

בעני: וואָס זשע זאָגט ער?

מאַזגאַוואַיער: זאָגט ער: זעהר פיין פון איהם. ער האָט טאַקי געהאַט, זאָגט ער, עהרליכע טאַטע־מאַמע.

בעני (קוים וואָס ער האַלט זיך איין): אַזוי טאַקי, מיט די ווערטער?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : וואָס זשע? איך וועל דיר אויס־טראַכטען? די מאָזגאָוואָיערס זענען נישט קיין ליגנערס; זיי זענען קיין מאָל ניט געווען אין אַמעריקע... יענע נאַכט קומט ער צו מיר מיט אַ נייס...

ב ע נ י : ווער?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : וואָס הייסט ווער? פון וועמען רעדען מיר?

ב ע נ י : פון אייער טאַטען פון יענער וועלט.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : היינט וואָס זשע פרעגסט דו ווער?... קומט ער צו מיר און מאַכט צו מיר אַזוי: „וואָס טהוען די אידען אַלע נאַכט אויפֿן בית־עולם?“... זאָג איך: „מיר זוכען דעם אוצר“... מאַכט ער צו מיר: „וואָס זשע גראָבען זיי עפּיס נעבען אַלטען רב'ס קבר?“... זאָג איך: „ווייל דאָרט האָט מען געפונען דאָס רענדעל“. מאַכט ער צו מיר ווידער: „נאַראָנים! — מיט דעם לשון וואָס איך דערצעהל דיר — נאַראָנים! פאַר וואָס זוכען זיי בעסער ניט נעהנטער צו מיר?“...

ב ע נ י : און ווייטער?

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : חכם פון אַמעריקע! וואָס האָסט דו געוואָלט זאָל זיין ווייטער? דער טאַטע פון יענער וועלט זאָל מיך נעמען און צופיהרען גלייך צום אָרט, וואו דער אוצר ליגט? איך בין דאָך ניט די מומע דיינע, וואָס איך זאָל גלויבען אין כשוף... אָ! מע זאָל דערמאַנען משיח'ן!

(עס קומט אַן בת־שבע אַן איבערגעשראָקענע).

ב ת ־ ש ב ע.

ב ת ־ ש ב ע : עפּיס אַ אידענע איז געקומען, איך האָב מורא אויב ניט אַ משוגענע. זי שיט מיט רעד, אַ וואָרט צו אַ וואָרט קלעפּט זיך ניט.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : וואָס זשע וויל זי פון מיין לעבען?

ב ת ־ ש ב ע : לאָז מיך אַזוי וויסען בייז... עפּיס פּלעשטשעט זי: רענדעל... אוצר... נאַפּאָליאָן... פון אַ קליין שטעדטעל איז זי געקומען אַהער צופוס... געווען אין די קלייטען, האָט מען זי אָפּגעשיקט אַהער צו דיר...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : אודאי לאַקירדע? דאָס אַ שמד־קאָפּ!... שיק זי אַריין, לאָמיר האָרכען, וואָס וויל זי?...

(בת־שבע אָב).

מ אָ ז ג אָ ו ו י ע ר (צו בענין): אָט אַזוי, ווי דו זעהסט, איז טאָג ווי נאַכט. זינט עס האָט זיך אַנטפּלעקט דער אוצר, קאָכט עס ווי אַ קעסעל... שטיגוטערעס, בעלנים אָהן אַ שיעור!... דער כח פון גאָלד! (זיפצט). און איך, איין מענטש, דאַרף עס אַלסדינג אויסשטעהן, אויסהערען יעדענס משוגעת!... דו מיינסט, אַז אַן אוצר איז אַ גרינגע פּרנסה? אָט אַזוי גיך מיינסט דו ווערען דאָס אירען געהאָלפען? איך זינדיג נישט, חס ושלום, פאַר'ן רבונו־של־עולם. אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס נאָר אַ גאָט מיר האָבען! ער איז זעהר אַ גוטער גאָט, נאָר ער האָט ליעב מעדליוועז, ציהען: „אַן אוצר, זאָגט ער, געב איך אייך טאַקי, אידעלאַך, נאָר איהר וועט זיך פריהער, זאָגט ער, ביי מיר אביסעל אָנמוטשען, די אויגען וועלען אייך אַרויס־קריכען!...“

(עס קומען־אַן פון דער אינווייניגסטער טיר בת־שבע און עלקע).

ב ת ־ ש ב ע, ע ל ק ע.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו עלקען): וואָס דאַרפט איהר? ווער זענט איהר? פון וואַנען קומט איהר? ווער האָט אייך אַהער געשיקט?

ע ל ק ע (צו בת־שבען): זעהט נאָר, אַלסדינג אויף אַ מאָל! (צו מאָזגאָוואָיער). וואָס איך דאַרף — וועט איהר מיר ניט געבען. ווער איך בין און פון וואַנען — וועט איהר באַלד וויסען, און געשיקט האָבען מיך אַהער די צרות מיינע. איך בין אליין אַ אידענע אַן אַלמנה פון אַ קליין שטעדטעל ניט ווייט פון דאַנען, גרויס ווי אַ גענייז און שען ווי מיינע צרות, הייסען הייס איך עלקע און האַנדלען האַנדעל איך מיט קאָפּוועהטיג און מיט פּרעה'ס מכות אויף די שונאים'ס קעפּ, קוים־קוים וואָס מע קומט אויס מיט'ן שטיקעל ברויט, אי דאָס ניט אַלע טאָג, וואָרום פינעף פּיקערס דאַרפען קייען, און קין איז ניט הבל...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו בת־שבען): די אידענע רעדט אָהן אַן אָפּשטעל, ווי פון אַ תחינה. (צו עלקען). זייט זשע מוחל, אידענע, זאָגט בקיצור וואָס ווילט איהר, וואָרום איך בין אַ פאַרנומענער מענטש, איך האָב קיין צייט ניט!

ע ל ק ע : בראָש האָבען זיי דאָ אַלע קיין צייט ניט, פאַרנומענע מענטשען, שמעיה־בעל־פּרנסה'ס, און איך בין, הייסט דאָס, די הולך־בטל'ניצע, וואָס געה אַרום שלינג און שלאַנג, פּוסטע ביידעקעס...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז בקיצור, אין צוויי־דריי ווערטער, ריינע דבורים.

ע ל ק ע : צוויי־דריי ווערטער, ווילט איהר, ריינע דבורים? גיט מיר אָפּ מיינס, וואָס איך האָב פאַרלאָרען. איך האָב פאַרלאָרען, איהר האָט געפונען, איינעמס שלים־מזל, דעם אַנדערענס מזל.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו בענין): די אידענע רעדט מיט משלים.

ע ל ק ע : ניט מיט משלים, מיט בלוט רעד איך, וואָרום דאָס איז מיין גאַנץ פאַרמעגען, דאָס איינציגע שטיקעל ירושה, וואָס סאיז מיר געבליבען פון מיין מאַן, ער איז געווען אַ גאָלד־שמיד איז ער געווען, און פלעגט אויפקויפען גאָלד פלעגט ער אויפקויפען, שמעלצען רענדלאַך, האָב איך עס געהיט ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונם אויג, נאָר אַז סאיז באַשערט אַן אומגליק, דאַרף איך געהן היינטיגען שבעה עשר בתמוז אויף קבר־אָבות, איך קום אַהער אַלע זומער, איך האָב דאָ גענוג, אויפ'ן אַלטען בית־עולם און אויפ'ן נייעם בית־עולם, בין איך געגאַנגען פריהער אויפֿן אַלטען בית־עולם, דאָרט ליגען טאַטע־מאַמע, טאַטע־מאַמע זענען בילכער, און נאָכדעם שוין אויפן נייעם בית־עולם, צום מאַן, אַ מאַן קאָן וואַרטען, איך האָב, נישקשה, אויף איהם מעהר געוואַרט...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : אידינע, אָדער זאָגט וואָס איהר דאַרפט, אָדער געהט אייך געזונדערהייט!

ע ל ק ע : שאַט, שרייט ניט, איהר וועט אויפוועקען גאָט...

ב ת ־ ש ב ע (זעהט ווי מאָזגאָוואָיער ווערט אָנגעצונדען, באַרוהיגט איהם): וואָס דאַרפסט דו זיך אָפּעסען דאָס האַרץ?... (צו עלקען) זאָגט מיר, אידענע, וואָס ווילט איהר?

ע ל ק ע : מיין רענדעל וויל איך, מיין מאַנס רענדעל גיט מיר אָפּ, סאיז מיין גאַנץ פאַרמעגען, ווי אַ שמירה האָב איך עס געהאַלטען, ווי אַן אבן־טוב, דער עלטערער טאָכטער צו דער חתונה דרשה־געשאַנק, אַ גאָלדען רענדעל, אַ נאַפּאָליאָן האָב איך געטראַכט, געה ווייס, אַז איך וועל זיין אויפ'ן בית־עולם ביי טאַטע־מאַמע אויף קבר־אָבות און וועל עס פאַרלירען...

ב ע נ י (צו מאָזגאָוואָיער): איהר הערט? אַ רענדעל... אויפ'ן אַלטען בית־עולם... אַ נאַפּאָליאָן...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : נו־יאָ, עס קלעפּט זיך דען אַ וואָרט צו אַ וואָרט?

ע ל ק ע : עס קלעפּט זיך, עס קלעפּט זיך זעהר גוט, מע זאָל מיך נאָר לאָזען אויסרעדען. (צו בענין). זאָלט איהר מיר זיין געזונט, הערט מיך אויס, איך בין אַ אידענע אַן אַלמנה מיט פינף קינדער יתומים...

ב ע נ י : אָללרייט! זעצט זיך נאָר אוועק אָט דאָ אַ און דערצעהלט אונז רוהיג און אין קורצען, וואָס איז אייער באַגעהר. (רוקט איהר צו אַ שטול). זיצט.

ע ל ק ע : אַ דאַנק, איך קאָן באַשטעהן. (זעצט זיך אַוועק אויף אַן עק שטול). לאַנג לעבען זאָלט איהר, וואָס איהר לאָזט זיך רעדען, גענוג איך בין אַזוי אומגליקליך, וויל מיך קיינער ניט אויסהערען ביז'ן סוף, אַז דאָס איז מיין גאַנץ פאַרמעגען, וואָס מיין מאַן האָט מיר געלאָזט, ער איז געווען אַ גאָלדשמיד און אַ טשעכאָטניק, פלעגט שמעלצען רענדלאַך...

ב ע נ י : וועלל! דאָס האָבען מיר שוין געהערט. איהר געהט איבער צו דער זאַך, גלייך צו דער זאַך...

ע ל ק ע : גלייך צו דער זאַך. האָב איך מיך אַראָפּגעכאַפּט אַהער אויף קבר־אָבות, דאָס איינציגע שטיקעל פאַרגעניגען משטיינס געזאָגט, זיך אויסוויינען אויף די היילינע קברים, פריהער אויפן אַלטען בית־עלמין, טאַטע־מאַמע זענען בילכער, זיך גוט אויסגעוויינט, לאָזען זיי וויסען אויף וואָס זייער טאָכטער איז איבערגעקומען, און געבעטען דעם חזן, ער זאָל מאַכען אַ „מלא“, און באַצאָהלען דעם חזן דאַרף מען, ער האָט אויך אַ ווייב און קינדער, געה איך און נעם אַרויס דאָס קניפּעל. וואו האַלט אַ אידענע אַ קניפּעל? אין זאָק. (בייגט זיך אָן, באַווייזט איהר זאָק). אין קניפּעל איז געלעגען פון כל טוב: אביסעל קליינגעלט, אַ פּאָר פּאַפּירענע אַלטע סיגנאַציעס און אַ רענדעל אַ גאָלדענס, אַ נאַפּאָליאָן, מיין מאַנס רענדעל. דאָס איינציגע שטיקעל ירושה...

ב ע נ י : אַנקעל! איהר הערט?...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (קוקט אויף עלקען): איך הער שוין אקוראַט!

ב ע נ י : (צו עלקען): אַללרייט! וואָס זשע איז געוועזן?

ע ל ק ע : וואָס איז געוועזן? אַז אַך און וועה איז צו מיין קאָפּ, איך האָב עס, אַפּנים, אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, טאַקי דאָרטען אויפן אַלטען בית־עולם, וואָרום אַז איך האָב זיך געהאַפּט אויפן נייעם בית־עולם, דאָרט ליגט מיין מאַן, איז שוין נים געוועזן קיין סימן פון קיין רענדעל.

ב ע נ י : אַנקעל! איהר הערט חאָטש מיט קאָפּ?

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר : אויב איך הער מיט קאָפּ? איך הער שוין. צי הערסט דו?

ב ע נ י (צו עלקען): נו ווייטער, ווייטער.

ע ל ק ע : וואָס ווייטער איז ערגער. בין איך געקומען אַהיים וויסט און פינסטער, אויסגעלאָזט מיין ביטער האַרץ צו די ממזרים נעבאָך, זיי בעטען עסען, עסען, זאָג איך, זאָלען אייך ווערים, מיינע שונאים! דערווייל הער איך, אַז דאָ ביי אייך אין שטאָדט קאָכט זיך — אַן אוצר האָט זיך, זאָגט מען, באַוויזען. וואו? אויפ'ן אַלטען בית־עולם. עפּיס אַ יונגעל, זאָגט מען, אַ חושים האָט געפונען אַ רענדעל, אַ נאַפּאָליאָן... דערהערט אַ רענדעל אַ נאַפּאָליאָן — וועה איז מיר! סאיז דאָך מיין רענדעל, דאָס הייסט מיין מאַנס רענדעל! מע דאַרף לויפען, מע דאַרף פליהען! אויף וואָס זאָל איך פליהען? רייטענדיג אויף אַ בעזעם? בין איך געקומען אָט דאָס צופוס...

ב ע נ י (אויסער זיך פון דער מעשה): אַנקעל! זאָל מיין נאָמען ניט הייסען בעני, אויב...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (אונטערברעכט איהם): ששאַ! אָט וועלען מיר באַלד עפּיס הערען. (לייגט צונויף די הענט אויפ'ן האַרצען, ווענדט זיך צו עלקען). זאָגט נאָר, אידענע, וואָס איך וועל אייך פרעגען, נאָר איהר זאָלט מיר קוקען גלייך אין די אויגען אַריין.

ע ל ק ע (קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין): איך האָב ביי אייך עפּיס גע'גנבה'ט, וואָס איהר הייסט מיר קוקען אין די אויגען אַריין?

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר : די קונצען ווייסען מיר! איך בין אויך אַ מבין אויף אַ טשאַד. איהר פאַררעדט מיר נאָר ניט די צייהן און זאָגט מיר ריינע דבורים: פונ'ם אַלטען בית־עולם, זאָגט איהר, זענט איהר אַוועקגעגאַנגען אויפן נייעם בית־עולם צו אייער מאַן. אַזוי, דאַכט זיך, האָט איהר געזאָגט? נו, האָט איהר אויף אייער מאַנס קבר גאָר נישט געוויינט? ניין? אפילו קיין טרעהר ניט געלאָזט?

ע ל ק ע : וואָס הייסט איך האָב ניט געוויינט? וואָס בין איך? אַ שטיין? אַ ביין? צי ער איז חלילה ניט קיין טאַטע צו מיינע קינדער?...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (נעמט זיך ביים באָרד, פאַרמאַכט די אויגען): שטעהט זשע נאָר. נו? און אַ „מלא“ האָט איהר אייער מאַן נישט געמאַכט? ניין? אַ מאַן דאַרף מען נישט מאַכען קיין „מלא“?

ע ל ק ע (צו בת־שבען און צו בענין): זעהט נאָר, ווי דער איד האָט מיך גענומען צום סמיק, טאַקי נאָר עפּיס ווי אַ סודעבנע פּריסטאַוו להבדיל!...

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (צו בת־שבען און צו בענין): נו? היינט פאַרשטעהט איהר שוין וואָס דאָס איז פאַר אַ פויגעל? פריהער האָב איך אויך געמיינט, אַז סאיז אַ משוגענע. איצט זעה איך שוין וואָס דאָס איז! דאָס איז אַן אַנשטעל, אַ מאַנעוורע, אַן אַפּערע פון עמיצענס אַ קעפּעלע אויף צו טשעפּען זיך צום אוצר!... (צו עלקען). זאָגט נאָר, זענט איהר ניט געוועזן פריהער ביי לאַקירדען? דאָס האָט אייך לאַקירדע אַהער געשיקט? איאַ?

ע ל ק ע : זאָל איך אַזוי וויסען פון מיין דלות, רבונו של עולם, און איהר זאָלט אַזוי וויסען פון אייער נאַר, ווי איך ווייס פון אַ לאַקירדע צו זאָגען!

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ'י ע ר (אַרויס פון די כלים): אַזוי? נעבאָך! איהר קענט גאָר נישט לאַקירדען? אָט וועל איך אייך טאַקי באַלד גלויבען אויף נאמנות! קומט, קומט מיט מיר צו לאַקירדען! (שלעפּט עלקען צו דער טיר. בת־שבע וויל איהם אָפּהאַלטען).

ב ת־ש ב ע : לוי! גאָט איז מיט דיר! וואָס האָסט דו זיך אָנגעחאַפּט אין לאַקירדען?

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר (שטופּט־אָפּ בת־שבען מיט איין האַנט, מיט דער אַנדערער שלעפּט ער עלקען צו דער טיר). איך ווייס שוין פון וועמען דאָס וואַקסט! ממזרים! זשוליקעס! אַפערים־טען! שונאים! עס וועט אַ רוח זיי אין טאַטענס טאַטען אַריין!...

ע ל ק ע : אַלע בייזע וויסטע חלומות! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג!

(לוי מאַזגאָוואָיער, עלקע אָב).

ב ע נ י (חאַפּט זיך ביי די זייטען, פּלאַצט שיער פאַר געלעכטער): חאַ־חאַ־חאַ־חאַ־חאַ־חאַ!...

ב ת־ש ב ע (ברעכט די הענט): דו לאַכסט?

ב ע נ י (לאַכט נאָך שטאַרקער): וואָס רעדט איהר, מומע? חאַחאַחאַ! טוידטע אין די קברים דאַרפען זיך קאַטשען פאַר געלעכטער!... חאַחאַחאַ... גאַנצע בית־עולמ'ס דאַרפען אויפשטעהן און אויסגעהן לאַכענדיג, חאַחאַחאַ!...

ב ת־ש ב ע : וויינען דאַרף מען, בעני, וויינען, ניט לאַכען! וויינען אויף דעם אומגליק, וואָס אונז האָט געשעהן מיט אָט דעם אוצר, פאַרפּינסטערט בין איך געוואָרען!... בעסער וואָלט זיך אידעל'ס קדיש אויסגעבראָכען אַ פוס, איידער ער האָט געפונען דאָס רענדעל, וואָלט איך צו מיין אומגליק נישט געקומען! זעהסט דען ניט, אַז דאָס האָט זיך גענומען אַן אומגליק, אַ גאָטס שטראָף אויף מיין מאַן? (וויינט).

ב ע נ י : וועלל! איהר זענט גערעכט. דער אוצר — דאָס איז אַן אומגליק, אַ קריינק, אַן איינבילדונג פאַר אַ גאַנצער שטאָדט מיט מענטשען. מע דאַרף זיי היילען, קורירען, אויסקורירען. און לאָז מיין נאָמען ניט הייסען בעני, אויב איך וועל זיי ניט אויסקורירען! (טראַכט). איך האָב צו זיי אַ מיטעל!... איך האָב אַ פּלאַן, אַ וואונדערפאָלען פּלאַן!... (פּויזע). עס וועט זיין אַללרייט!... אַלל־רייט!!...

(פון דער דרויסענטיר באַווייזט זיך האַלאָוועשקעס קאָפּ. בת־שבע ווערט פאַרשוואונדען).

(בת־שבע אָב).

(האַלאָוועשקע שטעהט אַ רגע ביי דער טיר, נעמט זיך אויפ'ן סאָלדאַטישען שטייגער אונטער'ן קאַזיראָק, פאַרנייגט זיך צו בעני'ן. בעני געהט איהם אַקעגען).

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע.

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע : זדראַוויא זשעלאַיעם! נישטאָ דער דיאַדינקע? איך וואָלט איהם געוואָלט זעהען. דיעלאָ ליטשנאַיע...

ב ע נ י (גיט איהם די האַנט): העללאָ! דאָס זענט איהר דער היגער פּאָליסמען האַלאָוועשקע? עס פריידט מיך זעהר די באַקאַנטשאַפט. דער אַנקעל האָט מיט מיר גערעדט פון אייך זעהר פיעל, שטאַרק געלויבט!

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע : וואָט קאַק?

ב ע נ י : יעס! ער האָט מיר געזאָגט אויף אייך, אַז איהר זענט אַללרייט. (בעט איהם זיצען). איהר סמוקט? (גיט איהם אַ ציגאַר, טראָגט איהם אונטער פייער).

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע : פּאָקאָרנאָ בלאַגאָדאַרו. (פאַררויכערט די ציגאַר, ציהט מיט דער נאָז). אַ גוטער ציגאַר! די בלאַגאָוואָניע פון איהר איז זאַמעטשאַטעלנאָ! וואָס קאָסט אין אַמעריקע אַזאַ ציגאַר?

ב ע נ י (ווייזט איהם מיט'ן פינגער): איינס.

האַ ל אָ ו ו ע ש ק ע : וויפיעל הייסט עס?

ב ע נ י : אַ דאָלאַר.

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע : וויפיל מאַכט עס נאַ נאַשי ראַסייסקיא דעניעזשקי? מעהר ווי צוויי קאָפּיקעס זילבער?

ב ע נ י : איהר קערט מיינען צוויי רובעל?

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע : האַ? צוויי קאַרבען?. דיעלאָ ניעסליכאַנאַיע!

ב ע נ י : וועלל! דאָס הייסט ביי אייך טייער? ביי אונז אין אַמעריקע סמוקט מען ציגאַרען צו פיף דאָלאַר און צו צעהן דאָלאַר...

ה אַ ל אָ ו ו ע ש ק ע (קען ניט איינזיצען): סעריאָזנאָ?

ב ע נ י : אָ יעס! פאַראַן אַזעלכע, וואָס סמוקען צו פופציג דאָלאַר אויך!

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (אויסער זיך): המ... דיעלאָ ראַסטאָ־טשיטעלנאָיע!... (פּויזע). זאָגט נאָר, איהר זענט דאָך א פּריעזשאַיושטשי, אַן אורח, הייסט עס...

ב ע נ י: אָללרייט. וואָס זשע ווילט איהר?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: איהר האָט זיך נאָך ניט זאַיאַוועט? איהר דאַרפט זיך זאַיאַווען... נעפּרעמיענאָ זאַיאַווען...

ב ע נ י: וואָס דאַרף איך?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: זאַיאַווען, מעלדען זיך אין פּאָליציי... האָט איהר א פּאַספּאָרט?... טשאָרנע נאַ ביעלאָ?...

ב ע נ י (צעלייגט זיך ברייט אין שטוהל, די גראָבע פינגער פון ביידע הענט אונטער'ן זשילעט, די פיס אויפ'ן טיש): וואָס געהט אייך אָן, צי איך האָב א פּאַס, צי ניין?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: וואָט טיבע נאַ! (ווייזט איהם אויף זיין אוניפאָרם). איך בין דאָך פּאָליציע!...

ב ע נ י: אי דאָן קער... איך קעהר ניט פאַר דעם. איהר זייט אייך פּאָליציע, איי עם אַן אַמעריקען סיטיזען... איהר פאַרשטעהט ניט וואָס דאָס באַדייט? דאָס באַדייט, אַז איך בין אַן אַמעריקאַנער בירגער...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: דיעלאָ פּאָ דיעלאָם א סוד פּאָ פאָרמע. זענט איהר געקומען אַהער צו אונז, — דאַרפט איהר זיך פּאָדטשיניאַיען אַלע אונזערע ראַסייסקי זאַקאָנעם נאַ אָסנאָוואַניע פּרעדפּיסאַניאַ צירקוליאַרא יעוואָ פּרעוואָסכאָדיטעל־סטוואַ גאָספּאָדינאַ גובערנאַטאָרא...

ב ע נ י (ציהט אויס א לאַנגען פייף): פּי־יו־איט!...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (באַליידיגט): איהר סווישטשעט? איהר ווייסט כאָטש, אַז פאַר דעם פייף קאָן איך אייך אַרויס־שיקען פון דאַנען אואַוו דוואַדצאַט טשעטירע טשאַסאַ?

ב ע נ י: אָללרייט! גיב איך א דעפּעש צו מיין קאָנסול פון די יונייטעד סטייטס אָף אַמעריקאַ. דאָס ווייסט איהר?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: אויף אייער קאָנסול נאַפּליעוואַט! דאָ איז האָלאָוועשקע קאָנסול און גובערנאַטאָר און גאָראָדאָוואָי און אַלסדינג, טשאָרט מעניאַ וואָזמי!...

ב ע נ י (ציהט אויס נאָך א לענגערען פייף): פּי־יו־איט!!...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (שפּרינגט אויף): טשטאָ זאַ סווינ־סטוואָ? וואָס בין איך עפּעס א מאַלטשיקעל, וואָס איהר סוויש־טשעט? (כאַפּט זיך ביי דער סאַבליע). איך בין א מענטש מיט א טשין! איך דין צו קאַזנאַ! דיעלאָ קאַזיאָנאָיע!...

ב ע נ י: וועלל! איהר קאָכט זיך אומזיסט. איהר זאָלט וויסען דאָס, וואָס איך ווייס אויף אייך, וואָלט איהר מיט מיר אַנדערש גערעדט...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: איהר אויף מיר? דיעלאָ זאַגאָ־דאָטשנאָיע!

ב ע נ י (שטעהט אויף, לייגט ארויף די האַנט אויף האָלאָ־וועשקע'ן): מיסטער האָלאָוועשקע! איהר זענט אָללרייט!

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: ווטשאָם דיעלאָ? איך פאַרשטעה אייך ניט.

ב ע נ י: מיין קוזינע, די טאָכטער פון מיין אָנקעל, אסתר, איז אייערע. איך האָב אייך פיעל־פיעל מיטגעהאָלפען.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (איבעראַשט): איהר — מיר? דיעלאָ פּאָדאָזריטעלנאָיע!

ב ע נ י: סידאָן! זעצט זיך נאָר אַוועק, וועל איך אייך עפּעס דערצעהלען. (זעצען זיך ביידע אַוועק. האָלאָוועשקע קוקט אויף איהם מיט פאַרדאַכט). איך ווייס אַלסדינג, מעהר ווי איהר קאָנט זיך דענקען. מיין קוזינע גלייכט ניט איהר חתן, דעם חלפן. עס געהט צווישען אונז אָן א פייט: דער אָנקעל און די טאַנטע ווילען, זי זאָל הייראַטען דעם חלפן, און מיין קוזינע און איך ווילען ניט. מיין קוזינע איז געוואָהר געוואָרען, אַז איהר גלייכט זי און אַז איהר ווילט צוליב איהר ווערען צוריק א איד, זאָגט זי, אַז זי וויל ניט דעם חלפן, זי וויל אייך.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (מאַכט צורעכט דעם קאָלנער, די אויגען לויכטען): המ... פון וואָסער איסטאָטשניק ווייסט איהר דאָס?

ב ע נ י: פון איהר אַליין. איהר דאַרפט וויסען, סער, אַז מיר זענען מיט איהר זעהר באַפריינדעט. מיין קוזינע איז ביי מיר זעהר טייער. איך בין אינגאַנצען אויף איהר זייט. ווען איך זאָל זיין א סינגעלמאַן און ניט האָבען קיין פרוי, וואָלט איך זי אַליין געהייראַטעט.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (שטאַרק דערפריהט): איהר זענט א זשענאַטער? איהר האָט אַ ווייב?

ב ע נ י: מיט צוויי טשילדרען, אין אַמעריקע.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: ניעאַוזשעלי? און איך האָב אייך געהאַלטען פאַר א כאָלאָסטאָי... דיעלאָ סימפּאַטיטשנאָיע!... (רוקט זיך צו צו בעני'ן). איהר זעהט אויס אַזוי יונג, פּראָסטאָ טשודאָ! זאָגט זשע מיר, דושעטשקאָ, וואָס האָט זי אייך געזאָגט וועגען מיר?... מיט מיר קאָנט איהר זיין אָטקראָווענאָ.

ב ע נ י (ציהט איהם אויס די האַנט): גיוו מי יור הענד!

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (גיט איהם די האַנט): ווטשאָם דיעלאָ?

ב ע נ י: אייער עהרען־וואָרט, אַז איהר געהט מיט מיר האַנט ביי האַנט, איז אין דריי טעג אַרום אסתר אייערע.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: מאַמאָטשקאָ! גאָלובטשיק! (גיט איהם ביידע הענט). איך וועל אייך קיינמאָל ניט פאַרגעסען! דאָ גראָבאָוואָי דאָסקי!...

ב ע נ י: אָללרייט! דער עיקר, איהר זאָלט מיך פאָלגען און טהון אַלעס, וואָס איך וועל אייך זאָגען.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: נאַפּרימיער?

ב ע נ י (שטעהט אויף, האַלט די הענט אַרונטער, רעדט ווי צו זיך אַליין): איך האָב א פּלאַן, א גוטען פּלאַן... מען דאַרף איהם גוט באַקלעהרען... מע דאַרף מאַכען אַזוי, אַז דער חלפן זאָל זיך אַליין אָפּוואַרפען פון דעם שידוך... ניין, מע דאַרף זעהן, אַז דער אָנקעל זאָל פריהער אָפּשיקען די תנאים צום חלפן, און דער חלפן זאָל אָפּשיקען די תנאים צום אָנקעל — **זיי זאָלען** זיך איינס דאָס אַנדערע אָפּ'גט'ען...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: בראַוואָ!

ב ע נ י: האָט צייט, נאָך נישט אין גאַנצען... דעם חלפן דאַרף מען חתונה מאַכען... (טהוט זיך אַ פּאַטש אין שטערן). אָלל־רייט! איך האָב פאַר איהם א כלה—וואַונדערפאָל! (דערלאַנגט האָלאָוועשקע'ן א געשמאַקען זעץ אין פּלייצע). אוי, האָב איך פאַר איהם א כלה!!!... (לויפט ארום און לאַכט, כאַפּט א קוק אין פענסטער). אָן געהט אַהער דער אָנקעל. (געהט צו צו האָלאָוועשקע'ן) איהר געהט ארויס צום אָנקעל, רעדט מיט איהם אָפּ וואָס איהר דאַרפט, איך וועל מיך דערווייל דאָ איבערטאָן און וועל ארויס־קומען צו אייך אין דרויסען, וועלען מיר מאַכען ביידע א שפּאַציר, און דאָרט וועלען מיר שוין אויסאַרבייטען אונזער פּלאַן פון אַלע זייטען... יו אָנדערסטענד? (גיט איהם די האַנט).

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (טרייסעלט איהם די האַנט): איך האָב פון דער ערשטער מינוט ארויסגעזעהן, אַז איהר זענט א מאָ־לאָדטשינאַ!... איך וועל אָפּרעדען מיט אייער דיאַדינקע א פּאָר ווערטער און וועל אייך אָפּוואַרטען אויפ'ן אונגאָל פון דער צווייטער גאַס... דאָ פּריאַטנאַוואַ סווידאַניא!

(האָלאָוועשקע אָב).

ב ע נ י (וואַרפט אַראָפּ פון זיך דאָס מאָרגענרעקעל, טהוט זיך איבער געשווינד, פייפט־אויס בעת־מעשה אַן אַמעריקאַנער לידעל: „יענקי דודעל"... טהוט אָן א קאַפּעלושעל אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, נעהמט דאָס שטעקעלע, קלאַפּט אָן אין דער אינווייניגסטער טהיר, הויך): מומע! אסתר!! (עס קומען צו לויפען **פריהער בת־שבע, נאָכ־** דעם אסתר).

בת־שבע, אסתר.

ב ת ־ ש ב ע: מיך רופסט דו?

א ס ת ר: האָסט מיך גערופען?

ב ע נ י: יעס! איך האָב אייך גערופען... איך וויל אייך זאָגען, אַז איך בין אָללרייט! אַז איהר זענט אָללרייט! מיר זענען אַלע אָללרייט!

ב ת ־ ש ב ע (צו דער טאָכטער): וואָס זאָגט ער?

א ס ת ר (צו דער מוטער): וואָס מיינט ער?

ב ע נ י: וועלל! איהר זאָלט מיך ניט פרעגען! איהר זאָלט קוקען און שווייגען... טאָמער ווער איך פאַרשוואונדען פאַרנאַכט אויף עטליכע שעה — זאָלט איהר ניט פרעגען וואו איך בין... דער אָנקעל דאַרף ניט וויסען, אַז איך בין ניטאָ... יו ענדערסטענד? נאָך א טאָג, נאָך צוויי — און דער אוצר איז מיינער! מיינער!... (כאַפּט ארום פריהער אסתר'ן, דער־נאָך בת־שבע'ן, קושט זיי).

ב ת ־ ש ב ע (א פּלעסק מיט די הענט, צו דער טאָכטער אויף א קול): אידען! ער איז גערירהערט! אַזאַ שטיק גאָלד זאָל מיר קומען משיח, ווי ער איז גערירהערט! ער איז פונ'ם זינען!... די גאַנצע וועלט איז אראָפּ פון זינען!...

(בעני לאַכט פריילִיך, לויפט צו דער טיר, **שיקט פון דערווייטען** אסתר'ן א קוש).

פאָרהאַנג.

ענדע דריטען אקט.

שלום עליכם

(צום ערשטען מאָל פאַרעפענטליכט, לויט שלום־עליכם'ס נאָכגעבליבענעם כתב־יד).

די גאָלדגרעבער

א קאָמעדיע אין פיר אַקטען, פינף בילדער.

Copyright by Olga Rabinowitz (Sholom Aleichem)

(אויפפיהרען, אדער איבערזעצען אויף אנדערע שפּראַכען, אהן ערלויבניש פון פרוי אָלגא ראַבינאָוויטש (שלום־עליכם), איז פאַרבאָטען).

פערטער אַקט.

ערשטעס בילד.

(דאָס אַלטע בית־עלמין.— גאַנץ אַלטע מצבות.— איניגע שטעהען אָנגעבויגען, איניגע זיינען איבגאַנצען איינגעפאַלען. — אַ פּאָר אַלטע שטיבלאַך מיט ווייסען געקאַלכט.— דאָס פעלד איז מיט גרינס באַוואַקסען.— געשיצט פון איין זייט מיט אַ באַרג, פון דער אַנדערער זייט — ניט קיין הויכער פּאַרקאַן.— עס איז פאַרנאַכטליך.— אויסגעלאָשען דער לעצטער שטראַל פון דער פאַרגעהענדער זון.— פון די ווייטע בוימער הערט זיך אַ געזאַנג פון'ם בית־עולם סאָלאָוויי.— עס הערשט אַ פייערליכע שטילקייט, אַ שטילע מרה־שחורה.— אויפ'ן פּאַרקאַן באַווייזט זיך האָלאָוועשקע'ס קאָפּ, דערנאָך האָלאָוועשקע אינגאַנצען. עמיצער שטופּט איהם אונטער).

האָלאָוועשקע

(אָנגעטאָן אין אַ רעגענמאַנטעל מיט אַ קאָלפּעק אויפ'ן פּאָליציייסקי היטעל).

האָלאָוועשקע (שטיל): אָסטאָראָזשנע! פּאָוואָלינקע! איך קאָן מיך נאָך פאַרטשעפּען און חלילה אויסברעכען אַ פוס... דיעלאָ ריסקאָוואַנאָיע!... (איידער האָלאָוועשקע שפּרינגט אַראָפּ, וואַקסט אויס נאָך איהם בעני בען, אויך אין אַ רעגענמאַנטעל).

בעני בען.

בעני (שפּרינגט אַריבער פון דער זייט פּלויט, ציהט אויס ביידע הענט צו האָלאָוועשקע'ן): העלאָ! גיכער! זיי קאָנען באַלד אָנקומען און פּאַקען אונז אָט אַדאָ — דאַן איז פאַרפאַלען די גאַנצע שפּיעל. (נעמט האָלאָוועשקע'ן אויף די הענט). אָט אַזוי. אָללרייט!: (געהען ביידע פאָרזיכטיג ביים פּלויט צו דער סצענע צו, איינגעבויגען, מיט שטילע טריט, שטעלען זיך אָפּ, גלייכען זיך אויס, רעדען שטיל, האַלטען קליינע לאַנטערנעס אין די הענט).

בעני: געדענקט־זשע, מיסטער האָלאָוועשקע, וואָס איהר האָט צו טהון... זעהט איהר? (ווייזט איהם מיט דער האַנט אויף איינעם פון די ווייסע שטיבלעך). איהר דאַרפט זיך אוועקלעגען אָט אַ דאָרטען אונטער יענעם שטיבעל. דאָרט ליגט באַהאַלטען דער אַלטער רב... דאָרט זוכען זיי דעם אוצר... יו ענדערסטענד?

האָלאָוועשקע: איך פאַרשטעה... דיעלאָ פּאָניאַטנאָיע!

בעני: שטיל דאַרפט איהר ליגען, זיך קיין ריהר ניט טהון, אויסוואַרטען די מינוט, ווען דער חלפן וועט בלייבען אַליין, זאָלט איהר איהם אָנרופען ביים נאָמען און זאָגען איהם דאָס, וואָס איך האָב אייך אָנגעזאָגט. געדענקט איהר די ווערטער עקזעקטלי?

האָלאָוועשקע: אַ קאַק זשע? איך האָב זיי אויסגעלערענט אויף אויסווייניג אַזוי ווי „אָטשע נאַש"... איך קאָן אייך זיי איבערחאַזערען, אויב איהר ווילט. דיעלאָ מינוטנאָיע!...

בעני: אָללרייט! דער עיקר די שטימע, דאָס קול! עס דאַרף זיך דאַכטען ווי עס געהט אַרויס פון דער ערד. יו ענדערסטענד?... אָללרייט! און איך געה אַהין, דאָרט וואו מיין אָנקעל דרעהט זיך אַרום שוין פון אַ פּאָר נעכט... איך וועל איהם שוין צורעכט מאַכען אַזוי, אַז ער זאָל שלאָגען מיט'ן חלפן כפּרות און אָפּגעבען די טאָכטער צו אייך. גוד ביי! (ציהט אויס האָלאָוועשקע'ן די האַנט).

האָלאָוועשקע (קוויינקעלט זיך): ווי מיינט איהר מעזשדו פּראָטשים? עס קאָן זיך ניט טרעפען מיט מיר עפּעס אַ נעשטשאַסטנע סלוטשאַי? איך בין נאָך קיין מאָל ניט געוועזען ביינאַכט אויף אַ קלאַדבישטשע...

בעני (כלומרשט קאַלטבלוטיג): וועלל! אַז איהר זענט אַזאַ העלד, וואָס האָט מורא פאַר אַ טויטען...

האָלאָוועשקע: וואָט טיביע זדראַווסטוואָי! (נעמט אַ העלדישען טאָן). דאָס ווייסט איהר, אַז איך בין געוועזען פּאָד סעוואַסטאָפּאָלים? איך האָב אַ נאַגראַדאַ פון'ם קייסער... איך...

(עס זעהען זיך פון דערווייטען פייערלאַך, פריהער איינס, דערנאָך נאָך איינס, נאָכדעם אַ סך).

בעני: דער עולם געהט זוכען דעם אוצר... לאָמיר זיך באַהאַלטען... (צעגעהען זיך דער אַהער, דער אַהין, ווערען פאַרשוואונדען).

(בעני, האָלאָוועשקע אָב).

(באַ־לאַכווייז קומען זיך צונויף אידען מיט לאַנטערנעס אין די הענט, אַלע מענספּערזאָנען פון דער קאָמעדיע.— די לבנה, העכער האַלב אין די וואָלקענס, באַגיסט מיט אַ העלזילבערנער שיין דאָס גאַנצע פעלד און די מרה שחורה'דיגע פּנים'ער פון די פיגורען.— זיי געהען האַרט ביי דער ערד.— באַזונדער געהט אידעל טאַרבע, פיהרט איציק'ן פאַר אַ האַנט.— די פיגורען באַוועגען זיך לאַנגזאַם, רעדען צווישען זיך שטילערהייד).

מאַזגאָוואָיער, באָרד, לאַקירדע, דערבאַרמיגער, אידעל, איציק,

ערשטע פיגור: הערט איהר, אידען, עס זאָגט מיר דאָס הארץ, אַז מיר וועלען שוין אַזוי פיעל ניט זוכען, ווי מיר האָבען געזוכט... נאָהענט איז די ישועה. (זיפצט).

צווייטע פיגור: די ישועה איז נאָהענט.

דריטע פיגור: הלואי, רבונו של עולם! שוין צייט...

פערטע פיגור: שוין לאַנג צייט. נאָר וואָס קומט אַרויס?

פינפטע פיגור (זיפצט): אוי, רבונו של עולם! רבונו של עולם!...

(פּויזע).

ערשטע פיגור: ווייסט איהר, וועמען איך בין מקנא? די טויטע.

צווייטע פיגור: די טויטע.

דריטע פיגור: זיי ליגען זיך רוהיג... זיי זיינען שוין זייערס אָפּגעקומען...

פערטע פיגור: דאַרפען ניט אַרויסקוקען אויף נסים. אויף אוצרות...

פינפטע פיגור: אוי, גאָטעניו! גאָטעניו! (וויינט שטיל, פאַרשטיקט).

(פּויזע).

ערשטע פיגור: אידען, זעהט איהר ניט דאָרט אַ פייערעל בלישטשען?

צווייטע פיגור: עס בלישטשעט אַ פייערעל...

דריטע פיגור: מיר דאַכט אייך, אַז אַ פייערעל... אפשר איז דאָס דער אוצר...

פערטע פיגור: עס חלומ'ען זיך אייך פייערלעך... ס'איז טאַקע פון אונזערע איינענע לאַנטערנעס...

פינפטע פיגור: אוי, טאַטע־פאָטער!... (כליפּעט).

(פּויזע).

ערשטע פיגור: אָט אַזוי איז תמיד די טבע פון אַן אוצר: אָט באַווייזט ער זיך, און אָט ווערט ער פאַרשוואונדען.

צווייטע פיגור: פאַרשוואונדען...

דריטע פיגור: מסתמא זיינען מיר ניט זוכה ביים אויבערשטען... אָדער אפשר האָבען מיר זיך מיט עפּעס פאַרזינדיגט...

פערטע פיגור: וועמען ליגט אין קאָפּ זינדיגען, משטיינס געזאָגט?...

פינפטע פיגור: זיסער גאָט! (זיפצט).

(פּויזע).

ערשטע פיגור: און אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס מיר טרעטען אויף די הייליגע קברים? ווי מיינט איהר, אידען? דאָ ליגען סאַמע קדושים נאָך פון כמעלניצקי'ס צייטען...

צווייטע פיגור: פון כמעלניצקי'ס צייטען...

דריטע פיגור: און גלאַט גדולים... די צוועלף צדיקים...

פ ע ר ט ע פ י ג ו ר : און דער רב אַ דרייצעהנטער...
פ י נ פ ט ע פ י ג ו ר : האַרציגער געטרייער!...
(דאָס פייערל, וואָס האָט זיך געזעהן פון ווייטען, ווערט אַלע מאָל נעהענטער. — עס קומט אָן פון שטאָדט דער רב מיט אַ לאַנטערען אין האַנט. — דער גאַנצער עולם רינגעלט איהם אַרום).

ר ב

ר ב : אַ גוטען אָוונט אייך קינדער. דער וואָס לעבט אייביג זאָל אייך זיין צו הילף.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (געהט־צו צום רב): בענטשט אונז, רבי, מיר זאָלען היינט מעהר מצליח זיין ווי אַלע נאַכט. מיר זאָגט דאָס האַרץ, אַז ס איז געקומען די רעכטע צייט...

ר ב : די רעכטע צייט, מיין קינד, קאָן קומען נאָר דע־מאָלט, ווען ע ר וועט וועלען... דער עיקר, קינדערלאַך, אַז אייער כונה זאָל זיין ניט נאָר צוליב'ן גאָלד אַליין... גאָלד איז אין אַלע דורות געווען און וועט זיין אַן עבודה זרה... געקומען בין איך אַהער חלילה ניט זאָגען מוסר, נאָר פאַרהיטען אייך פון מחלוקת, עס זאָל חלילה ניט אַרויסשפּרינגען ביי אייך אַ קריעגעניש אין דער מינוט ווען עס וועט, אם ירצה השם, נתגלה ווערען די ישועה... מחלוקת, איז אין די זאַכען אַ סם המות... זייט ניט ה...ד איינס דאָס אַנדערע, און ניט פאַרלירט דעם בטחון... גיט אַכטונג אויף די אַלטע קברים און מצבות, שטערט ניט זייער רוה... מאַכט נישט הערען אייערע קולות צו הויך, וואָרום אַ ווינט קאָן זיי פאַרטראָגען אַהין אין שטאָדט אַריין און עס קאָן אייך חלילה שאַדען... איך געה אַהיים בארוהיגען די איבעריגע אידען, זיי קוקען שוין נעבאַך אַרויס אויף אַ גוטער בשורה, הלואי איך זאָל זוכה זיין צו זיין דער שליח — זיי די בשורה אָנצוזאָגען. אַ גוטע נאַכט. אַ גוטע נאַכט. (לאָזט זיך געהן. דער עולם לייכט איהם צו).

אַ ק ו ל פ ו ן ע ו ל ם : לאָז עמיצער געהן דורכ־פיהרען דעם רבי'ן אַהיים...

ר ב : קינד וואָס דו ביזט! אַ מענש אַ מענשען קאָן ניט פיהרען... ס'איז דאָ ווער ס'זאָל פיהרען... ע ר וועט מיך פיהרען...

(רב אָפּ).

ע ר ש ט ע פ י ג ו ר : ב'אַר אַ רב מיר האָבען!
צ ו ו י י ט ע פ י ג ו ר : מיר האָבען דאָס אַ רב!
ד ר י ט ע פ י ג ו ר : אָן אוצר, ניט קיין רב!
פ ע ר ט ע פ י ג ו ר : דערווייליע האָבען מיר אַ רב, און קיין אוצר ניט... קיין אוצר נאָך אַליין ניט...
פ י נ פ ט ע פ י ג ו ר : אוי, רבונו של עולם, טאַטע טאַטער, זיסער גאָט, האַרציגער, געטרייער!...
ע ר ש ט ע פ י ג ו ר : דעם רבונו־של־עולם לאָזט צור־רוה. געהט בעסער אַהין, וואו מע גראָבט דעם אוצר...
צ ו ו י י ט ע פ י ג ו ר : וואו מע גראָבט דעם אוצר...
(איינס נאָך דאָס אַנדערע לאָזען זיך די פיגורען אונטער'ן באַרג, לאַנגזאַם ווערען זיי פאַרשוואונדען. אויפ'ן פלאַץ בלייבט איבער נאָר די ערשטע פיגור — לוי מאָזגאָוואָיער).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו זיך אַליין): מע דאַרף זוכען נאָך אַמאָל אָט אַ דאָרט, ביי מיין טאַטענ'ס קבר... (נעמט זיך לעכטס). טאָמער וועט זיך באַווייזען עפּעס אַ סליאַד... (בויגט זיך צו דער ערד מיט'ן לאַנטערן, זוכט אין גראָז). שעהן וואָלט געווען, ווען דער אוצר פאַלט אַריין צו מיר אין די הענט, ניט צו אידלען... (פּויזע). איך וואָלט זיך ניט אַזוי באַגאַנגען מיט די אידען, ווי אָט דער חלפן... ניט געצאַפּט פון זיי דאָס בלוט, ווי ער צאַפּט פון אונז אַלע טאָג עמערוויי... (זיפצט). איך זאָג דיר צו, אוי, רבונו של עולם, באַווייז דיין נס... (ער גלייכט זיך אויס, הערט זיך צו). ווער רופט מיך?... אָדער עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען?... (וויל זיך אָנבויגען זוכען, דערהערט אַ מאָדנע שטימע, ווי פון אונטער דער ערד, בלייבט שטעהן האַלב אָנגעבויגען, הערט זיך צו).

ד י ש ט י מ ע (מיט אַ געזאַנג): לוי! לוי!...
מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (גלייכט זיך אויס, שטעלט אויף די אויערען).
ד י ש ט י מ ע : לוי! לוי!
מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (טרעט אָפּ צוריק, ציטערט).
ד י ש ט י מ ע : לוי מיין זוהן! קום צו נעהענטער, האָב קיין מורא ניט...
מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר געהט־צו איין טריט, געהט־אָפּ צוויי טריט צוריק, קוים וואָס ער האַלט זיך אויף די פיס).
ד י ש ט י מ ע (פייערליך, מאָנאָטאָן): הער־צו, מיין זוהן לוי, פאַרנעם מיינע רייד, וואָס איך טו צו דיר זאָגען: דער אוצר איז נאָהענט... ניט שפּעטער ווי אין צוויי טעג אַרום וועט ער זיך אַנטפּלעקען אינ'ם זכות פון דיין ווייב'ס שוועסטער זלאַטע און פון איהר זוהן בעני בן זלאַטע, וואָס ער וועט דיך צופיה...ען גלייך צום אוצר, אויב דו וועסט מיך פאָלגען אַלץ וואָס איך זאָג דיר. מאָרגען גאַנץ פריה, איידער די זון געהט אויף, זאָלסטו אָפּשיקען די תנאים צו אידעל דעם חלפן, און פאַרנאַכט, איידער די זון פאַרגעהט, זאָלסטו שטעלען אַ חופּה צו דיין טאָכטער אסתר מיט איהר באַשערטען בעני בן זלאַטע. ער וועט דיר זאָגען וואו דער אוצר איז... איצטער געה אַהיים און האָב ניט מורא פאַר האָלאָוועשקע'ן, און טו וואָס איך זאָג דיר, וועסטו זיין אַללרייט...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (אויסגעהערט מיט גרויס ציטערניש און אויפרעגונג, לאָזט אַרויס די לאַנטערען פון דער האַנט, פאַלט אום מיט אַ געשריי): גוואַלד, אידישע קינדער!...

(אויף דעם געשריי לויפען זיך צונויף פון אונטער'ן באַרג אַלע פיגורען מיט די־לאַנטערנס, בויגען זיך אָן צום געפאַלענעם מאָז־גאָוואָיער. עס ווערט אַ טומעל מיט אַ גערודעריי).

א י י נ ע ר : וואָס איז?
צ ו ו י י ט ע ר : גע'חלש'ט...
ד ר י ט ע ר : ווער?
פ ע ר ט ע ר : לוי מאָזגאָוואָיער...
פ י נ פ ט ע ר : ראַטעוועט איהם! וואַסער! וואַסער!
ז ע ק ס ט ע ר : וואו האָט איהר וואַסער? רייבט איהם ביי די ה...
ז י ... ט ע ר : קוועטשט איהם די שלייפען!
אַ ל ... : רייבט איהם! קוועטשט איהם!... (מע רייבט איהם און מע קוועטשט איהם).

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (עפענט אויף די אויגען, הויבט אויף דעם קאָפּ, זעצט זיך אויף, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען): אידען! הייבט מיך אויף... איך דאַרף אייך עפּעס זאָגען... (מע הויבט איהם אויף, ער ווישט זיך דעם שווייס). די ישועה איז געקומען... מיר זיינען געהאָלפען... מיר זיינען אויפגערעכט געוואָרען... מיר זיינען שוין אויף אַ וועג... איהר האָט נישט געהערט קיין קול?

א י י נ ע ר : געהערט עפּעס אַ דין קול.
צ ו ו י י ט ע ר : אַ פּישטשען פון אַ פויגעלע.
ד ר י ט ע ר : אַ ברומען פון אַ טויב.
פ ע ר ט ע ר : אַ קול ווי פון אויבען.
פ י נ פ ט ע ר : אַ בת־קול.
ז ע ק ס ט ע ר : אַ בשורה פונ'ם אוצר...
ז י ב ע ט ע ר : הלואי, רבונו־של־עולם, שוין צייט!... שוין צייט!... נישטאָ מעהר קיין כח!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : מיר וועלען שוין אַזוי פיעל נישט וואַרטען, וויפיעל מיר האָבען געוואַרט... די לעצטע טעג, די לעצטע טעג... קומט מיט מיר, מיט מיר... (לאָזט זיך געהן. אַלע נאָך איהם).

א י י נ ע ר (שטעלט זיך אָפּ): און וואו איז דער חלפן?
צ ו ו י י ט ע ר : אידעל טאַרבע מיט'ן קדיש? געבליבען זוכען...
ד ר י ט ע ר : סאַמע דעם רעכטען מחותן האָט מען פאַרגעסען!
פ ע ר ט ע ר : ער זוכט אַלע מאָל אויף אַ נייעם אָרט... איהם טאָר מען ניט לאָזען אַליין...
פ י נ פ ט ע ר : טאָמער געפינט ער... אַ קשיא אויף אַ מעשה...

ז ע ק ס ט ע ר : און מאַכט אַ שוויג...
ז י ב ע ט ע ר : אָדער גאָר אַ ויברח...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר : לאָזט איהם צורוה, אידלען, לאָזט צורוה... ניט ער איז דער שליח. ניט ער, אַן אַנדערער... קומט צום רב, דאָרט וועל איך אייך עפּעס דערצעהלען... מאָרגען, אם ירצה השם , וועט איהר הערען די גוטע בשורה... מיר זיינען אויפגערעכט, אידע.., מיר זיינען געהאָלפען, מיר זיינען געהאָל־פען, מיר זיינען געהאָלפען! (געהען צום טויער).

(באָרד, לאַקירדע, דערבאַרמיגער, מלמד, חזן, שמש און די איבעריגע אָב).

(פון אונטער'ן באַרג לינקס באַווייזט זיך אידעל טאַרבע מיט איציק'ן).

א י ד ע ל ט אָ ר ב ע (פיהרט איציק'ן פאַר אַ האַנט, אָנגע־

בויגען מיט א לאַנטערנע צו דער ערד, ניט ווייט פון'ם אַלטען שטיבעל אויפ'ן אַלטען רב'ס קבר): איציק, נו?

א י צ י ק: וואָס נו?

ט אָ ר ב ע: אָט אדאָ אָ?

א י צ י ק: וואָס אָט אדאָ אָ?

ט אָ ר ב ע: האָט דו געפונען דאָס רענדעל?

א י צ י ק: יאָ.

ט אָ ר ב ע (ווייזט אַביסעל ווייטער): אפשר דאָ?

א י צ י ק: יאָ.

ט אָ ר ב ע (נאָך אַביסעל ווייטער): אפשר דאָ?

א י צ י ק: יאָ.

ט אָ ר ב ע (א ציה איציק'ן ביי דער האַנט): א, די כפרה זאָלסטו ווערען! אומעטום, וואו מען ווייזט איהם, איז יאָ און יאָ און יאָ! (ווייזט איהם אויפ'ן זעלבען אָרט וואָס פריהער). ניט אָט דאָ אָ?

א י צ י ק: וואס ניט אָט־דאָ־אָ?

ט אָ ר ב ע: האָסטו געפונען דאָס רענדעל?

א י צ י ק: ניין.

ט אָ ר ב ע (ווייזט איהם אַביסעל ווייטער): דאָ אויך ניט?

א י צ י ק: ניין.

ט אָ ר ב ע (נאָך אַביסעל ווייטער): און אָט אדאָ אויך ניט?

א י צ י ק: ניין.

ט אָ ר ב ע: טפו זאָלסטו ווערען, שלים־מזל! פריהער איז ביי איהם געווען יאָ און יאָ, איצט איז ניין און ניין! (גלייכט זיך אויס). איך האָב שוין ניט קיין גאַנצען ביין... מע דאַרף זיך אַביסעל אָפּרוהען. (זעצט זיך אַוועק אויף דער ערד, שפּאַרט זיך צו צו דער וואַנט פונ'ם אַלטען רב'ס שטיבעל. איציק זעצט זיך אַוועק אַביסעל ווייטער. שפּיעלט אין זאַמד).

ט אָ ר ב ע (קוקט זיך אַרום זיצענדיג, רעדט צו זיך אַליין): וואו זיינען דאָס אהינגעקומען אַלע אידען, וואָס מע זעהט זיי ניט?... זיי לאָזען מיך ניט אָפּ אויף קיין מינוט... היטען מיר די נשמה, איך זאָל ניט אויסכאַפּען דעם אוצר און ניט אַנטלויפען מיט איהם קיין ארץ ישראל... דאָס ווילען זיי ניט וויסען, אַז ווען ניט איך, מעגען זיי זיך געזעגענען מיט'ן אוצר. ווער זוכט? ווער גראָבט? ווער גיט געלט אויף צו גראָבען? ווער האַלט אויס אַ גאַנצע שטאָדט מיט אָרימעלייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, איין דלות גרעסער פון'ם אַנדערען? (קוקט זיך אַרום). וואו זיינען זיי?... אפשר האָבען זיי געכאַפּט אַ נייעם סליאַד פונ'ם אוצר און ווילען מיר אָנפייפען?... עט! ניט אידלען פייפט מען! (שטעהט־אויף, וויל זיך לאָזען געהן. דערהערט אַ מאָדנע שטימע, ווי פון דער ערד אַרויס. ער בלייבט ווי צוגעשמידט צום אָרט, קאָן ניט ריהרען מיט קיין איבר).

ד י ש ט י מ ע: אידעל! אידעל! זאָלסט זיך ניט דוויגען פון דאַנען ני נאַ שאַג. דאָס ראַזגאָווארעוועט מיט דיר דער אַלטער רב... זאָלסט וויסען, אַז דאָ טיעך פּאַר וואָס דו ווערסט זיין אסתר'ס חתן, ווערסט דו דעם אוצר ניט געפינען. מיט לוי מאָזגאָוואָיער'ס טאָכטער ווערסט דו קיין גליק נישט האָבען. דיין גליק ווערסט דו געפינען ביי דער ווראָווישקע עלקע. צו איהר זאָלסט דו מאָרגען טשוט סווייט אַוועקפאָהרען, נאָר פריהער זאָלסט דו אָפּשיקען די תנאים צו לוי מאָזגאָוואָיער, און זאָלסט קומען צו דער אלמנה, און זאָלסט איהר אָפּגעבען דאָס רענדעל, וואָס דיין זוהן יצחק האָט געפונען, און זאָלסט זי איבערבעטען מיט גוטע רעד, און זאָלסט פאַר איהר חתונה האבען, און ניעמעדלענאָ ברענגען אהער צום רב, און פאר'ן רב וועט זי זאָגען וואו דער אוצר נאַחאָדיט זיך... און מיט'ן גאָראָדאָוואָי האָלאָוועשקע זאָלסט דו שלאָגען בלאַט, איהם פילנעווען, וועט זיין דיעלאָ ווסליאַפּיע!... (די שטימע ווערט אנשוויגען. אידען טאָרבע הערט זיך צו נאָך א ווילע, לאָזט זיך טראָפּ אויף דער ערד, ווי אן אונטערגעהאַקטער בוים).

ט אָ ר ב ע (נאָך א קורצער פויזע, קוים וואָס ער ריהרט מיט דער צונג): איציק! (איציק האָט זיך פארשפּיעלט, הערט ניט). איציק!! איציק!!!

א י צ י ק: הא?

ט אָ ר ב ע: קום אהער... הויב מיך אויף... (איציק הויבט איהם). איציק!

א י צ י ק: הא?

ט אָ ר ב ע: וואו בין איך?

א י צ י ק: איך ווייס ניט.

ט אָ ר ב ע: איך בין געשלאָפען?

א י צ י ק: יא.

ט אָ ר ב ע: עס האט זיך מיר גע'חלום'ט?

א י צ י ק: יא.

ט אָ ר ב ע: צי איך האב עס געהערט אויף דער וואָהר?

א י צ י ק: יא.

ט אָ ר ב ע (קוקט זיך אַרום): ניטאָ קיינער?

א י צ י ק: ניין.

ט אָ ר ב ע: וואו זענען מיר?

א י צ י ק: איך ווייס ניט.

ט אָ ר ב ע: חידושים!... א נאַכט פון וואונדער... א נאַכט פון כישוף!... מיט מיר האט גערעדט דער אַלטער רב זכרונו לברכה... א מאָדנער לשון!... א קענטליכע שטימע... המ... עלקע די אלמנה?... ביי איהר גאָר דער אוצר?!... מע דאַרף ניט זאָגען קיינעם... עס וועלען זיך געפינען בעלנים... איציק, קום אהיים!... (טאָרבע, איציק אָפּ).

(בעני און האָלאָוועשקע שפּינגען ארויס פון זייערע פּאָזיציעס).

ב ע נ י: נו?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: נו־נו!

ב ע נ י: אָללראַיט! אַצינד דאַרפט איהר פאָהרען, ווי מיר האבען אָפּגערעדט. דאָרט וועט איהר ארויסנעהמען א בריעף פון'ם רב, אַז איהר זענט געוואָרען צוריק א איד, ווארים אַנדערש קאָנט איהר ניט חתונה האבען מיט מיין אָנקעל'ס טאָכטער. דאָרט וועט איהר דערווייל אַבטונג געבען אויפ'ן חלפן. ער פאָהרט חתונה האבען מיט דער אלמנה, וואס מיר האבען גערעדט... יו ענדערסטענד?... ביז איהר וועט קומען צוריק וועל איך דערווייל צוגרייטען מיין אָנקעל, ער זאָל אייך חתונה מאַכען, און אַז ער וועט ניט ווען, נעהם איך אייך מיט מיין קוזינע אויף מיינע עקספּענסעס צו מיר קיין אמעריקע און מאַך אייך דאָרטען חתונה...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (נעמט איהם אַרום): גאָלובטשיק!...

ב ע נ י: איך טהו דאָס מעהר צוליב מיין קוזינע — יו ענדערסטענד?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: מעזשדו פּראָטשים, איך האָב צו אייך נאָך א פּראָסבע.

ב ע נ י: וועלל, אַבי ס'איז נאָר מעגליך.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: ס'איז מיר זעהר זשאַל אַוועקוואַרפען די סלוזשבע. אפשר איז וואָזמאָזשנע, אַז איהר זאָלט אויסכלאָפּאָטשען פאר מיר דאָרטען די זעלבע פּאָליציייסקי דאָלזשנאָסט פון א גאָראָדאָוואָי?

ב ע נ י: אָלל־רייט! אַבי איהר זאָלט נאר האָבען אַלע פּייפּערס, דאָקומענטען.

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (לעבעדיג): ראַזומעיעטסיאַ! איך האָב מיין טשיסטאַ אָטסטאַווקאַ. איך בין דאָך געווען פּאָד סע־וואַסטאָפּאָלים, איך האָב א בלאַגאָדאַרנאָסט פונ'ם קייסער...

ב ע נ י: זענט איהר אָללרייט!... ביי אונז נעמט אַזאַ פּאָליסמאַן ווי איהר פּונקט דריי מאָל אַזוי פיעל... וואָס זאָג איך? — דרייסיג מאָל אַזוי פיעל!

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: און פון דער זייט פּאַלט צו עפּעס א דאָחאָדעל? דיעלאָ סלוזשעבנאָיע!

ב ע נ י: אָהאָ־האָ! ביי אונז איז ניטאָ איין פּאָליסמאַן, וואס זאָל ניט פארמאָגען כאָטש צוויי הייזער אייגענע מיט א קערידזש... ס'איז דאָ ביי אונז א פּאָליסמאַן, פּאָהרט ער אַנדערש ניט ארויס ווי מיט צוויי שווארצע ניגערס: איינער פון פּאָרענט, איינער פון הינטען. נאָך איין פּאָליסמאַן איז ביי אונז פאַראַן, איז ער דריי מאָל אַזוי רייך ווי וואַנדערבילד מיט ראָקאַפעלער'ן צוזאַמען!...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: מאַמאָטשקאַ! (כאַפּט איהם אַרום קושען): מעזשדו פּראָטשים, און דאָס וואס איך ווער צוריק א איד וועט ניט מיעשאַיען מיר צו דער דאָלזשנאָסט?

ב ע נ י: אדרבה! דאָס איז נאָך בעסער! ביי אונז איז כמעט די גאַנצע פּאָליציע פון אידען! נישטאָ ביי אונז איין פּאָליסמאַן, וואס זאָל ניט זיין פון אידען... געווען איינער, האט ער זיך אויך ניט לאַנג מגייר געווען צוליעב א מיידעל, אַזוי ווי איהר, חאַ־חאַ־חאַ! (שענקט האָלאָוועשקע'ן א פּאַטש אין פּלייצע).

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (שענקט איהם צוריק א פּאַטש אין פּלייצע): חע־חע־חע! (זיי נעמען זיך ביידע אונטער די הענט, געהען פּאַרזיכטיג צום פּלויט. פריהער קלעטערט האָלאָוועשקע. בעני שטופּט איהם אונטער).

ב ע נ י (זעצט איהם ארויף): קריכט, האט קיין מורא ניט!...

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: אַסטאָראָזשנאָ! איך קאָן מיך נאָך חלילה פּאַרטשעפּען פּאַר'ן פּלאַשטש... דיעלאָ אָפּאַסנאַיע!...

ב ע נ י: אָלרייט! אָלרייט! (קריכט איהם נאָך).

(פ אָ ר ה א נ ג).

ענדע ערשטעס בילד.

פ ע ר ט ע ר אַ ק ט.

צווייטעס בילד.

(א גרויסער שאַלאַש. — לאַנגע געדעקטע טישען: פלעשלעך, גלעזלעך, לעקאַך, איינגעמאַכטס. — ארום די טישען זיצען אידען און ווייבער, צווישען זיי אַלע פּערזאָנען פון דער פּיעסע, אויסער: אידעל טאָרבע, איציק, האָלאָוועשקע, וואָצלאַווסקי און עלקע. — גאַנץ אויבען־אָן—חתן־כלה: בעני אין א פראַק, א צילינ. ערהוט, א ווייסען שניפּס. אסתר אין א ווייס חופּה־קלייד מיט א ווייסען שלייער. — ביי דער זייט אידישע כלי־זמר, מיט די כלים אין די הענט, וואַרטען מע זאָל זיי הייסען שפּילען. — צווישען די טישען דרעהען זיך אַרום מיט שיי־נענדיגע פּנים'ער לוי מאָזגאָוואָיער מיט פארקאַטשעטע ארבעל, דאס היטעל אַרויף, רויט און פארשוויצט, בת־שבע, מיט'ן זיידען טיכעל ארונטערגעבונדען אויף אונטען. — בעטען די געסט זאָלען עסען און טרינקען. — זיי געהט נאָך דער שמש און זעלדע די קעכין, העלפען אויסשטעלען טעלער, לעפעל און גאָפּלען).

ע ט ל י כ ע ק ו ל ו ת: שששאַ! שאַט! אידען! דער רבי וויל טרינקען לחיים!

ר ב (מיט א זילבערנעם בעכער אין האַנט, זוכט מיט די אויגען): לחיים, מחותן, וואו איז דער מחותן?

ק ו ל ו ת: מחותן! מחותן! וואו איז דער מחותן? דער רבי וויל טרינקען מיט'ן מחותן לחיים!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (דערהערט): אָטאָ בין איך. איך געה. איך געה. (געהט צו צום רב, נעמט א גלעזעל. דער גאַנצער עולם שפּאַרט זיך צונויף הערען דעם רבי'ן; דעם רב'ס פּנים שיינט).

ר ב: לחיים, מחותן, רב לוי! דער אויבערשטער זאָל געבען, ס'זאָל זיין מיט גליק און דו זאָלסט האבען גרויס נחת פאר די יסורים, וואס דו ביזט אויסגעשטאַנען פון דער צייט, וואס עס האט זיך באוויזען ביי אונז א ליכט פון האָפענונג... איך דאַרף דיר זאָגען אַ שבח, רב לוי, אין די אויגען, אַז דו ביזט א גרויסער מאמין!... ביי דיר איז די אמונה למעלה מן השכל... דאס, וואס דו קענסט ניט משיג זיין מיט'ן שכל, ביזט דו מצמצם מיט'ן גלויבען... דו ביזט אין דער בחינה פון אַן אמת'ן עהרליכען אידען, וואס פרעגט ניט קיין קשיות, ווארום קשיות פרעגען האט ניט קיין שיעור און קיין ערך... אפשר ביזט דו גערעכט... אפשר אין'ם זכות פון דיין ווייב'ס שוועסטער'ס זוהן איז באַשערט, אַז אידען זאָלען אויפגערעכט ווערען... אפשר האט צוליב דעם דער אויבערשטער אַזוי געפיהרט, אַז ער דאַרף קומען אַהער פון מרחקים, אַזש פון אַמעריקע... זעהט מען דאָך, אַז ס'איז מן השמים... זעהט מען דאָך בחוש, אַז מיר האָבען א גרויסען גאָט, וואס מיט איין האַנט שטראָפט ער, מיט דער אַנדערער היילט ער... אַז מיר האָבען אַ גוטען גאָט, וואָס האָט רחמנות. וואס ער שיקט אונז צו די רפואה פאר דער מכה. א סימן האט איהר, אַז פונקט אין דער צייט, ווען דער פּריץ האלט ביי פאר־קויפען די שטאָדט און אידען נעבאָך זיינען אַזוי פאראַרעמט און פארוואָגעלט, באַווייזט זיך פּלוצים א שטראַל פון האָפענונג, ווי אין פּסוק שטעהט גע... (פּלוצים ווערט א רעש: האָלאָוועשקע איז געקומען. דער רב ווערט אונטערבראָכען).

ק ו ל ו ת: האָלאָוועשקע! האָלאָוועשקע!

ה א ל אָ ו ו ע ש ק ע

(אנגעטהאָן ציוויל, נאָר מיט א פּאָליצייסקי היטעל אויפ'ן קאָפּ, וואַרפט א קוק אויפ'ן גאַנצען עולם, דערזעהט אויבען־אָן חתן־כלה, כאַפּט זיך אינסטינקטיוו ביי דער זייט, וואו ער פלעגט טראָגען די סאַבעל).

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע (ציהט־אויס מיט א לאַנגען טאָן): וואָט קאַאַאַק??? האָט מען מיך, הייסט עס, נאַדאַויעט? אַנגעטאַז א ספּאָדיק?. און ווער? (ווייזט אויפ'ן חתן). א יונגעל, א מאָלאָ־קאָסאָס!... ער מיינט, אַז עס וועט איהם אפּלויפען גלאַט! אַז איך וועל מיך לאָזען פיהרען ביי דער נאָז! מיך האָט נאָך קיינער ניט אָפּגענאַרט! איך הייס האָלאָוועשקע!... איך וועל אייך באַווייזען ווער איך בין!... אָט לויף איך און טהו אַן צוריק מיין אַמוניציע און ווער צוריק גאָראָדאָוואָי! וואָס מיינט איהר? איהר האָט מיך שוין גע'פּטר'ט?... איך געב איין אויף אייך. אַז איהר האָט מיך צוגערעדט, אַז איהר האָט מיך זאַסטאַוועט, אַז איך זאָל ווערען צוריק אַ איד! איהר ווייסט, אַז איך בין אַ מענש, אַ קאַזיאָנע? איהר ווייסט, מיט וואָס דאָס שמעקט? מיט סיביר! מיט קאַטאָרגע! דיעלאָ אוגאָלאָוונאָיע!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו האָלאָוועשקע'ן): האט קיין פּאַראַיבעל ניט, רב חיים בער, איהר סטראַשעט די גענז, מע הערט אייך מיט'ן קאָטער. ערשטענס, האָבען מיר צווישען זיך א געשריפטס שווארץ אויף ווייס, — איהר וועט אייער התימה ניט אָפּלייקענען, — אַז איהר האט א חלק גלייך מיט אונז אַלע אין'ם אוצר, און אַז איהר זענט מחויב צו האַלטען די זאַך בסוד, אַז קאַזנאַ זאָל דערפון ניט וויסען; איז וויבאַלד איהר גיט איין אויף אונז, גיט איהר איין אויף זיך. איז איין מאָל אַוועק. והשנית, לאַך איך מיך גלאַט אויס פון אייער באַבע: דער אוצר איז שוין, מיט גאָט'ס הילף, ווי ביי אונז אין קעשענע. איהר פאלגט מיך, מאַכט בעסער א שוויַיג, וועט איהר כאַפּען א שטיקעל, אַניט וועט איהר בלייבען, פאַרשטעהט איהר מיך, אַי א מסור, אַי א נאַר — צו וואס טויג עס אייך?

ה אָ ל אָ ו ו ע ש ק ע: וואס איז מיט אייך אַזוי די גרויס־קייט? אפשר האט מען דאס אייך געזאָגט נעכטען אויף דער קלאַדבישטשע פון אייער טאַטענס מאָגילאַ? זאָלט איהר וויסען, אַז דאס איז ע ר!.. (ווייזט אויפ'ן חתן). אָט דער מאָלאָקאָ־סאָס!...

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צעלאַכט זיך): נאַרישער מענש וואס איהר זענט! איהר האט געהערט קלינגען און קענט ניט נאָכזינגען. דאס איז געווען דער טאַטע מיינער פון יענער וועלט.

ב ע נ י (שטעהט אויף): אָנקעל, דאס בין געווען—איך.

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (צו בעני'ן): דו?!

ב ע נ י: יעס!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (פאַלט שיער ניט אום): בת־שבע, וואו ביזט דו?... (צו בעני'ן). וואָ־וואָ־וואָס הייסט? איך פאר־שטעה ניט!

ב ע נ י: עס טהוט מיר לייד, באָט איך מוז אייך זאָגען, אָנקעל, איך האב אַנדערש ניט געקאָנט. איך האב געזעהן, ווי איהר בלאָנדזעט און לאָזט זיך ניט פיהרען אויפ'ן רעכטען וועג. דער אוצר האָט אייך דאָ אַלעמען אַזוי פארדרעהט דעם קאָפּ, אַז איהר האט פארלאָרען אייער פארשטאַנד. איהר האט אנגע־הויבען גלויבען אין חלומות, אין איבערנאַטירליכע וואונדער. טויטע פון יענער וועלט האבען אנגעהויבען אייך מאַכען וויזי־טען, רעדען ווי לעבעדיגע מענשען. דאַן האב איך ארויסגעזעהן, אַז מיט ווערטער איז מיט אייך נישט צו מאַכען, ביקאָז איהר זענט שוין צו ווייט פארגאַנגען. האָב איך צו מיר געזאָגט: אָלרייט! מע דאַרף אייך שמייסען מיט אייער אייגענער רוט, און לאָז מיין נאָמען ניט הייסען בעני, אויב איך וועל אייך ניט עפענען די אויגען און אומקעהרען צוריק צו אייערע ביזנעס. ביקאָז דער אוצר איז א נאָנסענס, א פאַנטאַזיע פון אייער קאָפּ! מיינע פריינד! אייער זוכען איז ארויסגעוואָרפען — ביקאָז עס איז נישטאָ קיין אוצרות אויפ'ן אַלטען בית־עלמין. אויף אַן אַלטען בית־עולם זענען דאָ אַלטע קברים, צעבראָכענע מצבות...

(אין דער גאַנצער צייט פונ'ם ספּיטש איז דער עולם אויפגע־בראַכט, מע קוקט איינס אויפ'ס אַנדערע, און אַלע קוקען אויפ'ן רב, וועלכער זיצט רוהיג און הערט. מע וואַרפט פייעריגע בליקען אויפ'ן רעדנער. די לעצטע ווערטער קאָן מען שוין ניט אריבערטראָגען, און עס לאָזען זיך הערען קולות פון פארשידענע זייטען).

ע ר ש ט ע ש ט י מ ע: דאָס איז שוין אַן עזות!

צ ו ו י י ט ע ש ט י מ ע: א חוצפּה!

ד ר י ט ע ש ט י מ ע: א הפקירות וואס איז ניט גע־הערט געוואָרען!

פ ע ר ט ע ש ט י מ ע: האט נישט קיין דרך־ארץ פאר'ן רבי'ן!

מ אָ ז ג אָ ו ו אָ י ע ר (וועלכער איז ערשט געקומען צו זיך): קומט אויס, הייסט דאס, אַז דער חכם און דער קאָפּ־מענטש—דאס ביזט דו, און מיר אַלע דאָ זענען אינגלאַך, נאַראָנים, בלינדע מענשען, וואס פארשטעהען ניט פון דאַנען אַהין? (צום ווייב). בת־שבע! וואס זאָגסט דו, איך בעט דיך, אויף דיין פלעמעניק פון אַמעריקע? ער האט דאָך אונז געמאַכט נאָר אויסצודרעהען! א האַנטשירקע האָט ער פון מיר גע־מאַכט! די משמעות, אַז דיין מאַן, לוי מאָזגאָוואָיער, וואס די וועלט האט איהם געהאַלטען פאר א בעל־מח, וואס מענשען

קומען צו איהם זיך אן עצה האלטען, איז גאר, הא־חא־הא, א יונגעל! א טפש!! א בהמה!!!

בת־שבע: אזא שטיק גאלד... (פארכאפט זיך).

מאזגאוואיער (ווייזט אויף בעני'ן, רעדט צום עולם): אידען! אט דער ימח־שמו'ניק האט געלייגט דעם קאפ אויף אויסנארען ביי מיר די טאכטער — און מע קען ניט זאגען — ס'איז איהם געראטען. (צו בעני'ן). ס'איז דיר געראטען, בעני, למאי זאל איך לייקענען? האסט אפגעארבייט א שטיקעל אר־בייט קונציג! דאס זאג איך דיר, לוי מאזגאוואיער אליין זאגט דאס דיר, אז ס'איז בריה'ש! מילא, אפגעטהאן, איז פארפאלען. לאז דיר גאט געבען, זאלסט זיך עלטערען מיט איהר אין עושר און אין כבוד. ס'איז נאריש. איך בין דאך דיר איצטער א טאטע גלייך ווי איהר (ווייזט אויף אסתר'ן). עס קומט דיר. דו האסט זי כשר פארדינט, אזוי ווי יעקב אבינו ביי לבן הארמי... ווארום אפנארען לוי מאזגאוואיער, פארשטעהט דו מיך, דארף מען זיך גוט אונטערגארטלען!... נאר דאס, וואס דו ווילסט אונז איינשמועסען, אז ס'איז ניטא קיין אוצר — דאס וועסט דו דערצעהלען דארטען אין אמעריקע, נישט אונז! ביזט א גרויסער נאר, זאג איך דיר! אז דו וועסט זיך אוועקשטעלען מיט איין פוס אויפ'ן הימעל און מיט דער אנדערער אויף דער ערד און שרייען, אז ס'איז ניטא קיין אוצר, וועט מען דיר דען גלויבען? (צום עולם). אידען! וואס שווייגט איהר?

עטליכע קולות: אן עזות!... א חוצפה!... א פאטעפאלנאסט!... א הפקירות! (א באוועגונג אין עולם).

האלאוועשקע (צו מאזגאוואיער): מעזשדו פראטשים, וואס מיינט איהר, אז איך בין א אינגעלע? איך פארשטעה ניט קיין שטוקעם? איהר מיינט, איך ווייס ניט, אז ס'איז ביי אייך מיט אט דעם מאלאקאסאס (ווייזט אויף בעני'ן) אן אבשטשע סא־גלאסיע? ווען דערצעהלט איהר סקאזקעם? מע זעהט ניט, אז ס'איז א סאבאטשע קאמעדיע? איך פארשטעה ניט, צו וואס האט ער נאך באדארפט ארויסשטעלען מיך אויפ'ן בית־עולם פאר א סטראשידלע צו אט א דעם אידיאט דעם חלפן... אט איז ער!...

(עס קומט אן אידעל טארבע, נאך איהם געהט נאך עלקע).

אידעל טארבע, עלקע.

(ביידע זיינען שטארק אויפגערעגט. ביידע ווילען רעדען, שלא־גען איבער איינס דאס אנדערע. דער עולם קוקט זיי אן און גאפט).

טארבע: אן אומגליק!... אפנים, גע'מסר'ט... איהר ווייסט גאר ניט וואס סע טהוט זיך?...

עלקע: איך ווייס ניט וואס וויל ער האבען פון מיין לעבען, אט דער איד? פון גאנץ פריה אן האט ער זיך נאסיאדעט, ווי א זאקוציע...

טארבע (צו עלקע'ן): שא! לאז אויסרעדען א ווארט!

עלקע: שלים־מזל, און וואו בין איך?

מאזגאוואיער (מישט זיך אריין, וויל זיי צענעמען): דרך ארץ! לאז איינער רעדען פון אייך, ניט ביידע מיט אמאל! לאז ער רעדען — ער איז א מאנסביל!

עלקע (צו מאזגאוואיער): אזוי פסק'ענט איהר א פסאקעץ? וואס זענט איהר? א רב אין שטעדטעל?

מאזגאוואיער (צום עולם): מיר דאכט, אז דאס איז די משוגענע אלמנה? (צום ווייב). בת־שבע! איא, ס'איז זי?

עלקע: ערשטענס, ווייס איך ניט ווער פון אונז ביידע איז מעהר משוגע: איך, צי איהר? איך האב אייך דעמאלט געזאגט, אז דאס רענדעל איז מיין רענדעל, האט איהר מיך אויך געמאכט פאר א משוגענע און געוואלט איבערגעבען מיך אין גויעשע הענט, צו א גאראדאוואי, עפעס א האלאוועשקע, ימח שמו וזכרו! א גליק וואס ער רעדט אידיש און נעהמט א מטבע, נעמען זאל ער אייך א מיתה־משונה! (האלאוועשקע וויל זיך א לאז טהאן צו איהר, דערמאנט זיך, אז ער איז אהן דער אוניפארם, ציהט אפ צוריק). און וואס איהר זאגט, אז איך בין אן אלמנה, האט איהר א טעות; איך האב שוין א מאן ביז הונ־דערט צוואנציג יאהר, אפילו א חושים א שלים־מזל, נאר פארט א מאן, ווי זאגט מען: א כפרה...

טארבע (שלאגט איהר איבער): ווער פרעגט דיך? לאז אויסרעדען א ווארט! לאזען זיי וויסען וואס סע טהוט זיך מיט'ן אוצר...

קולות: מיט'ן אוצר?... מיט'ן אוצר?... וואס איז מיט'ן אוצר?

טארבע: שלעכט! ביטער! אפנים, א מסירה'לע... איך געה מיט איהר נאר וואס פון...

עלקע: אט וועט ער אייך דערצעהלען, וועט זיין ווי"ס צו הער'ען! איהר הערט בעסער מיך! היינט גאנץ פריה, גאט איז נאך געשלאפען, קומט ער צו מיר, אט דער שלים־מזל, (ווייזט אויף אידעל טארבע) און ברענגט מיר אפ דאס רענדעל, מיין ערשטען מאן'ס רענדעל, און זעצט זיך אוועק, און פרעגט מיך אויס, פון וואנען איך לעב, און וויפיל קינדער איך האב, און פארוואס איך האב ניט חתונה? זאג איך: וועלכער מש־גענער וועט מיך נעהמען? זאגט ער: איך! איך בין, זאגט ער, א איד א נגיד, מע קען זאגען א גביר... זאג איך...

טארבע: וואס געהט זיי אן? נישט דאס איז דער עיקר! דער עיקר איז...

עלקע (פארשטעלט איהם דאס מויל): דער עיקר? ביי מיר איז דאס דער עיקר! וואס טויג אייך, ער האט זיך נאסיאדעט אויף מיר ווי א גוטע זאקוצייע, און נעמט מיך אוועק צו אונזער רב און שטעלט מיט מיר א חופה...

מאזגאוואיער (צו אידלען): קומט דאך אייך מזל טוב!... וואס עפעס אזוי כאפענדיג?

טארבע: מיט מזל זאלט איהר לעבען... איך האב געטהאן אזוי ווי מע האט מיר געהייסען... מע האט מיר אזוי אנגעזאגט...

האלאוועשקע (גלייך אידלען אין פנים אריין): אי־די־אט!!

עלקע: איך זאג אויך דאס אייגענע, כאטש ער איז מיר א מאן, א מאן כדת משה וישראל. האט איהר געהערט אמאל א מאן א דעאט זאל פיהרען א ווייב תיכף נאך דער חופה גלייך אויפ'ן בית עולם? אויפ'ן אלטען בית עולם?

קולות: אויפ'ן בית־עולם?... אויפ'ן אלטען בית־עולם?... וואס האט ער צו טהאן אליין אויפ'ן בית־עולם?... אהן אונז?... אונג בא'גנבה'נען?... ער איז א גנב!.. א גנב!...

טארבע (רויט, פארשוויצט, אויסער זיך): א גנב? וואס האב איך ביי אייך גע'גנב'עט?

קולות: געוואלט גנב'ענען!... אוועק'גנב'ענען דעם אוצר!... דעם אוצר!...

טארבע: דעם אוצר? וואסער אוצר? איהר האט שוין אן אוצר? געהט זעהט, וואס אויפ'ן אלטען בית־עולם טהוט זיך! באלאגערט פון אלע פיער זייטען!... דער פריץ... דער גראף איז געקומען צו פאהרען... אפנים, גע'מסר'ט... א פולער בית־עולם מיט פאליאקען!... וולאצלאווסקי איז אויך דארטען... מע גראבט... מע זוכט דעם אוצר!... (ביי די ווערטער גליטשט זיך האלאוועשקע ארויס און סטייעט ניט. האלאוועשקע אפ).

(די ידיעה מאכט אן א רעש, ווי א באמבע. דער גאנצער עולם בלייבט אזוי ווי געליימט. קיינער קאן זיך ניט ריהרען פון ארט. קיינער קאן קיין ווארט ניט ארויסרעדען; אויסער איין לוי מאזגא־וואיער, וואס צינדט זיך אן ווי א ליכט).

מאזגאוואיער: אידען! האב איך ניט געוואוסט, אז אט דאס וועט זיין דער סוף, זאל איך ניט אוועקגעהן פון אט דעם ארט!... (צום ווייב). בת־שבע! וואס האב איך דיר גע־זאגט?... אוי, מיינע חלומות! מיינע חלומות!...

בת־שבע: אזא שטיק גאלד זאל מיר קומען משיח!...

מאזגאוואיער (צו בענין, פון דער ווייטען): נו, חכם מיינער פון קלוגען לאנד אמעריקע? איצט זעהסט דו שוין? איצט וועסט דו שוין ניט אפלייקענען, אז ס'איז דא אן אוצר?... (צום רב). רבי! גיט עפעס אן עצה — וואס טהוט מען? וואוהין געהט מען? וואוהין לויפט מען? (פארקאטשעט די ארבעל, גרייט לויפען אין דער וועלט אריין. אויף איהם קוקענדיג ווערט אויפגע־רעגט דער איבעריגער עולם. מאנסבילען זיפצען; ווייבער ברעכען די הענט. אנדערע וויינען שטיל).

רב (רוהיג, מיט א לויכטענדיג פנים, פעסט): מע דארף נישט געהן. מע דארף נישט לויפען. מע דארף נאר האבען בטחון אויפ'ן אויבערשטען; אז דער אויבערשטער וועט וועלען, וועט ער טהון א נס — זיי וועלען זוכען און זוכען און וועלען נישט געפינען גארנישט, אזוי ווי מיר האבען גוזוכט און גוזוכט און ביז אהער נאך נישט געפונען גארנישט ניט... קינדערלאך! איך האב אייך געזאגט וויפיל מאל: מיר האבען א גרויסען גאט! מיר האבען א שטארקען גאט!...

מאזגאוואיער (באגייסטערט פון'ם רב'ס ווערטער): אידען! דער רב איז גערעכט! מיר האבען א גרויסען גאט און א שטארקען גאט!

קולות! א גרויסען גאט! א שטארקען גאט!

רב (צו לוי מאזגאוואיער): דערווייל ביזט דו, רב לוי,

א יחוסן, ביי דיר איז, הייסט עס, א שמחה. באַדאַרפסט דו פרעהליך זיין!... (צום איבעריגען עולם). און אויך איהר באַדאַרפט זיך פרעהען ביי אידען אויף א שמחה. עס איז א גרויסע מצוה משמח זיין חתן-כלה! א גרויסע מצוה!

מ אַ ז ג אַ ו ו אַ י ע ר: אזא יאהר אויף מיר, ווי דער רבי איז גערעכט! אידען! לאָז זיין פרעהליך! (צו דער קאַפּעליע). כליזמר, א פריילִיכס! א אידיש!

ק ו ל ו ת: א אידיש! א אידיש!...

(די כליזמר טהוען א כאַפּ א „אידיש“. לוי מאַזגאַוואַיער צענעמט די פּאָלעס, לאָזט זיך א „חסיד'ל“. אקעגען איהם געהט בת־שבע מיט א פרום פּנים, האַלט פאר זיך א פּעטשווילע. אין דעם טאַנץ גיסט זיך אויס זייער גאַנצע נשמה. דער עולם ווערט אויפגעמונטערט, פּלעסקעט צו מיט די הענט צום טאַקט. דער רב האַלט די אויגען ארויף, דאס פּנים שיינט. לאַנגזאַם פאַלט דער פאָרהאַנג).

ע נ ד ע.

ליטעראַטור־קריטיק און טעאַטער־קריטיק

ש. ניגער

די צילען, די אויפגאַבען און די אַלגעמיינע מעטאָדען קאָנען אין דער טעאַטער־קריטיק זיין די זעלביגע, וואָס אין דער קריטיק פון ביכער. דאָ און דאָרט קאָן דער קריטיקער זוכען אַן ענטפער אויף דער פראַגע: ו ו אָ ס? וואָס פאַר אַ ווערק און וואָס פאַר אַ סאָרט ווערק איז דאָס, וואָס ער האָט געליענט אין בוך אָדער געזעהען און געהערט אויף דער ביהנע? אָדער פ אַ ר ו ו אָ ס — קאָן איהם אינטערעסירען: פאַרוואָס זיינען די ביכער, די ספּעקטאַקלען אַזעלכע און ניט קיין אַנדערע? פ ו ן ו ו אַ נ ע ן נעהמט זיך דאָס? וואָס פאַר אַ היסטאָרישע אורזאַכען, וואָס פאַר אַ סאָציאַלע אומשטענדען, וואָס פאַר אַ פּסיכאָלאָגישע מאָטיווען רופען עס אַרויס? אָדער זיין אויפגאַבע קאָן זיין קלאָר צו מאַכען ו ו ע ר — ווער איז דער שרייבער? ווער זיינען די טעאַטער־קינסטלער? וואָס פאַר אַ א י ד האָט יעדער פון זיי? אָדער ער קאָן זיך גאָר פאַרגינען צו פרעגען: צ ו ל י ע ב ו ו אָ ס? צוליעב וואָס שרייבט מען, אָדער צוליעב וואָס שפּיעלט מען אַזאַ זאַך? וואָס פאַר אַן עטישע אָדער פילאָזאָפישע אָדער געזעלשאַפטליך־פּאָליטישע צילען איז מען אויסען דערמיט? אָדער ער קאָן זיך שטעלען עטליכע פון די דאָזיגע אויפגאַבען אָדער אַלע. אַלץ איינס, וואָס פאַר אַ סאָרט קריטיק דאָס זאָל ניט זיין, אַ קינסטלעריש אויסטייטשענדיגע אָדער אַ סאָציאָלאָגיש דערקלערענדיגע, אַן אינדיווידועל־פּסיכאָלאָגישע אָדער אַ סאָציאַל־עטישע, אַן אימפּרעסיאָניסטישע אָדער אַ דאָגמאַטישע, אַזאַ, וואָס נערט זיך פון לעבעדיגע איינדרוקען אָדער אַזאַ, וואָס האַלט זיך אויף כללים און זוכט אַלגעמיינע געזעצען — אַלץ איינס, קאָן זי אַנגעווענדט ווערען אי צו דער ליטעראַרישער, אי צו דער סצעניש קונסט. אָבער מעגען ווי גלייך זיין די צילען און די מיטלען פון דעם טעאַטער־קריטיקער און דעם ליטעראַטור־קריטיקער — די אומשטענדען, די תנאים, ביי וועלכע דער און יענער קריגט זיין מאַטעריאַל און פאַרמירט איהם, זיינען פאַרשיידען. די פאַראַנטוואָרטליכקייטען, וואָס זיי ביידע טראָגען, די דערפאַהרונגען וואָס זיי מוזען האָבען, די מניעה'ס, וואָס זיי דאַרפען בייקומען, די נסיונות, וועלכע זיי מוזען ביישטעהן, די געפאַהרען, וואָס לויערען אויף זיי, זיינען נישט גלייך.

אין געוויסע פּרטים איז די לאַגע פון דעם ביכער־קריטיקער אַן ערנסטערע, אַ שווערערע, און עס זיינען דאָ פּונקטען, וואָס מאַכען, פאַרקערט, די מיסיע פון דער טעאַטער־קריטיק באַזונדערס וויכטיג און קאָמפּליצירט.

1

איך וועל אָנהויבען פון די אייגענאַרטיגע און ספּעציעל אַנטוויקעלטע תנאים, מיט וועלכע עס מוז זיך רעכענען יעדער אמת'ער טעאַטער־קריטיקער. איך וויל, פריהער ווי אַלץ, ווייזען, ווי וויכט עס איז אין אַ סך זעהר וויכטיגע פּרטים שווערער צו זיין אַן אויסטייטשער און אַן אָפּשאַצער פון דער ביהנע־קונסט, ווי אַ קריטיקער פון ליטעראַטור. איך וויל עס טהאָן דערפאַר, ווייל געוועהנליך פאָדערט מען פון אַ טעאַטער־קריטיקער אַ סך ווייניגער, ווי פון די, וואָס פאַרצייכענען זייערע איינדרוקען פון ביכער און שרייבען כאַראַקטעריסטיקעס אָדער אָפּשאַצונגען פון וואָרט־קינסטלער. מען גיט זעהר אָפט איבער די פונקציע פון טעאַטער אָפּשאַצונג אַזוינע פּערזאָנען, וועלכע מען וואָלט קיינמאָל נישט אָנגעטרויט די אויפגאַבע פון ליטעראַרישער קריטיק. די רעדאַקציעס שיקען זעהר אָפט אין טעאַטער אַריין ברענגען באַריכטען דעם „ערשטען בעסטען“ רעפּאָרטער, וואָס האָט קיין אַנדער זאַך נישט צו טהאָן... טעאַטער־רעצענזענטען זיינען אומעטום דאָ אין אַ סך אַ גרעסערע צאָהל, ווי ליטעראַטור־קריטיקער. וועגען ביכער איז רעכט, אַז מען שרייבט אין דער צייטונג און ס'איז רעכט אַז ניט אויך, אָבער טעאַטער איז אַ פּאָפּולערע אינסטיטוציע, טעאַטער איז, אַ חוץ דעם, זעהר אַ וויכטיגער קונד פון דער אַנאָנסען־אָפּטיילונג, איז ניטאָ קיין איין פּעריאָדישער אָרגאַן, וואָס זאָל נישט אָפּגעבען זיך מיט דער ביהנע. ממילא, נויטיגט זיך די וועלט פון טעאַטער־קריטיק אין אַ סך „הענט“. איז דאָס איינע פון די סבה'ס, פאַרוואָס מען איז ניט אַזוי שטאַרק מקפּיד אויפ'ן קאָפּ, אויפ'ן געשמאַק, אויף דעם גראַד בילדונג און אויף די פעהיגקייטען פון דעם, וואָס איז ממונה אויפ'ן טעאַטער אין דער פּרעסע. אָבער דאָס איז ניט די איינציגע סבה. מען גיט זיך, פּשוט, ניט אָפּ קיין רעכענונג פון די גרויסע און שווערע התחייבות'ן, וועלכע ליגען אויף דער טעאַטער־קריטיק און פון די אומשטענדען, וועלכע מאַכען נויטיג, אַז איהרע פאַרשטעהער זאָלען קינסטלעריש, אינטעלעקטועל און מאָראַליש שטעהען גאָר אויף אַ באַזונדער הויכע מדרגה. מען נעמט דעם טעאַטער אַליין, אגב, זעהר לייכט (מען קוקט אויף דעם דערהויפּט ווי אויף אַן אַמוזירונג־אינסטיטוציע) און ממילא פאָדערט מען נישט קיין סך אויך פון די, וואָס גיבען־אָפּ די באַריכטען פון טעאַטער־אויפפיהרונגען.

מען וואָלט אָבער געדאַרפט שטעלען צו זיי זעהר הויכע פאָדערונגען. און אָט פאַרוואָס:

א. דער טעאַטער־קריטיקער מוז דאָך צו גלייכער צייט זיין אויך אַ ליטעראַטור - קענער. לויט אַ שיטה, וואָס איז דאָ גאָר ניט לאַנג נאָך געווען זעהר שטאַרק אָנגענומען, איז די אויפגאַבע פון דער ביהנע אויסצוטייטשען און פאַרקערפּערען דעם דיכטערס ווערק, די דראַמע. דאָס ליטעראַריש־דראַמאַטישע ווערק איז, לויט דער דאָזיגער מיינונג, דער צ י ע ל, דאָס שפּיעל פון די אַקטיאָרען — דאָס מיטעל צום ציעל. מוז דאָך דער קריטיקער פעהיג זיין צו באַנעמען און באַלייכטען דעם עיקר — די דראַמאַטישע דיכטונג, — ניט נאָר דעם תפל — דעם שפּיעלען פון דער טרופּע. ער מוז דאָך זיין אַ „מבין“ אויף שעקספּיר'ס „האַמלעט“, אויף גאָגאָל'ס „רעוויזאָר“, אויף איבסענס „בוימייסטער סאָלנעס“, אויף אַש'ס „גאָט פון נקמה“, אויף לייוויק'ס „גולם“, נישט נאָר אויף די אַקטיאָרען, וואָס פאַרשטעלען זיך פאַר די העלדען פון די דאָזיגע וואָרט־שאַפונגען... נאָר ווען אַפילו עס זאָלען זיין גערעכט — און עס זיינען אין אַ געוויסען זינען גערעכט — יענע, וועלכע האַלטען אַז טעאַטער איז אַ זעלבסטשטענדיגע קונסט און עס דינט און מוז דינען זיך אַליין, ניט דער ליטעראַטור, — ווען אַפילו דעם דיכטערס שאַפונג זאָל זיין נאָר „דער מאַטעריאַל“, פון וועלכען די ביהנע־קונסט שאַפט איהר ריין־טעאַטראַליש ווערק, קען זי אויך ניט איגנאָרירט ווערען פון דעם טעאַטער־געניסער און טעאַטער־קריטיקער. דער „מאַטעריאַל“ פון דער קונסט איז זעהר וויכטיג. בפרט נאָך, אַז דער רעזשיסאָר און די אַקטיאָרען, אַפילו די סאַמע „טעאַטראַלישע“ און „אַנטי־ליטעראַרישע“, נעהמען אָפט ביי דעם וואָרט־קינסטלער ניט קיין רוי־שטאָף, נאָר עפּעס אַזוינס, וואָס איז ליטעראַריש־קינסטלעריש בעאַרבייט און ווערטפול, מעגען זיי עס ווי שטאַרק ענדערען און צופּאַסען צו זייערע אייגענע צילען און אויפגאַבען. אַ געוויסער עלעמענט פון וואָרט־שאַפונג איז דאָ כמעט אין יעדען טעאַטראַלישען ספּעקטאַקעל. אַ געוויסע דערצעהלונג, אַ געוויסע דראַמאַטיש אויסגעשמידטע קייט פון פּאַסירונגען איז דאָ אַפילו אין שטומען טעאַטער. **מוז דאָך דער ביהנע־קריטיקער זיין**